

ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ І НАУКИ ЧЕРКАСЬКОЇ
ОБЛДЕРЖАДМІНІСТРАЦІЇ
ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ ПЕДАГОГІЧНИХ
ПРАЦІВНИКІВ

*Освітні технології
та їх використання
на уроках географії*

/з досвіду роботи вчителів області/

Черкаси 2007

Освітні технології та їх використання на уроках географії. /З досвіду роботи вчителів області/.

Упорядник:

Мойсеєва С.Г., завідувач лабораторією природничо-математичних дисциплін Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників

Рецензент:

Чепруна Н.М., директор Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників, кандидат педагогічних наук

Затверджено вченою радою інституту.
Протокол №4 від 27 грудня 2006 року.

Видання підготовлено до друку та віддруковано редакційно-видавничим відділом ЧОШОПП.

Зам. №737. Тираж 100 прим.
18003, Черкаси, Бидгощська, 38/1.

ЗМІСТ

1. Вступ
2. *Голобородько Т.Г., Онищук Л.П.*
Технологія навчання як дослідження
3. *Махно І.В., Кравець Г.В., Кульбаба О.О.*
Використання технології рівневої диференціації на уроках географії
4. *Хроменко З.В.*
Створення „ситуації успіху” у школярів середньої та старшої школи
5. *Шаров Ю.М., Мосійчук С.Г.*
Використання проблемного навчання на уроках географії
6. *Лятуринська Н.Й., Терещенко Т.Б.*
Технології групової діяльності учнів на уроках географії
7. *Жиденко Л.В., Тужик К.С.*
Технологія модульного навчання на уроках географії
8. *Юхименко Н.М.*
Створення „ситуації успіху” у школярів середньої та старшої школи
9. *Петренко Н.А., Криволап В.О.*
Технологія розвивального навчання на уроках географії
10. *Мисик Л.В., Топтун О.М., Горобець Н.В.*
Особистісний підхід у викладанні географії
11. *Подрушняк Л.І., Павлюк Н.Н.*
Використання інформаційних технологій навчання у сучасному процесі викладання географії
12. *Дрозденко – Киричата Л.Г.*
Використання інформаційних технологій навчання у сучасному процесі викладання географії та економіки

Вступ

Найцінніше багатство народу, держави – розум. Тому шкільні уроки покликані розвивати і відточувати його. А уроки географії мають бути найцікавішими для учнів, бо світ, - то не хаотичне нагромадження різних предметів і компонентів, а їх поєднання різноманітними зв'язками. Тому, сучасний урок географії – це не тільки ознайомлення і робота з картою, підручником, а й вивчення взаємозв'язків, виявлення закономірностей, згідно з якими весь світ об'єднується в єдиний складний організм.

Відомий на Черкащині вчитель-новатор О.Дорошенко з села Великий Хутір Драбівського району зазначав, що „учительська праця – це постійний, невтомний пошук свого найкращого уроку, постійний біг за синім птахом своєї професії” .

Цей пошук вимагає від педагога використання нових технологій, нестандартних прийомів, моделювання ситуацій, актуалізації розумових та емоційних процесів, уміння створювати щось нове, незвичайне.

Саме тому, перед інститутами післядипломної освіти педагогічних працівників постає чимало завдань, направлених на вивчення, виявлення, розкриття, впровадження, вдосконалення досягнень учителів географії та впровадження їх досягнень у практику роботи інших.

Збірник статей учителів географії та економіки розкриває суть педагогічних технологій, які вони опрацювали, та містить досвід їхньої роботи.

Голобородько Т.Г., вчитель географії
Матусівської ЗОШ №2 I-III ступенів
Онищук Л.П., вчитель географії
Цибулівської ЗОШ I-III ступенів

Технологія навчання як дослідження

*...Людей варто навчати найголовнішим чином того,
щоб вони здобували знання не з книг,
а спостерігали самі небо і землю, дуби і буки,
тобто щоб вони досліджували і пізнавали
самі предмети, а не пам'ятали тільки
чужі спостереження і пояснення.*

Я.А. Коменський

Історія виникнення технології

Учителі багатьох поколінь прагнули здійснювати навчання за єдиними законами людської природи, коли прилучення до нових знань відбувається в тісній єдності з розвитком розумових сил, почуттєвої сфери і практичної діяльності учнів. Переконливішим ставало розуміння того, що єдиним джерелом достовірних знань є досвід. Історія свідчить, що саме формулювання досвіду людини зобов'язане дослідницькому ставленню її до облаштованості свого існування, вдосконалювання трудової діяльності і багатства спілкування. Дослідницька практика людини в набутті знань і досвіду формувала її пізнавальні здібності, розумові сили й творчі вміння.

Починаючи з п'ятнадцятого століття, багато визначних філософів і педагогів приділили велику увагу в навчанні підростаючого покоління, зокрема, розвитку самостійності суджень, спрямованих на вивчення речей, а не порожніх слів.

XV-XVI ст..	Фр. Рабле і М. Монтель	Підкреслювали важливість розвитку самостійності суджень
XVII ст.	Дж. Локк	Розвивав розум учнів на основі заохочення їхньої допитливості, активності і самостійної роботи
XVIII ст.	Ж-Ж. Руссо	Надавав можливість самостійно вирішувати різні (доступні) питання
XIXст.	А.Я. Герд і П.Ф. Каптерев	Використання евристичного методу (дослідницького методу)
XIX ст.	Дж. Брунер	Розробив метод творчого навчання „шляхом відкриття”
XIX ст.	Українські педагоги Я. Чепіга і А. Музиченко	Наголосили на роль дослідницької практики у розвитку самостійності їхньої думки
XX ст.	В.В. Всесвятський і	Комісія з „дослідницького методу” і

	В.Ф. Наталі і ін.	впровадження його в школах
1929 р.	К.П. Ягодовський	Розробив та видав „Исследовательский метод в школьном обучении”
XX ст.	П.П. Блонський	Зауважив, що робота учня повинна організовуватися так, щоб із самого початку поступово підводити його до оволодіння методами наукової праці
XX (60pp.)	Дослідницькі праці	З'являється багато праць, де розкрито дослідницькі методи „Про методи навчання” і ін.
1975 р.	В.І. Андрєєв	Здійснив спробу визначити межі застосування дослідницького методу в навчанні.
1980 pp.	А.М. Алексюк	„Загальні методи навчання в школі”, розкриває елементи дослідницької діяльності вчителя і учня

Таким чином, починаючи з кінця 19-го століття, вчителі, методисти, дидакти шукали можливостей застосування наукових досліджень у навчанні, вивчали й аналізували різноманітні аспекти використання дослідницького методу в пізнавальній діяльності учнів. Сучасна школа, як підкреслює М.В. Кларін, покликана не просто давати знання, а й організувати навчання, здатне підготувати учнів до перетворення знань в інструмент творчого освоєння світу.

II. Концептуальні положення

Багато педагогів відзначають високу ефективність застосування дослідницьких прийомів і методів у навчанні для поглиблення інтересу учнів до пізнавальної та творчої діяльності, формування в них відповідних знань, умінь, навичок і дослідницької позиції в сприйнятті й осмисленні світу. Є всі підстави стверджувати, що використання цієї технології здатне забезпечити освіченість, розвиток і вихованість учнів відповідно до вимог, запропонованих сучасним рівнем розвитку науково-технічного і соціального прогресу до особистості, здатної і підготовленої до активного, позитивно творчого осмислення і перетворення світу. Навчання як дослідження припускає, що особливістю навчально-дослідницької діяльності учня є суб'єктивне відкриття ним нових знань на основі індивідуальної актуалізації попередньо засвоєних ним же знань і вмінь, уведення їх до особистісного пізнавального простору.

Під час орієнтування навчання на повномасштабне застосування дослідницьких методів слід враховувати, що, як свідчить досвід педагогів, схильність учнів до дослідницької діяльності в значній мірі індивідуальна. Вона виявляється у своєрідності розвитку їхніх пізнавальних інтересів, аналітичних здібностей, змісту й обсягу знань, спостережливості, пам'яті, уваги, гнучкості мислення, багатства, уявлень, працьовитості, волі, спроможності до

зосередженої й відповідальної праці. Це свідчить про особистісно орієнтований характер цієї технології.

Застосування дослідницького підходу в навчанні спрямоване на становлення в школярів досвіду самостійного пошуку нових знань і використання їх в умовах творчості, на формування нових пізнавальних цінностей учнів і збагачення їх пізнавальної ціннісної орієнтації. Тому навчання в значній мірі стає таким, що ініціюється учнями, які засвоюють новий досвід, у тому числі і дослідницько-пізнавальний.

Дослідницька практика школярів повинна відповідати науковим методам пізнання, розширювати зміст їхньої освіти й удосконалювати підготовку до майбутньої діяльності.

Рівні дослідницької діяльності можуть бути різноманітними. Серед основних визначаються такі: низький, середній і високий. На першому рівні викладач сам ставить проблему й обирає методи її розв'язання. На середньому рівні ініціатива викладача виявляється на етапі постановки проблеми, тоді як методи розв'язання її шукають учні самостійно. Високий рівень дослідницького навчання визначається самостійністю учнів і на етапі постановлення проблеми, і в процесі пошуку методів розв'язання.

Дослідницька технологія потребує використання відповідних дидактичних засобів непрямого і перспективного керування роботою школярів, що забезпечували б напрямок їхньої діяльності на пошук пояснень і доказів закономірних зв'язків, відношень фактів і процесів, що їх можна експериментально спостерігати або теоретично аналізувати. Домінуючим при цьому повинно бути самостійне використання учнями наукових методів пізнання, що забезпечували б формування їхніх знань у єдності з дослідницькими здібностями.

III. Мета і завдання дослідницької технології

Мета застосування дослідницької технології в навчанні – набуття учнями досвіду дослідницької роботи в пізнавальній діяльності; об'єднати розвиток інтелектуальних здібностей, дослідницьких умінь і творчого потенціалу, формувати активну, компетентну, творчу особистість.

Завдання дослідницької технології:

- Використовувати дослідницькі методи у шкільній програмі.
- Застосовувати дослідження під час вивчення окремих явищ, процесів, фактів.
- Формувати дослідницькі уміння й навички.
- Прищеплювати інтерес до навчальних і наукових досліджень.
- Формування в школярів розуміння того, що їхнє навчання наближається до наукового пізнання.
- Формувати в школярів уявлення про дослідницьку стратегію в пізнавальній діяльності.
- Збагачувати знання учнів на основі їхнього дослідницького досвіду.

- Пов'язувати дослідницький метод з навчального предмета з іншими програмами матеріалу, встановлювати міжпредметні зв'язки до вибору доцільної методики, організації дослідницько-пізнавальної діяльності учнів.

IV. Ключові слова. Понятійний апарат

Гіпотеза – наукове припущення, висунуте для пояснення яких-небудь явищ.

Дедуктивний метод – спирається на дедукцію, тобто висновки за правилами логіки.

Дослідження – процес вироблення нових знань, один із видів пізнавальної діяльності. Характеризується об'єктивністю, доказовістю, точністю, відтворюваністю.

Метод дослідження – шлях дослідження, теорії навчання.

Дослідницька технологія – сукупність дослідницьких процедур у певній галузі виробництва, науки, науковий опис засобів виробництва, пізнання.

Експеримент – дослід, відтворення об'єкта пізнання, перевірка гіпотези.

Засіб – прийом, засіб, знаряддя, сукупність пристосувань для здійснення діяльності.

Індуктивний метод – спирається на індукцію, тобто умовивід від окремих фактів до якоїсь гіпотези.

Інструментарій – сукупність знарядь, механізмів, приладів і т.д.

Конструювання – процес побудови якогось приладу, механізму, плану, схеми.

Моделювання – дослідження яких-небудь явищ і процесів шляхом побудови і вивчення їхніх моделей.

Пізнання – процес відображення і відтворення дійсності в мисленні.

Порівняння – зіставлення для встановлення схожості, розбіжності.

Прийом – окрема дія, виконання.

Прилад – пристосування, спеціальний пристрій, апарат для здійснення якоїсь роботи, контролю.

Процес – послідовна зміна явищ, станів у розвитку чого – небудь.

Спостереження – цілеспрямоване сприйняття, зумовлене завданням діяльності.

Узагальнення – висновок, що відображає основні результати.

V. Зміст технології

Елементарну дослідницьку підготовку учнів покликана здійснювати школа, тому що саме в період учнівства набуття людиною знань і пізнавальних умінь відбувається систематизовано, у тісній єдності, в умовах природного взаємостимулювання, гармонії з розвитком творчих здібностей, на основі інтенсивного формування психофізичних функцій особистості. Дослідницький метод визначає характер дослідницької практики учнів залежно від періоду навчання.

Учителю слід орієнтуватися на розвиток дослідницької мотивації учнів, визначити зміст і рівень сформованості дослідницьких умінь і навичок учнів. Йому необхідно врахувати паралельність предметів, послідовність, характер

засвоєння навчальної програми. Важливим є визначення ролі і значення дослідницької діяльності учнів в освоєнні конкретного навчального предмета відповідно до галузі наукових знань.

VI. Вимоги до особистості вчителя

- Повинен мати широку ерудицію в конкретній науковій галузі.
- Слід ознайомитися з дослідницькою практикою у відповідній науковій галузі, виявити комплекс дослідницьких методів, прийомів і методик, доступних для використання в навчально-дослідницькій діяльності школярів.
- Розробляти для школярів систему завдань, що потребують застосування досліджень.
- Формує дослідницькі уміння і навички учнів відповідно до особливостей навчального предмета.
- Застосовує дослідницькі знахідки, відкриття, досягнення учнів у шкільній і молодіжній пресі, заохочує їх до участі у предметних олімпіадах, наукових конференціях, підготовці наукових публікацій.
- Повинен спрямувати всю свою роботу на розвиток талановитої, творчої особистості.

VII. З досвіду роботи

З досвіду роботи вчительки с. Матусів Голобородько Т.Г. про застосування дослідницької технології з програмної теми у 8 класі

Тема: Ґрунтовий покрив України

Під час вивчення ґрунтового покриву України та своєї області, головним у меті є також вміння скласти опис ґрунтового розрізу. Найкращим результатом будуть проведені дослідження ґрунтів у своїй місцевості та складання характеристики їхнього розрізу.

Клас поділяємо на три групи.

Неподалік школи є гарний краєвид і водночас неповторний ландшафт, де можна проводити досліди. Діти з задоволенням копають заглиблення, де можна було б побачити розріз ґрунту і порівняти дослідницьку роботу у різних групах. Завдання для груп однакове, лише місце роботи різне.

Учні творчо виконують поставлені завдання. Вони є водночас і учнями, і дослідниками, хоча роль учителя прослідковується протягом всієї дослідницької роботи. Учні використовують свої знання з теорії для розв'язання проблемних завдань під час дослідницької діяльності. Найкраще навчально-дослідницький метод використовується у старшокласників, але дуже добре справляються і восьмикласники.

Навчально-дослідницький метод передбачає оволодіння такими етапами дослідження:

1. Визначення мети дослідження.
2. Встановлення об'єкта вивчення.
3. Вивчення відомостей про об'єкт.
4. Постановка проблеми.
5. Визначення предмета дослідження.
6. Побудова плану дослідження.
7. Здійснення наміченого плану.
8. Перевірка (порівняння) теоретичного матеріалу з дослідницьким.
9. З'ясування значення знайденого рішення для розуміння об'єкта в цілому.
10. Визначення сфери практичного застосування знайденого вирішення проблеми.

Учні самостійно проводять візуальне дослідження ґрунтів.

Кожна група отримала завдання. Засоби дослідження підготували заздалегідь. Для цього виготовили ящик розміром приблизно 120 см × 20 см × 10 см (можна використати пробірки).

Метою дослідження є складання опису, ґрунтового розрізу (рослинний покрив, гірські породи (материнська порода або ґрунтоутворююча порода). Визначення типу ґрунту.

Чорноземи глибокі мало гумусні характерні для нашої місцевості: Шполянський район, с. Матусів. Одна група досліджує ґрунти приблизно за 200 метрів від річки, поля, інша група – пагорб приблизно 300 м від річки, третя – біля самої річки.

Учні наполегливо копають яму (шурф), де прослідковують розріз ґрунту, можна взяти зразки у ящики, чи у пробірки.

Після дослідження кожна група порівнює свою роботу, роблять висновки (спостерігаються відмінності між розрізом на пагорбі, рівнині, заплаві). Самостійно встановлюють причини різноманітності ґрунтового розрізу. Порівнюють теоретичні знання з результатами дослідження.

Учні переконуються в дійсності твердження теорії та дослідницької діяльності.

Використання ґрунтів у діяльності людини надзвичайно велике. Учні проживають у сільській місцевості і добре знають, як використовуються ґрунти у сільському господарстві, які культури вирощують, яка сівозна проводиться і через який час, які заходи проводять щодо збереження ґрунтів у нашій місцевості.

Результати дослідницької роботи учні можуть оформити у вигляді невеликого стенду, папки. Доречним буде опис розрізу ґрунтів у теоретичній формі. До звіту додано два зразки дослідницької роботи учнів 8 класу 2006 року.

З досвіду роботи вчительки смт Цибулева Онищук Л.П. про застосування дослідницької технології з програмної теми у 6 класі «Гідросфера»

Тема: Гідросфера та її основні частини

Мета: Сформувати поняття „гідросфера”, поглибити та систематизувати знання про властивості води, кругообіг та його роль у природі, навчати оволодівати методами дослідницької діяльності під час вивчення теми, виконувати економне і бережливе ставлення до водних ресурсів.

Обладнання: атласи, підручники, таблиця (малюнок) „Світовий кругообіг води”

Хід уроку

Епіграф

...Схиляючись до джерела,
вклоняюся людині.
Тут світиться її ім'я,
мов сонце у краплині.
Вона знайшла, мов дар душі,
Це зоряне джерельце.
Тому у пам'яті людській
Її душа і серце.

На початку уроку активізую та систематизую знання учнів за допомогою запитань і завдань.

1. В яких станах буває вода в природі? Наведіть приклади.
2. Доведіть, що сніг і лід – це вода в твердому стані.
3. Доведіть, що водяна пара – це вода в газоподібному стані.
4. Вам відомі властивості води. Які?

Узагальнивши відповіді учнів, ознайомлюю їх з властивостями води, демонструючи досліди.

Дослід 1. У склянку з чистою водою насипаємо чайну ложку цукру.

Дослід 2. У склянку з водою насипаємо добре промитого піску.

Все це розмішаємо. Що ви, діти, побачили? (Відповідь записують у зошит).

Дослід 3. Кожний розчин профільтруємо через паперовий фільтр.

Запишіть, що ви спостерігали. Зробіть висновки з кожного досліді.

Дослідження

Висновки

1. У першій склянці після Цукор розчинився у воді, вільно розмішування крупинки цукру пройшов через фільтр разом з зникли. Вода прозора, на смак водою. Отже, цукор – розчинна солодка. Після фільтрування вода речовина залишилась солодкою, на фільтрі нічого немає.
2. У другій склянці навіть тривалого Пісок у воді не розчинився, після

розмішування піщинки не зникли, а фільтрування залишився на фільтрі. поступово осіли на дно склянки. Отже, пісок не є розчинною. Вода прозора, але має осад. Після речовиною. фільтрування на фільтрі залишився пісок.

Бесіда з учнями: Пропоную на основі досліду встановити, які властивості має вода.

Учні повідомляють, що вода має властивості розчиняти речовини.

„Отже, - робить висновок учитель, - вода є розчинником. Чому ж тоді не розчинила пісок?”

Учні зазначають, що пісок є нерозчинною речовиною, при фільтруванні він залишається на фільтрі. Вони наводять приклади розчинних і нерозчинних речовин.

Дослід 4. У колбу насипаємо перезволоженого ґрунту і над спиртівкою нагріваємо. Далі піднесемо до горла колби сухе скельце. Що ми, діти, побачимо? Відповідь учнів.

Отже, вода має здатність випаровуватись.

Дослід 5. У склянку покладемо шматок льоду. Над спиртівкою нагріваємо. Що ми спостерігаємо? Відповідь учнів.

Отже, вода має здатність переходити з одного агрегатного стану в інший.

Зроблені на основі проведеного досліду висновки учні записують у зошити.

1. Вода має здатність розчиняти речовини. Вона є розчинником.
2. Речовини є розчинні (цукор, сіль, сода) і нерозчинні (пісок, глина).
3. Вода має властивість випаровуватися.
4. Вода має властивість переходити з одного стану в інший.

Тема: Властивості вод світового океану

Мета: Сформулювати знання про властивості вод світового океану, вивчити причини зміни солоності та температури, навчити прийомів дослідницької роботи при визначенні солоності і температури вод світового океану.

Обладнання: підручники, карта Світового океану, склянки, кухонна сіль.

Мотивація: на сьогоднішньому уроці ми вивчимо властивості вод Світового океану, температуру і солоність. Ви відчуватимете себе справжніми дослідниками, навчитеся проводити дослід і аналізувати їх результати.

Вивчаючи солоність води, проводимо демонстрацію досліду.

У склянку води додаємо столову ложку кухонної солі (це складе приблизно 35 грамів солі). Діти, яку воду ми отримали? Морську воду.

Висновок: Вода має властивість солоності.

Вчитель: Речовини, що містяться в морській воді, зумовлюють ряд її важливих властивостей: вона замерзає при температурі нижче 0°C, причому чим більша солоність, тим нижча температура замерзання. Закипає вона при температурі вище 100°C. Залежно від солоності вода має різну густину, що впливає на особливості її руху в Світовому океані.

Демонстрація досліду: два учні попередньо налили в ємності, призначені для отримання льоду, води: прісну й солону і поставили у морозильник. Приносимо ємності і показуємо класу.

Висновок: В одній ємності уже утворився лід, в іншій вода ще перебуває в рідкому стані. Не замерзла саме солоніша вода.

Вивчаючи температуру вод Світового океану, **демонструємо дослід:** Приносять дві посудини, в одній тепла, в іншій майже крижана вода. Підфарбовуємо холодну воду акварельною фарбою і повільно почнемо лити в теплу.

Що, діти, ми бачимо?

Висновок: Холодна вода стелиться біля дна.

Вчитель: Щось подібне відбувається в приполярних широтах, де холодна вода опускається в морські глибини.

До учнів далі ставлю запитання:

- Діти, всі ви влітку купалися в ставку. Розкажіть, що ви спостерігали.

Висновок: Чим далі від берега ставка вода стає холоднішою. Значить, температура води залежить від глибини. Чим більша глибина, тим вода холодніша.

Підбиття підсумків уроку записуємо в зошиті.

- 1. Морська вода – розчин з постійним сольовим складом.*
- 2. Температура води залежить від глибини.*

VIII. Література

1. Алексюк А.М. Загальні методи навчання в школі.- К.: Рад. шк.,1981.
2. Довгань Г.Д. „Усі уроки географії у 6 класі”. –Х.: „Основа”, 2006.
3. Левітес А.І. Практика обучения: современные образовательные технологии. М. «Институт практической психологии» 1998.
4. Пехота О.М. „Освітні технології”.- К.6„А.С.К.”, 2004.
5. Стадник О.Г. „Нетрадиційні форми уроків з географії”.- Х.„Основа” 2004.
6. Чернов Б.О. „Методи навчання географії в школі”.-К.: Рад. шк., 1986.

Махно І. В., вчитель географії Кам'янської
ЗОШ І-ІІІ ст. №2

Кравець Г. В., вчитель географії Житницької
ЗОШ І-ІІІ ст. Жашківського району

Кулибаба О. О., вчитель географії
Баштєчківської ЗОШ І-ІІІ ст. Жашківського
району

Використання технології рівневої диференціації на уроках географії

У сучасній освіті дедалі більшого поширення набуває особистісно-орієнтований підхід до навчання й виховання, згідно з яким учень розглядається як мета освіти, а не її засіб. Вдале розв'язання цього завдання неможливе без диференціації навчання.

Диференційоване навчання вимагає зміни векторів: освіта має являти собою не стільки навчання, скільки учіння – як особлива індивідуальна діяльність учня із дозованою корекцією і підтримкою її з боку вчителя.

Орієнтація на особистість учня як суб'єкта навчального процесу спричинила необхідність перегляду основних складників структури змісту. Орієнтація лише на набуття знань, умінь і навичок на сьогодні виявилась недостатньою, адже пріоритетними якостями особистості вважаються не знання й ерудиція (хоча це теж важливо), а найвищі етичні цінності (гідність, совість, працелюбність, доброзичливість, толерантність). Людина, живучи в суспільстві, не може бути вільною від нього, вона має навчатись правильно спілкуватись, інтегрувати національну та світову культуру. Крім того, вона повинна аналізувати свої стосунки з іншими людьми, виявляти самосвідомість, здатність до самоаналізу і саморозвитку. Зазначені складові структури змісту особливо важливі, якщо враховувати індивідуально-психологічні відмінності конкретних індивідів, а також груп учнів (інтелектуальні, емоційно-ціннісні).

Індивідуально-психологічні відмінності конкретних індивідів, а також груп учнів та особливості їх поведінки, що стало об'єктом вивчення диференційованої психології та диференційованої психофізіології, покладені в основу диференційованого підходу у навчанні. Сьогоднішній напрям орієнтації навчання на розвиток особистості зумовив визначення диференціації як окремого випадку індивідуалізації навчання, який спрямований на реалізацію індивідуального підходу щодо окремих груп людей. Парадигма особистісно-орієнтованої освіти вимагає сьогодні прийняти індивідуалізацію за принцип навчання, тобто тезу, що впливає з доктрини національної освіти і педагогічної практики.

Мета диференціації:

- розвиток індивідуальних здібностей кожної дитини;
- максимальне виявлення індивідуального досвіду дитини;
- допомога дитині в пізнанні себе, самовизначенні та самореалізації.

Диференціація навчання у всіх своїх різноманітних проявах повинна стати способом для досягнення всіма учнями базового рівня освіти, необхідного для наступного вибору ними професії чи сфери діяльності. Її варто розглядати як спосіб дати молоді знання з максимальним урахуванням її індивідуальних особливостей, інтересів і здібностей.

Диференційований підхід у навчанні передбачає:

- створення різних умов навчання для різних шкіл, класів, груп з метою врахування особливостей контингенту;
- комплекс методів і організаційно-управлінських заходів, які забезпечують управління в гомогенних групах.

“Гомогенна” група – це група, яка об’єднує учнів за певною ознакою.

В основі технології рівневої диференціації (ТРД) є створення гомогенних груп, які об’єднують учнів, однакових за рівнем розвитку.

Цільові тенденції рівневої диференціації:

- навчання кожного на рівні його можливостей і здібностей;
- адаптування навчання до особливостей рівних груп учнів.

Навчаючись в одному класі, за однією програмою і підручником, школярі мають можливість засвоювати матеріал на різних рівнях. Визначальним при цьому є рівень обов’язкової підготовки. Його досягнення свідчить про виконання учнем мінімально необхідних вимог до засвоєння змісту. На його основі формуються вищі рівні оволодіння матеріалом. Такий вид диференціації одержав назву – рівнева диференціація.

Для успішного й ефективного здійснення рівневої диференціації необхідне виконання ряду важливих умов:

1. Виділені рівні засвоєння матеріалу і у першу чергу обов’язкові результати навчання повинні бути відкритими для учнів. Якщо мета відома і посильна учневі, а їхнє досягнення заохочується, то є цілком природним прагнення дитини до їхнього виконання. Відкритість рівнів підготовки є механізмом формування позитивних мотивів навчання, свідомого відношення до навчальної роботи.
2. Рівень викладання повинен мати досить високий науковий доступний рівень, інакше рівень обов’язкової підготовки не буде досягнуто, учні потенційно здатні засвоїти більше, не будуть просуватись вперед. Кожен учень повинен пройти через повноцінний навчальний процес. Рівнева диференціація здійснюється не за рахунок того, що одним учням дають менший обсяг матеріалу, ми встановлюємо різні рівні вимог до його засвоєння.
3. У навчанні повинна бути забезпечена послідовність і просування учня по рівнях.
4. Добровільність у виборі рівня засвоєння і звітності. Кожен учень має право добровільно і свідомо вирішувати для себе, на якому рівні засвоювати матеріал. Саме такий підхід дає змогу формувати в школярів пізнавальну потребу, навички самооцінки, планування і регулювання своєї діяльності.

Рівневу диференціацію можна організувати в різних формах, що істотно залежить від індивідуального підходу вчителя, особливостей класу, учнівського віку.

Як основний шлях здійснення диференціації навчання, пропонується формування мобільних груп. Розділ групи здійснюється насамперед на основі критерію досягнення рівня обов'язкової підготовки. Робота цих груп може проходити в рамках звичайних уроків, а також їх можна тимчасово виділити для окремих занять.

Гармонійно поєднуючи фронтальну (колективну) групову та індивідуальну форми організації навчання з рівневою диференціацією, яка здійснюється за рахунок гнучкого моделювання навчального матеріалу у вигляді послідовних ланцюжків уроків семи типів. М.Гузик пропонує комбіновану систему навчання.

Принцип рівневої диференціації є застосованим явищем на кожному із етапів уроку комбінованого типу уроку.

Засоби досягнення мети диференційованого навчання:

- а) створення атмосфери зацікавленості учня в роботі класу;
- б) стимулювати учнів до використання засобів виконання завдань без страху помилитися отримати неправильну відповідь;
- в) використання в ході уроку дидактичного матеріалу, що дозволяє учневі вибрати найбільш значимий для нього вид і форму навчального змісту;
- г) оцінка діяльності учня не лише за кінцевим результатом, але й за шляхом його досягнення;
- д) схвалення намагань учня знаходити свій спосіб роботи, аналізувати способи роботи інших учнів у ході уроку, вибирати і освоювати найбільш раціональні;
- е) створення педагогічних ситуацій спілкування на уроці, які дозволяють кожному учневі проявити індивідуальну, самостійну вибірковість у способах роботи, створення обстановки для природного самовираження учня;
- є) створення атмосфери психофізичного комфорту для учнів.

Учитель у контексті диференційованого рівневого навчання:

1. Характер сприйняття дитиною виховних впливів залежить від того, як вона сприймає особистісність учителя, від якого виходить виховна дія, і яке ставлення до нього виникає.
2. Вчителю необхідні знання того, як його особистісні якості стають надбанням дітей, як вони впливають на них, адже від цього залежатиме результат чи підсумок виконаних учнями навчальних завдань.
3. Вчитель повинен знати закономірності, що впливають на формування взаємин між учителем і учнями, бо без цього керування навчальним процесом стає неможливим.

На кожному етапі вивчення навчального матеріалу і враховуючи вікові особливості процес диференційованого навчання може мати різний по складності практичний вияв:

а) у молодшому шкільному віці – авторитет рольової позиції вчителя, а не авторитет особистості; у більшості випадків педагогом визначається право на прийняття відповідальних рішень, що розцінюється як поширення авторитету вчителя в очах молодих школярів;

б) у підлітковому віці картина змінюється. У цьому віці іде порівнева диференціація, що спирається на рівень розумових здібностей учнів, виходячи із ступеня зацікавленості до предмета, на основі аналізу заданих логічних ланцюгів, що їх повинні самостійно аналізувати учні;

в) у старшому шкільному віці відбувається подальше підсилення особистісної вибірковості за рахунок зменшення орієнтації вихованців на роль педагога. Старшокласники найбільше оцінюють професійну майстерність учителя, його ерудицію, критичність мислення, переконливість.

Суть диференційованого рівневого навчання особливо помітним стало під час переходу на 12-ти бальну систему оцінювання знань учнів, що дало змогу і ширші можливості вчителю оцінювати знання кожної окремої дитини – учня.

Підходи до оцінювання успішності учнів у молодшій та старшій школах багатьох країн диференційовані – існують варіанти відсутності оцінювання в балах у молодшій школі або використання різних оціночних шкал на двох рівнях навчання.

Розрізняють чотири рівні навченості, на кожному з яких навчальні досягнення учнів якісно розрізняються, відповідно і завдання, які пропонує вчитель будуть мати різні рівні складності (система рівневого навчання):

- 1) рівень запам'ятовування і відтворення інформації (механічного відтворення);
- 2) рівень розуміння інформації (осмисленого відтворення);
- 3) рівень застосування знань (застосування стандартних умінь). Передаючи на цьому рівні, учень може виконати типові диференційовані завдання, які спираються на відомі йому фактичні дані та алгоритми дій (шаблони, інструкції, пам'ятки);
- 4) рівень перенесення (творчості) учень самостійно “конструює” нові для нього знання, використовуючи додаткові джерела фактичних даних і самостійно укладені схеми та алгоритми. Досягнення учнями відповідного рівня навченості можна перевірити за допомогою завдань різного рівня складності і різних типів.

Оцінювання результатів навчальної діяльності - це визначення і упровадження в умовних знаках – балах, а також оцінювальних судженнях учителя ступеня засвоєння учнями програмового матеріалу.

Оцінювання результатів навчання відбувається з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей і передбачає диференційований підхід у його організації.

Наведемо декілька прикладів ключових слів для розрізнення завдань за різними типами складності відповідно до 12-ти бальної системи оцінювання:

- 1-3 бали – назвіть..., в якому році..., де проходило..., напишіть формули..., перерахуйте..., розкажіть правило;
- 4-6 балів – закінчіть фразу..., чому..., трансформуйте вираз..., встановіть взаємозв'язок..., розкажіть своїми словами...;
- 7-9 балів – класифікуйте..., що є наслідком..., порівняйте..., проаналізуйте причини..., встановіть... взаємозв'язок (причини – наслідки), знайдіть рішення..., запропонуйте..., алгоритм..., знайдіть альтернативу..., які можливості пояснення..., систематизуйте...;
- 10-12 балів – опишіть переваги..., виділіть критерії, чи відповідає (встановіть відповідність, що видумаєте про..., оцініть..., складіть алгоритм опису прикладу, (дайте йому характеристику), опишіть явище за алгоритмом і способи попередження його шкідливого впливу, складіть алгоритм ведення спостереження за об'єктом і запропонуйте критерії оцінювання і форми фіксації спостережень.

Багаторічний досвід роботи в школі дає підстави стверджувати, що всіх дітей навчити однаково неможливо, бо добре відомо, що всі діти різні.

Діти народжуються з різними задатками, які з роками розвиваються в різноманітні здібності, нахили і уподобання, а наша велична місія – не загубити жодної дитини, дати кожній дитині можливості розкрити все краще, закладене природою, сім'єю, школою. Для цього вчитель повинен знати кожного свого учня, цікавитись ним як особистістю. Високий рівень освіти пов'язаний із значним обсягом інформації, великою кількістю умінь, формуванню в дитини системи цінностей. І саме диференціація як принцип навчання передбачає таку організацію роботи на уроці, за якої кожному учневі будуть створені сприятливі умови для розвитку і навчання залежно від його розумових здібностей, фізичного стану і розвитку.

Диференціація гуманізує навчальний процес, дає можливість знизити навантаження на учнів і підвищувати мотивацію навчання. Досвід роботи показує, що розвиток дитини при цьому можна ще й прискорити. Досягається це добором спеціального навчального матеріалу та формуванням раціональних умінь самостійної роботи, необхідних для засвоєння матеріалу. Склалась думка, що диференціація вимагає додаткової майстерності вчителя, але я впевнена, що реалізація цього важливого принципу залежить тільки від великого бажання вчителя навчити кожного учня, незалежно від їх розумових здібностей, безпосереднього на даному уроці.

Колегам, які цікавляться проблемою практичного застосування та організації процесу диференціації навчального процесу, раджу перш за все поставити перед собою певну сукупність вимог:

1. Глибоко вивчити кожного учня, системно вести психолого-педагогічні спостереження.

2. Наблизити навчання до реального навколишнього життя, часто звертатись до особистого досвіду дитини, її бачення проблеми.
3. Чітко визначити, на якому з етапів потрібна і є доцільною диференціація на уроці.
4. Передбачити труднощі, які можуть виникнути під час засвоєння матеріалу, зробити перспективний аналіз – для чого планується завдання, чому їх треба використати саме на цьому етапі, якого результату слід чекати?
5. Кінцевим результатом зусиль учителя повинні стати не кращі відповіді окремих учнів, а міцні знання кожного із ваших вихованців.
6. Уміло використовувати міри заохочення.

Не всі однозначно оцінюють процес диференційованого навчання, противники поширюють версії про негативний вплив усвідомлення учнем (поділу) об'єднання на робочі підгрупи учнівського колективу. При вмілому групуванні учнів цей процес є безболісним і зовсім непомітним.

По-перше, якщо ви визначаєте дитину як особистість, то дайте їй можливість самовизначитись.

Дитина на перших порах може і помилятися у виборі, і вибирати завдання непосильне, але з часом починає правильно оцінювати свої можливості, формувати рівень самооцінки, або долаючи труднощі, буде виробляти сильні якості характеру:

- бажання знати більше;
- виконувати завдання швидше.

По-друге, об'єднання в групи здійснює вчитель, не вказуючи при цьому на кмітливості, здібності, назвати підгрупи за побажанням учнів (як гра).

По-третє, об'єднання груп здійснити по результатах виконання попередніх завдань різних за складністю.

Існують інші принципи і способи розподілу завдань за певними ознаками:

1. Зміст завдання однаковий, але для учнів з високим рівнем:
 - зменшено час на виконання;
 - збільшено обсяг роботи;
 - передбачаються ускладнені способи розв'язання завдань.
2. Спільне завдання, але для учнів із низькими навчальними досягненнями:
 - запропонувати зразки виконання, таблиці, схеми-опори, пам'ятки.
3. На одному етапі учням пропонуються різні за складністю завдання.

Більшість учнів у звичайному навчальному процесі класно-урочної системи зайняті, недостатньо, а це призводить до того, що вони працюють не на повну силу.

Маючи велику кількість учнів у класі, вчителю інколи досить складно фізично дати на уроці індивідуальні завдання, враховуючи розумовий розвиток і фізичні здібності кожної дитини.

Інтенсивність навчання як розумової праці вимірюється ступенем активності мислення учнів, самостійністю їх суджень, умінням логічно і при

цьому своїми, а не заученими словами аргументувати ті чи інші положення, тлумачення, оцінювати і узагальнювати факти і явища.

Саме тому за основу необхідно брати диференціацію.

Перспективи і переваги, які відкриває диференціація:

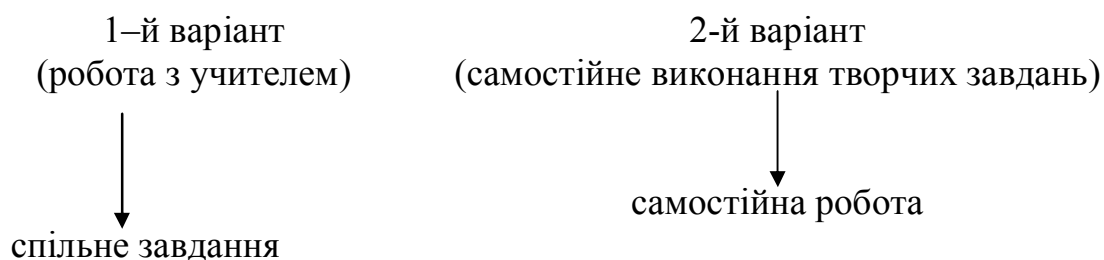
1. Навантаження учнів посилюючою роботою.
2. Попередження неуспішності.
3. Нестримування темпу зростання здібного учня.

Практичне застосування диференціації в навчальному процесі

Основне призначення диференційованих завдань – забезпечити для кожного учня оптимальний характер пізнавальної діяльності у процесі навчальної роботи.

Допомагає ефективно організувати процес диференціації на кожному з етапів навчального процесу використання структурно-логічних схем.

Актуалізація опорних знань (фронтальна робота) розподіл за варіантами

Пояснення на етапі вивчення нового матеріалу (робота під керівництвом учителя)

I в

II в

(виконати самостійно)

(виконати за зразком)

спільне завдання

I в

II в

(самостійне виконання)

(учитель допомагає при потребі найслабкішим учням)

Групова робота на етапі закріплення

Так, вивчаючи тему “Австралія” (географія 7 кл.) я запроваджую наступні варіанти системи диференційованих проблемних рівневих завдань для організації роботи в групах на будь-яких етапах навчальної діяльності.

I в.

1. Як впливає на особливості природи материка той факт, що його, як і Південну Африку, майже посередині перетинає Південний тропік.
2. За словами австралійського поета Австралія – “горбата, руда, обвуглена країна”. Як ви розумієте цей вислів?
3. Як змінився б клімат материка, якби гори були розміщені на заході Австралії?
4. Дослідіть джерела живлення і режим найближчої річки у вашій місцевості. Порівняйте її за цими особливостями з австралійською річкою Муррей.
5. Чому на території материка природні зони ніби концентричними колами розходяться від центру континенту до узбережжя?
6. Відомо, що рослинність і тваринний світ Австралії багатий і унікальний. Однак на материк не має місцевих свійських тварин,

Австралія не дала людству жодної культурної рослини. Як ви думаєте чому?

7. Відомо, що сильні вітри в Австралії разносять родючий шар ґрунту. Які заходи з охорони ґрунтів ви запропонуєте?
8. В Австралії гострою є проблема водозабезпечення населення та господарства. Запропонуйте свої варіанти розв'язання цієї проблеми.
9. Корінні жителі становлять 1% населення країни. Це надзвичайно мала кількість. Чому? Як ви думаєте?
10. Користуючись картами, визначте, в яких частинах континенту природа найбільш змінена людиною. Чим це пояснюється?

П в.

1. На основі здобутих знань про географічне положення материка зробіть попередній висновок про природу Австралії. Як ви думаєте, у чому полягають подібність і відмінність природи австралійського і африканського континентів?
2. Визначте за допомогою градусної сітки в кілометрах наскільки Австралія ширша за Південну Африку по Південному тропіку (величина дуги 1° по тропіку – 104,6 км). Який наслідок для клімату Австралії має цей факт?
3. Зіставляючи карти атласу, поясніть взаємозалежність між будовою земної кори, рельєфом та розміщенням родовищ корисних копалин на материках.
4. Здійсніть уявну подорож уздовж Південного тропіка. Опишіть свої враження від подорожі, використовуючи фізичну карту материка. Побудуйте гіпсометричний профіль. Обчисліть найбільшу різницю абсолютних висот точок по цій паралелі.
5. Уявіть, що Австралію повернули за годинниковою стрілкою на 90° навколо своєї західної точки. Опишіть, як зміниться клімат материка цього в районі міста Сідней, мису Кейп-Йорк.
6. Ваш клас був нагороджений туристичною путівкою “Круїз на судні по р. Муррей”. Під час подорожі ви вели щоденник. Прочитайте його.
7. Природа Австралії дуже унікальна, за це її називають “материком – заповідником”. Спробуйте пояснити цю назву. Далі подумайте, як змінився б органічний світ Австралії, якщо на сьогодні вона була б сполучена сушею з Європою.
8. Чи зміниться природа Австралії через 30 млн. років, якщо швидкість переміщення Індо-Австралійської літосферної плити буде складати, як і зараз, 5,2 см за рік? Де в цей час буде знаходитися Австралія? Які кліматичні пояси будуть присутні на материках?
9. Спрогнозуйте, до яких природних і господарських наслідків може привести аварія нафтового танкера поблизу Великого Бар'єрного рифу.

10. Опишіть природу рівнини Налларбор. Складіть перспективний план господарського розвитку і дайте прогноз щодо можливостей освоєння цього природного району.

Тема: Географічні дослідження на території України (8 клас)

Групи учнів опрацьовують джерело інформації з теми:

1. Хрестоматія з географії України (П. Масляк).

Учні вибирають інформацію за напрямками:

I група. Дослідження природи України у XVIII-XIX ст.

II група. Географічні дослідження України і XX ст.

III група. Сучасні географічні дослідження.

IV група. Створення творчих портретів дослідників України – вчених-географів: Вернадського, Рудницького, Воблого.

V група. Створення творчого портрету м. Паламарчука – видатного географа.

Прикладом може бути вивчення теми: “Господарство” у 9 класі. На першому уроці після загальної (до 5 хв.) характеристики господарства пропонується групова робота. Учні, користуючись підручником і консультуючись з учителем, заповнюють пропуски в текстах, який пропонується на індивідуальних картках, записують їх у зошити. Як приклади учнівські відповіді подано в дужках.

1. Господарство – це... (сукупність різних типів виробництва і трудової діяльності людей).
2. Головне завдання господарства... – (задоволення матеріальних і духовних потреб людей).
3. Господарство складається з окремих галузей, а галузі... (з підприємств).
4. Галузь – це... (усі підприємства, що випускають однорідну продукцію і мають подібні процеси виробництва або єдину вихідну сировину, хоч і розташовані в різних місцях країни).
5. Господарство складається із... (галузей матеріального виробництва і невиробничої сфери).
6. Структура господарства – це... (склад, співвідношення і зв'язки між галузями).
7. Великі галузі об'єднують менші, формуються у міжгалузеві комплекси. Найважливіші із них є шість: (машинобудівельний; паливно-енергетичний, комплекс галузей, що переробляють природні ресурси в конструкційні матеріали).

На таку роботу відводиться 30-35 хв. уроку, після чого групи зачитують свої відповіді, вносять корективи і доповнення (5-7 хв.)

Тема: Металургія (9 клас)

Завдання: об'єднавши учнів у тематичні диференційовані групи з'ясувати, що металургія є базовою галуззю господарства та галуззю світового господарства.

Учні об'єднуються в групи. Кожна група готує запитання сусідній

I група – історики.

Відповідають на питання:

- а) З кого часу українці виплавляли залізо?
- б) Докази перших слідів давніх сталеварів?
- в) Металургія ХХ ст. і на сучасному етапі.

II група – економісти:

- а) Які умови в Україні для розвитку галузі?
- б) Економічна оцінка розвитку галузі?
- в) Від чого залежить собівартість продукції?

III група – географи:

- а) Які принципи розміщення підприємств?
- б) Де зосереджені металургійні підприємства?
- в) Яка перспектива галузі?

IV група – екологи:

- а) Чи виникають відходи в металургії?
- б) Екологічна ситуація в районі з найбільш розвиненою металургією.
- в) Шляхи розв'язання проблеми.

Тема: Біосфера (6 клас)

I рівень

1. Основна властивість ґрунтів:

- а) родючість; б) водопроникність.

2. Світла шкіра, вузький ніс та тонкі губи притаманні представникам раси:

- а) європеїдної; б) негроїдної.

3. Проблеми, пов'язані із впливом людини на довкілля, називаються:

- а) екологічними; б) соціальними.

II рівень

Закінчити речення:

1. Родючість ґрунту залежить від кількості...

2. Виберіть усі правильні твердження:

- а) представники монголоїдної раси мешкають переважно в Європі;

- б) кількість населення світу перевищує 6 млрд. чол.;
- в) територію України омивають Чорне і Азовське море;
- г) у вашій місцевості переважають рівнинні території.

3. Використавши карту природних зон і тваринного світу Землі, запишіть щонайменше п'ять прикладів тварин, характерних для природної зони степів.

III рівень

1. Як саме тварини та рослини пустель пристосовуються до умов існування? Наведіть приклади, не менш чотирьох.
2. Доповніть логічні ланцюжки, що відбивають результати впливу людини на біосферу:
 - а) Збільшення поголів'я великої рогатої худоби → збільшення площі пасовиськ →
 - б) Поховання відходів на дні Світового океану → витікання радіоактивних речовин →
3. Охарактеризуйте положення держави Канада на політичній карті світу за запропонованим планом.

План

Характеристика

1. В яких півкулях розташована?
2. В якій частині якого материка розташована?
3. Якими морями омивається?
4. З якими державами межує?
5. Приблизна протяжність з пн. на пд. і зх. на сх.
6. Столиця та її географічні координати.

IV рівень

1. Гирло річки Дунай відомо значними запасами риби. Проте виловлюють її не тільки рибаки, а й численні баклани. Оскільки птахи стали конкурентами людей, їх вирішили знищити. Невдовзі довелося відновлювати поголів'я бакланів. Чому?
2. Чому розв'язання екологічних проблем потребує зусиль усіх країн світу? Відповідь обґрунтуйте.
12. Використовуючи назви столиць держав, складіть кросворд із п'яти слів та шостого ключового.

Список використаної літератури

1. Скуратович О.Я. Шляхи підвищення ефективності уроку географії. К.: "Радянська школа", 1991.

2. Гадецький М., Хлебнікова Т. Організація навчального процесу в сучасній школі. Х.: "Ранок", "Весна", 2003.
3. Кирсанов А.А. Індивідуалізація навчальної діяльності як педагогічна проблема. – Казань, 1982.
4. Подмазін С.И. Личностно-ориентированое обучение: социально-философские исследования. – Запорожье: Просвіта, 2000.
5. Якиманська І.С. Особистісно-орієнтоване навчання в сучасній школі. – М.: Вересень, 1996.
6. Подмазін С. Особистісно-орієнтоване навчання в умовах диференціації // Завуч. – 2003. -№ 20-21. С. 24.
7. Кимова М.К., Козлова В.Т. Індивідуальність учня і індивідуальний підхід. – М.: Знання, 1999. – С. 80.

Хроменко З. В., учитель I категорії
загальноосвітньої школи I-III ступенів №0
Смілянської міської ради Черкаської області

Створення "ситуації успіху" у школярів середньої та старшої школи

Сучасний освітній процес в Україні вже кілька років знаходиться в стані пошуку. Ніхто не заперечує, що традиційні освітні технології не задовольняють ні вчителів, ні учнів. Система "Я надаю знання, ти їх відтворюєш" поступово замінюється принципом "навчаємося разом". Звідси і виникають різноманітні проблеми і підходи до розуміння технологічних складових організації навчального процесу.

Сучасна школа потребує вже не одної, а цілої палітри педагогічних технологій. Це необхідно і для школяра і для педагога.

Саме поняття "*технологія*" включає в себе певну універсальність, яка орієнтується в першу чергу на особистісно-орієнтований підхід до учня, так і по відношенню до вчителя.

Останній, виходячи з конкретної ситуації, обирає той чи інший варіант педагогічного підходу, для того, щоб насамперед досягти головної своєї мети як педагога, так і вчителя.

Визначення поняття "*педагогічна технологія*" - це окрема наукова тема. У різних педагогічних виданнях можна зустріти різні означення, наприклад: "Педагогічна технологія - це сукупність форм, методів, прийомів і засобів передачі соціального досвіду, а також технічне оснащення цього процесу".

Які б не були визначення, метою новітніх педагогічних технологій є міняти у учня позиції другорядного на позицію активної особистості в навчальному процесі.

Серед різноманітних педагогічних технологій сучасності я обрала "*ситуацію успіху*", яка на перший погляд здається досить простою, але насправді має багато "підводних каменів". Дуже важливо втримати ту тонку

грань, яка розділяє педагогічну технологію та просту похвалу за мінімальні успіхи, досягнуті учнем.

Кожен педагог повинен турбуватися про те, щоб захід, який він організовує, містив у собі ситуацію успіху для учня. І це повинно стосуватися будь-яких інтерактивних технологій - як індивідуальних, так і групових.

Зараз ніхто не заперечує, що саме позитивні емоції можуть стати важливим стимулом для дитини в навчальній діяльності, зрозуміло, якщо розглядати її з урахуванням багатьох чинників.

Щоб сприяти успіху дитини в діяльності, потрібні цілком певні психолого-педагогічні впливи. Педагог повинен володіти силою навіювального впливу за допомогою елементів педагогічної техніки.

Спочатку потрібно розділити поняття "*успіх*" та "*ситуація успіху*". *Успіх* в першу чергу пов'язаний з тим почуттям радості, яке відчуває людина в результаті добре виконаної роботи. Саме він спонукає людину знову з задоволенням братися до подібної роботи. Це той момент, який допомагає змотивувати майбутню діяльність людини. А ситуація - це поєднання умов, які забезпечують успіх, а сам успіх - результат подібної ситуації.

Ситуація - це саме те, що здатний організувати вчитель.

Класичний приклад такої ситуації описує У.Глассер у своїй книзі "Школа без невдач". Суть його полягає в тому, що психолог, який проводив тести, що визначали коефіцієнт інтелектуальності учнів, цілком свідомо назвав серед тих, хто показав найкращий результат і досить слабких учнів. Через рік відвідавши знову цю школу він знайшов імена цих слабких учнів серед кращих учнів класу. Створена психологом "ситуація успіху" спонукала слабких учнів по-іншому віднестись до "свого Я".

Успішність навчання, як головна мета, і створюється саме з таких ситуацій успіху. Його можна організувати для когось навмисне, а можна створити активністю суб'єкта для самого себе.

Не вдається створити ситуацію успіху, якщо ставитися до дитини як до особистості, яка на даному етапі перебуває у стадії формування. Діти - це люди малолітнього віку, які відрізняються масштабом понять, досвідом, захопленнями тощо.

Отже, ситуація успіху створюється педагогом у навчальній діяльності, але як і будь-яку діяльність її можна представити у вигляді достатньо простого ланцюжка: установка на діяльність → забезпечення діяльності → порівняння отриманих результатів з очікуваними.

Етапи створення ситуації успіху виглядають таким чином:

1. **Мотиваційний етап**, під час якого головна задача педагога - це налаштувати учнів на успішне виконання завдання, враховуючи при цьому, що є учні, які вже виконували аналогічні справи досить успішно, є ті, які їх ще не виконували, а також ті, що зазнали неуспіху у виконанні таких справ (саме з такими учнями потрібно поводитись найтактовніше, наприклад: «Я впевнена, що саме сьогодні в тебе все вийде»).
2. **Організаційний етап**. Полягає в тому, щоб забезпечити учневі умови для успішного виконання завдання (звичайно, враховуючи індивідуальні

здібності та особистісні якості), зацікавити учня самим процесом пізнання. Під час цього етапу дуже важливо враховувати такі аспекти: недостатні здібності, важкість вправи, відсутність везіння, слабкість вольових зусиль. На це потрібно звертати особливу увагу. Можна застосовувати такі прийоми: емоційне розвантаження, заміна завдання за бажанням учня, допомога класу, звертання до вчителя, більш „сильного” учня, тощо.

Допускається можливість, якщо учень не вкладається в урочний час, дозволити йому доробити роботу після уроків (прийом «даю шанс»), але попередити про можливість додаткових завдань.

3. Підсумковий етап. Тут важливо не тільки підвести підсумки, а й обернути результат виконаної роботи в стимул, мотив для наступного навчального завдання. Цей етап є найболючішим, тому що, ставлячи оцінку, вчитель користується певними критеріями, а учень чекає оцінки, яка на його думку залежить від затрачених ним зусиль на роботу: тобто, учень впевнений, що «виклався», а оцінка не відповідає його очікуванням. Як наслідок – образа, негатив на весь процес навчання в цілому.

Для вчителя важливо розуміти внутрішній світ дитини, поважати її переживання. Впливаючи на вихованця, учитель може говорити дитині правду, хай і гірку. Проте, як тільки учень відчуває, що вчитель цікавиться його емоційним станом, прагне зрозуміти його і допомогти, то прийме зауваження педагога, довірить йому свою долю.

Саме тут знову потрібний глибокий індивідуальний підхід з боку вчителя, вміння мотивувати рівень оцінювання та обов'язково дозволити учневі розібратися у своїх помилках самостійно, допомогти розібрати їх по видах: механічні, на увагу, логіку, граматичні, тощо. Не забувати підкреслювати: це все тимчасове явище, що він усе зможе, досягне успіху, якщо забажає.

Учень, який налаштований на успіх, згодом не помічає труднощів у навчанні, він згоден їх долати, він впевнений своїх силах і, як наслідок, із посереднього або навіть відстаючого він може перетворитися в людину, впевнену у своїх знаннях, своїх силах, вміннях, у своєму майбутньому!

Обираючи саме цю тему для доповіді, я дуже довго обдумувала, які саме ситуації зі своєї практики навести як приклад. У пам'яті промайнули десятки облич, фактично усі мої учні, адже успіх – це бажання практично кожної дитини; навіть якщо учень «згоден пасти задніх», вчитель не повинен цього допускати. В решті решт вирішила зупинитись на ситуації, що виникла у нинішньому моєму 7-А класі. Це не поодиноким звичайно ситуація, але, як кажуть, «найсвіжіша». Узяла я цей клас 2 роки тому, почала читати курс «Рідний край». Дуже швидко помітила, що діти відносяться до предмета дуже прохолодно, як до якогось другорядного, не читають підручник, недбало ведуть зошити, відповідають неохоче, як результат – погані відмітки у журналі та відсутність базових знань у майбутньому. Я не могла цього допустити!

Спочатку спробувала визначити сильних учнів, тих, які активно вели себе не уроках, виконували всі мої вимоги, брали участь в інтерактивних формах роботи. Таким чином, я створила у класі з одного боку «еталон», до якого прагнула «підняти» інших учнів, з іншого боку - ініціативну групу, яка була

моєю опорою під час проведення уроків. Це був найлегший етап, бо це були здібні від природи учні, зацікавлені моїм предметом, також відчувався контроль з боку батьків. Підхвалюючи їх, я мимоволі ставила їх у приклад для інших, давала зрозуміти, як треба вчитися, щоб досягти певного рівня оцінювання, та, звичайно, знань. Від інших спочатку вимагала просто механічного виконання завдань – усних чи письмових, йшла навіть на такий крок: ставила завищену оцінку тим учням, які першими здавали практичну чи самостійну роботу, обов'язково відзначала ті роботи, у яких учень використовував знання, отримані з інших джерел, викладав самостійну думку, писав власні висновки. Пам'ятаю, як один хлопчик (який до речі і досі іноді пише своє прізвище з помилкою), дуже гарно намалював задані топографічні знаки. Навіть не задумуючись, назвала його роботу найкращою, а на наступний урок він приніс мені вдвічі більше малюнків з топографічними знаками, ідеально впорядкований зошит та гарно оформлену практичну роботу. Мабуть, його похвалили вперше, але і зараз він тримається у групі найкращих учнів і є одним із найактивніших.

Оригінальність вибраного мною прикладу полягає ще в тому, що в групі активних учнів були лише ... хлопці. Дівчатка не працювали зовсім! Сиділи тихенько, писали, здавали списані одна в одній роботи (з однаковими помилками), щось простеньке відповідали і все. І от далі моє завдання полягало в тому, щоб «розбудити» моїх (як я їх називала) «сплячих красунь». Я так і говорила їм це на уроках: «Ану, мої милі, «сплячі красуні», прокидайтесь, озирніться навколо, який прекрасний світ ми вивчаємо на уроках». Пробувала, навіть, під час ігрових ситуацій виділяти окремо хлопчиків і дівчаток. Хлопчаки, звичайно, перемагали, але ж і дівчатка «заворушилися»! Спочатку проявили себе найздібніші, а потім і більш сором'язливі. Створюючи «ситуацію успіху», я розуміла, що саме його я дочекаюсь не швидко, якщо мова йде про цілий клас. Поступово, крок за кроком, формувала в них базові знання, при невдалій відповіді обов'язково наголошувала, яких саме базових знань не вистачає, чому відповідь не вдала. При цьому ніколи не казала, що учень не здібний, або невдаха.

«Ти – нестаранний, неуважний» - ось найгірше, що міг почути від мене учень, не готовий до уроку.

Пригадую, потрібно було показати фрагмент уроку з комп'ютерною підтримкою для вчителів міста. Комп'ютерів недостатньо, тому потрібно було обрати лише частину учнів. Звісно, я обрала найкращих, решті пообіцяла обрати їх наступного разу, при умові, звичайно, успішного навчання. Той факт, що я обрала саме цей клас, вже підвищив їх у власних очах.

Що стосується індивідуального підходу, опишу приклад з однією дівчинкою. Майже 1,5 роки, тиха й непомітна, сиділа вона на уроках, боялася навіть говорити, коли я її запитувала. Одного разу за невиконання письмової домашньої роботи я їй поставила найнищу оцінку у щоденник, пообіцявши виправити, якщо вона виконає цю роботу. Робота була виконана, оцінка виправлена, похвала на весь клас прозвучала. На наступний урок вона вперше сама підняла руку для відповіді. Знову після абсолютно правильної відповіді

прозвучала похвала і мій коментар, що ще однією «сплячою красунею» стало менше. Я з радістю «зарахувала» її до «клубу активних любителів географії».

Під час виставлення оцінки за семестр особисто їй я сказала, що, нажаль, через певні недоліки «мушу» ставити їй «лише» 8 балів. Дівчинка, яка раніше навіть не сподівалася навіть на 6, була вражена, а я досягла умови активізації успіху щодо неї і не тільки до неї. Якщо аналізувати навчальні досягнення класу, порівнюючи середній бал, то результат, як кажуть, вже на поверхні – у 5 класі він був 6,3 бали, у 6 – 6,9, а за перший семестр 7 класу – аж 8!

Я думаю – це не межа, разом з учнями ми досягнемо ще кращого результату.

Ситуація успіху «переростає» з прийому в педагогічну умову активізації учбової діяльності тільки у тому випадку, якщо учень з пасивного об'єкта перетворюється в суб'єкта, творця, відчуває в собі впевненість, створює себе як особистість.

Часто, заходячи в клас, я бачу таку картину: учні вже стоять біля парт де лежать відкриті книжки і зошити, біля дошки висить принесена ними на перерві карта, всім своїм виглядом показуючи, що вони готові до роботи. Я вітаюсь і починаю урок, не витрачаючи часу на організацію класу. Цим самим учні вже підсвідомо чекають повторення ще і ще раз ситуацій, що врешті-решт приведуть їх до головного (у кожного він свій), життєвого успіху. І, на останок, найголовніша умова, запорука Вашого успіху – це та усмішка. з якою Ви заходите в клас. Учні усміхаються у відповідь і все - шлях до успішної співпраці, та і, власне, до успіху відкритий!

Література

1. Коротаєва Е.В. Навчальні технології в пізнавальній діяльності школярів. М.: Сентябрь, 2003.
2. Освітні технології: Навч.-метод.посібник. /За заг.ред О.М. Пехоти. –К.:А.С.К., 2001.

Шаров Ю. М., учитель географії
Стебненської загальноосвітньої школи
I-III ступенів Звенигородського району
Мосійчук С. Г.,– учитель географії
Лящівської загальноосвітньої школи
I-III ступенів Чернобаївського району

Використання проблемного навчання на уроках географії

1. Історія виникнення технології

Технологія проблемного навчання виникла ще в першій половині ХХ століття як в радянській, так і в зарубіжній школі. В Україні проблемне навчання стало відоме в другій половині ХХ століття. Популяризаторами його

були такі вчені: Т.В. Кудрявцева, М. Н. Скаткін, М. М. Левин, в Україні – А.М. Алексюк, В.Б. Конєв, Л.Б. Паламарчук [1, 62] .

2. Концептуальні положення. Мета і завдання

Проблемне навчання розглядається як технологія розвиваючої освіти, спрямована на активне одержання знань учнем, формування прийомів дослідницької, пізнавальної діяльності, залучення до наукового пошуку, творчості, виховання соціально значимих рис особистості.

Проблемне навчання засноване на конструюванні творчих навчальних завдань, що стимулюють навчальний процес і підвищують загальну активність учнів. Воно формує пізнавальну спрямованість особистості, сприяє виробленню психологічної установки на подолання пізнавальних труднощів.

Основна дидактична мета проблемного навчання – у педагогічному керуванні активною пошуковою діяльністю учнів. Проблемне навчання виражається в системі проблемних ситуацій, задач, завдань, які необхідно вирішувати учням. Отже, суть проблемного викладу знань полягає в тому, що вчитель ставить проблему, показує шляхи її розв'язання, залучає до роботи учнів.

3. Зміст технології

Технологія проблемного навчання спрямована на формування структури навчально-пізнавальної діяльності, що включає ціль - мотивацію, модель дій, гіпотезу - прогнозування, програму дій, виконавську частину і рефлексивний процес, побудований відповідно до програми дій, цілей і отриманих результатів.

В основі проблемного навчання лежить проблемна ситуація, задача – проблема, яку необхідно вирішувати учням. Таким чином, стимулом до руху мислення є інтелектуальне утруднення, тобто такий психологічний стан учня, що вимагає виявлення нових, раніше невідомих знань чи способів діяльності. Інакше кажучи, проблемна ситуація – це така ситуація, в якій суб'єкт хоче вирішити якісь важкі для себе задачі, але йому не вистачає даних і він повинен їх шукати.

Щоб проблемна ситуація органічно увійшла в навчальний процес, вона повинна прийняти форму пізнавальної задачі. Можливо, дати логічне завдання, що показує напрямок розвитку пізнавальної задачі.

Характерним для проблемної ситуації є протиріччя між метою і засобами її досягання.

4. Понятійний апарат і зміст технології

Основними етапами пізнавальної діяльності при вирішенні проблемної ситуації є наступні: усвідомлення проблеми, її вирішення у ході висунення гіпотез, перевірка рішень.

На першому етапі учні зустрічаються з проблемою в ході проблемної ситуації. Усвідомлення проблеми залежить від побудови проблемної ситуації,

від уміння дітей побачити розрив між відомим і невідомим, виділити протиріччя в інформації.

Другий етап-центральний-включає збір і аналіз даних, висунення гіпотез, тобто прогнозованих результатів. Гіпотеза дозволяє зробити уявний перехід від того, що очевидно, до того, що варто знайти.

Третій етап – перевірка рішень. Це завершальний етап у вирішенні проблеми. Він включає оцінку гіпотези, правильності виконання дій, представляє апробацію гіпотетичного рішення, аналіз і оцінку вірогідності отриманих результатів, їх адекватність основним теоретичним положенням і практики.

У цілому технологія проблемного навчання включає наступні дії:

- Зіткнення з проблемою, створення проблемної ситуації.
- Збір і наліз даних. Учні проводять пошук достовірних даних про об'єкти і явища.
- Висування гіпотез, установлення причинно-наслідкових зв'язків.
- Перевірка припущення.
- Побудова учнями пояснення. У процесі обговорення клас виробляє пояснення, що відповідають вихідній ситуації.
- Аналіз процесу дослідження.

Вимоги до педагога

Вивчення теми уроку це – розв'язання послідовного ланцюжка навчальних проблем. Саме такий підхід потребує від учителя неабиякого вміння створювати навчальні проблеми, вислуховувати і відокремлювати точки зору окремих учнів, полемічно подавати інформацію і знаходити способи її фіксації. Виступаючи в ролі організатора навчального процесу на проблемній основі, учитель діє скоріше як керівник і партнер, чим як джерело готових знань і директив для учнів. У процесі підготовки до проблемного навчання вчитель повинен набути досвіду, що дає змогу набути йому:

1. Уміти ставити перед класом навчальні завдання в зрозумілій для дітей формі.
2. Виконувати функцію координатора і партнера, допомагати окремим учням і групам.
3. Намагатися зіткнути учнів з проблемою і процесом її глибокого дослідження, стимулювати творче мислення за допомогою запитань.
4. Виявляти терпимість до помилок учнів у процесі пошуку власного рішення.
5. Пропонувати свою допомогу чи адресувати до потрібних джерел інформації тільки в тих випадках, коли учень починає почувати безнадійність свого пошуку.

5. З досвіду роботи

Учні з проблемами у навчанні зустрічаються практично на кожному уроці, оскільки вони щодня знайомляться з новим, невідомим, незнаним. А тому завдання вчителя зробити проблеми здоланими. Розглянемо деякі ситуації:

1. Робота з типовими планами для характеристики явищ і об'єктів.

Характеристика географічного положення материка.

З цією темою учні зустрічаються під час вивчення всіх материків, що в результаті дає змогу довести навички і вміння практично до автоматизму. На першому уроці під час вивчення теми «Африка» учні отримують завдання скласти план характеристики географічного положення материка, використовуючи план характеристики географічного положення океану. Доцільно в цьому випадку і в подальшому при розв'язанні проблемних ситуацій створювати групи і регламентувати час виконання проблемних завдань. Після виконання завдання іде обмін результатами, встановлення недоліків, вибір оптимального варіанту. Фіксацію проводять, характеризуючи географічне положення Африки біля карти.

Характеристика галузі господарства.

Складання плану проводиться під час виконання практичної роботи № 5 (9 клас) або під час вступного уроку з теми «Промисловість». Учні необхідно скласти відповідний план, який був би типовим для всіх галузей.

Оскільки до цього учні працювали з типовими планами з фізичної географії, а в економічній – з планом характеристики економіко-географічного та політико-географічного положення України, школярам надається інформаційний блок, який включає уже відомі терміни: галузь, господарство, галузева і територіальна структура господарства, фактори розміщення підприємства і таке інше.

У практичній роботі план неповний, а тому його потрібно доповнити і розмістити пункти плану у певному порядку. Це встановлюється на етапі перевірки припущень. Остаточний варіант фіксується у зошитах.

З метою регулярної роботи з відповідним планом, швидкого звертання до нього, цей варіант пропонується записати дітям на форзаці зошита.

2. Робота з діаграмами, таблицями, графіками.

Під час вивчення географії часто доводиться працювати з різними статистичними матеріалами (графічними, у вигляді таблиць). Робота з цими матеріалами сприяє розвитку логічного мислення, вмінню аналізувати, шукати невідоме. Для роботи з ними вчитель повинен чітко визначити завдання та його кінцеву мету, навчити шукати шляхи рішень. Як приклад завдань можна навести роботу з діаграмами атласу ДНВП Картографія Географія України 8-9 клас.

Завдання:

1. Використовуючи діаграму на стор. 29, встановіть особливості національного складу населення України.

Для виконання завдання групи учнів отримують алгоритм розв'язання:

- Назвіть, представники яких націй проживають у вашому населеному пункті.
- Яка нація є найбільш чисельною та яка її частка?
- Яка частка другої за чисельністю нації?
- Яка частка перших двох націй?

- Яка частка перших десяти націй.
- Чому представники саме цих націй є найбільш чисельними?

Після виконання завдань проходить обговорення і фіксація результатів дослідження .

Очікуваний результат:

1. Україна – держава багатонаціональна.
2. Частка українців перевищує $\frac{3}{4}$ населення
3. Основну частку складають українці і росіяни.
4. Представники десяти найбільш чисельних націй становлять понад 98 % населення
5. Значна частка представників інших націй зумовлена їх сусідським положенням (росіяни, білоруси, поляки) та особливостями історичного минулого України (євреї, татари).

Робота з діаграмою продовжується в наступному завданні.

Завдання

1. Порівняйте структуру національного складу населення України в 1930 і 2001 роках.

Учні отримують керівництво для виконання.

- Чи зазнала структура змін, в світлі раніше встановлених особливостей?
- Частка яких націй змінилася найбільше, які причини цих змін?

Перед проведенням аналізу і пошуком рішення учні отримують історичну довідку про такі історичні події, як: колективізація, голодомор, Велика Вітчизняна війна.

Заключна стадія – пошук результатів та їх фіксація.

Під час вивчення теми «Міське і сільське населення. Урбанізація.» проводиться розширення знань з теми «Національний склад» та повторна фіксація .

Завдання:

1. Порівняйте частку українців і росіян серед жителів міст і сіл України.
2. Співставте ці показники з рівнем урбанізації України в 30-тих роках ХХ століття і зараз, та змінами частки цих народів у структурі населення.

Очікуваний результат.

Частка росіян серед жителів сіл нижча за частку росіян від всього населення України, проте, серед жителів міст їх частка вища від частки населення .

Питома вага українців у селах вища від частки українців населення України. Частка міських жителів України невинно зростала. Мігранти в межах СРСР осідали, в основному, у містах. Частка росіян стрімко зростала в містах, в які вони переселялися з метою забезпечення нових підприємств робочою силою. А тому є певна закономірність між зростанням частки росіян, темпами її зростання і процесами урбанізації в Україні.

На уроці «Економічний потенціал України» учні визначаючи можливості України, розглядають різні ресурси. Одній з груп необхідно дати характеристику ґрунтового покриву. «Використовуючи діаграми атласу (стор.

19) та опорні знання з фізичної географії, доведіть, що Україна має чудові ґрунтові ресурси, а отже одну з умов для інтенсивного розвитку сільського господарства. У відповіді дайте кількісну і якісну оцінку сільськогосподарським угіддям України».

Очікуваний результат.

Частка с/г угідь в Україні становить 68,6 % . У тому числі частка орних земель в ґрунтовому покриві – 54 % . Частка чорноземів серед с/г угідь становить 62 % , ще 15 % припадає на каштанові і сірі лісові досить родючі ґрунти. Учні дають коротку характеристику цим типам ґрунтів.

Все це свідчить, що ґрунти є одним з природних багатств України, і є гарною передумовою для розвитку сільського господарства.

3. Робота з кліматичними діаграмами.

Завдання даного типу можна використовувати в курсі географії материків та географії України.

Завдання

1. За кліматичними діаграмами дайте загальну характеристику клімату місцевості (кліматичного поясу). Під час відповіді учні аналізують особливості річного ходу температури повітря, розподіл опадів протягом року.

4. Обробка статистичних даних може поєднуватися з роботою на карті.

Завдання з теми «Населення України».

1. За даними додатків підручника, встановіть та позначте на контурній карті:
 - по три області з найбільшою і найменшою густиною населення;
 - по три області з найвищою і найнижчою часткою міського населення;
 - по три області з найвищими і найнижчими показниками природного приросту і т.д.

Оскільки деякі області можуть бути представлені у декількох варіантах, а робота проводиться на декількох уроках, то їм слід продумати систему умовних позначень цих показників.

2. По карті «Населення» встановіть групи областей з високою, середньою, низькою густиною сільського населення . Які територіальні особливості цього показника, в якій природній зоні найвищий і чому?

Очікувана відповідь.

У західних областях густина висока, у центральних і частково північних – середня, південних і південно-східних – низька. Найвища густина в лісостеповій зоні, яка має найсприятливіші умови для розвитку сільського господарства.

3. На основі ваших висновків та аналізу розміщення (густина, кількість, величина) міських поселень назвіть області, в яких частка міських жителів найвища і вища за середньо український показник, та відповідно області , в яких частка сільських жителів найвища і вища за середньо український показник.

Для кращого виконання, учням необхідно дати дані про кількість жителів областей. Після пояснень і перевірки припущень, учням пропонується співставити свої висновки з статистичними даними в таблицях атласу та підручника і провести, за необхідності, корекцію дослідження.

При вивченні галузей господарства, з метою відпрацювання умінь і навичок роботи з атласом, доцільно використовувати проблемно-пошуковий метод для виконання подібних завдань:

1. Скласти схему галузевої структури хімічної промисловості.
2. За діаграмами встановити роль окремих підгалузей у структурі хімічної промисловості.
3. Назвати області з дуже високим рівнем розвитку галузі та встановити фактори розвитку галузі в цих областях. Встановити райони розвитку промисловості.

При проведенні узагальнення і фіксації можна використати «сліпу» карту, коли закрита легенда карти, але є опорний конспект.

5. Складання порівняльних характеристик.

Ці завдання дозволяють не тільки швидше опанувати навчальний матеріал, а й розвивають вміння структурувати інформацію, виділяти спільні і відмінні риси, давати оцінку явищам чи об'єктам.

Завдання:

6 клас . Тема «Літосфера».

1. Використовуючи текст підручника і схему «Будова земної кори», заповніть таблицю і поясніть, чим зумовлена відмінність у товщині різних типів земної кори.

Тип земної кори	Склад земної кори	Товщина земної кори
1. Континентальний (материковий).		
2. _____		

Очікуваний результат.

Континентальний тип земної кори товщий, оскільки має більше шарів, а також товщина окремих шарів більша, ніж в океанічному.

10 клас . Тема «Країни Європи».

1. Скласти план характеристики населення країни. За планом порівняти населення Франції і Німеччини. Виділити спільні і відмінні риси та вказати причини їх виникнення.

6. Створення власних проектів і програм.

6 клас. Тема «Біосфера».

1. Скласти правила поведінки під час походу в ліс. У правила включити 10 пунктів і використати слова і терміни: ліс, рослини, багаття, тварини, гнізда, шум, рідкісні рослини, джерела, струмки.

7 клас. Тема «Австралія».

На початку вивчення материка перед учнями ставиться завдання підготувати на тематичну атестацію повідомлення «Де я б хотів побувати і, що побачити в Австралії.».

10 клас. Тема «США».

1. Ви – представник туристичного агентства, що організовує поїздки і відпочинок у США. Складіть (створіть) рекламний проспекти для потенційних клієнтів.

Серед проблемно-пошукових завдань особливе місце займають «провокаційні» завдання.

8 клас. Тема «Степова зона».

1. Чим зумовлене підвищення кількості опадів та зміна ґрунтового покриву на сході зони?

9 клас. Тема «Населення України».

1. Діаспора – це біль чи гордість України?

10 клас. Тема «Сільське господарство світу».

1. Чим пояснити таке протиріччя: валовий збір пшениці і рису в світі майже однаковий, посівні площі рису майже в двічі менші?

Проблемний характер носять такі методичні прийоми:

- Знайди помилку
- Сторінка зі щоденника мандрівника
- Відгадай хто я
- Тематичні терміни (учням пропонується записати терміни з теми за певний час)
- Вірю – не вірю
- Пазли (скласти розрізану карту)
- Показуха (учні мімікою і жестами показують об'єкт чи явище, інші повинні відгадати)
- Шифрований запис
- По порядку (записати міста з півночі на південь, збільшення кількості опадів)
- Третій зайвий
- Ланцюжок (учні по черзі називають терміни з теми, при чому наступний учень повторює всі попередні і додає свій).

Крім використання окремих завдань проблемного характеру, які є структурними елементами окремих уроків, проблемний характер носять **інтерактивні методи та форми:**

- Мозкова атака
- Ажурна пилка
- Діаграма Вена
- Метод «Прес»
- Акваріум
- Рольові ситуації
- Шкала думок
- Мікрофон

Латурина Н.Й., вчитель географії
ЗОШ №9 м. Умані
Терещенко Т.Б., вчитель географії
ЗОШ №11 м. Умані

Технології групової діяльності учнів на уроках географії

*«В співпраці дитина може зробити
більше, ніж самотійно»*
Л.С. Виготський

Стратегічний напрямок реформування сучасної системи освіти України полягає у вирішенні проблеми особистісно-орієнтованого навчання. В основі лежить визначення унікальності сутності кожної дитини, створення системи психолого-педагогічних умов, що дозволяють у єдиному учнівському колективі працювати з орієнтацією не на «середнього» учня, а з кожним учнем зокрема, відповідно до його природних здібностей, нахилів, інтересів. Роль учителя визначається не в безпосередній передачі знань, умінь і навичок, а в організації відповідного освітньо-виховного середовища, у якому учень навчається, спираючись на власний потенціал і використовуючи відповідну технологію навчання.

Головним завданням освіти сьогодення визначено створення сучасної педагогічної концепції, спрямованої на перехід від традиційної, репродуктивної моделі навчання до пошуку і впровадження інноваційних підходів, орієнтованих на максимальне врахування індивідуальних особливостей учнів, їхніх потенційних можливостей.

У сучасній інтерпретації процес навчання набуває розуміння розвивального і виховного процесу як засобу розвитку особистості відповідно до соціально-зумовлених цілей і освітніх запитів. Акцент робиться на активні форми навчання – взаємодію, співробітництво педагогів та учнів, діалог, творчість, спільний пошук.

Систему форм навчальної діяльності учнів на занятті становить фронтальна, індивідуальна та групова. Вони пронизують увесь навчальний процес. Їм властиві всі компоненти процесу навчання. Ці форми відрізняються одна від одної кількістю учнів і способом організації роботи.

Питання про групові форми навчальної діяльності в психолого-педагогічній літературі посідає важливе місце, тому що вони відкривають для дітей можливості співпраці, стосунків, пізнання довкілля.

Історія виникнення технології

Групова форма навчальної діяльності виникла як альтернатива існуючим, традиційним формам навчання. В її основу покладено ідеї Ж.-Ж. Руссо, Й.Т.Песталоцці про вільний розвиток і виховання дитини. Втім поєднання індивідуальної і групової навчальної діяльності допомагає

успішному навчанню дітей, а їх активність і самодіяльність підвищують ефективність уроку.

Різновидом групового навчання у межах класно-урочної системи стала белланкастерська система (система взаємного навчання). У радянській школі мала місце ідея бригадно-лабораторної форми навчання, яка мала назву «бригадно лабораторний метод». Але не зважаючи на те, що нові форми навчання знайшли підтримку у вчителів, вони запроваджувалися у школах без належної експериментальної перевірки. Їх застосування швидко виявило значні недоліки: зниження ролі вчителя, відсутність в учнів мотивації учіння, неекономне витрачання часу. Тому впродовж багатьох років ніякі форми навчання, альтернативні уроку, не використовувалися і не розроблялися. І тільки в 60-ті роки минулого століття в радянській дидактиці з'явився інтерес до групової, форми навчання у зв'язку з вивченням проблеми пізнавальної активності, самостійності учнів. Важливий напрям досліджень загальних форм навчання був пов'язаний з навчально-пізнавальною діяльністю учнів в умовах колективної, групової індивідуальної роботи в класі (А.М.Алесюк, Ю.К. Чабанський, І.Я. Лернер, Х.Й. Лійметс та ін.). Значний внесок у розробку загальних принципів організації групової навчальної діяльності дали дослідження В.К. Дяченко, В.В. Котова, Г.О. Цукерман, О.Г. Ярошенко та ін.

Концептуальні положення

У психолого-педагогічній літературі немає єдиного підходу до визначення групової навчальної діяльності. Дотримуємося найбільш поширеного визначення, що групова навчальна діяльність — це форма організації навчання в малих групах учнів, об'єднаних загальною навчальною метою при опосередкованому керівництві вчителя і в співпраці з учнями.

Учитель у груповій навчальній діяльності керує роботою кожного учня опосередковано, через завдання, які він пропонує групі та які регулюють діяльність дітей. Стосунки між учителем та учнями набувають характеру співпраці, тому що педагог безпосередньо втручається в роботу груп тільки в тому разі, якщо в учнів виникають запитання і вони самі звертаються по допомогу до вчителя. Це їхня спільна діяльність. Групова навчальна діяльність, на відміну від фронтальної та індивідуальної, не ізолює учнів один від одного, а, навпаки, дозволяє реалізувати природне прагнення до спілкування, взаємодопомоги і співпраці.

Психолого-педагогічні дослідження свідчать, що групова навчальна діяльність сприяє активізації й результативності навчання школярів, вихованню гуманних стосунків між ними, самостійності, умінню доводити і відстоювати свою точку зору, а також прислухатися до думки товаришів, культурі ведення діалогу, відповідальності за результати своєї праці. Групова навчальна діяльність на занятті створює певні умови для формування позитивної мотивації навчання школярів. Це відбувається в групах, де створено умови доброзичливості, чуйності, оволодіння учнями формами взаємодопомоги. Як свідчить шкільна практика, під час групової роботи активізується діяльність усіх без винятку її виконавців. Психологи пояснюють це тим, що одна з

найважливіших характеристик людини в групі полягає в тому, що вона звертається до своєї групи як до джерела орієнтації у навколишній дійсності.

У груповій навчальній діяльності учні показують високі результати засвоєння знань, формування вмінь. Пояснюється це тим, що в цій роботі слабкі учні виконують за обсягом будь-яких вправ на 20-30 % більше, ніж у фронтальній роботі. Групова форма роботи сприяє також організації більш ритмічної діяльності кожного учня.

Важливу роль групова діяльність відіграє у досягненні виховної функції навчання. У груповій навчальній діяльності формується колективізм, моральні, гуманні якості особистості. Важливу роль у формуванні цих якостей відіграють особливості організації групової роботи: розподіл функцій і обов'язків між учасниками діяльності, обмін думками, взаємна вимогливість і допомога, взаємоконтроль і взаємооцінка.

Групова навчальна діяльність виконує й організаційну функцію, яка полягає в тому, що учні вчаться розподіляти обов'язки, спілкуватись один з одним, розв'язувати конфлікти, що виникають у спільній діяльності.

Отже, групова форма навчальної діяльності порівняно з іншими організаційними формами має кілька значних переваг:

- за той самий проміжок часу обсяг виконаної роботи набагато більший;
- висока результативність у засвоєнні знань і формуванні вмінь;
- формується вміння співпрацювати;
- формуються мотиви навчання, розвиваються гуманні стосунки між дітьми;
- розвивається навчальна діяльність (планування, рефлексія, самоконтроль, взаємоконтроль).

Групова робота на уроках буде ефективною, якщо дотримуватись таких вимог:

- методично обґрунтовано обирати той чи інший вид групової навчальної роботи на конкретному уроці, що визначається метою уроку, особливостями матеріалу, який вивчається;
- правильно формувати групи;
- ретельно продумувати структуру уроку з використанням групових форм навчальної діяльності;
- розробляти інструкції, пам'ятки, які спрямують групову навчальну діяльність;
- регулювати міру вчительської допомоги групам у процесі їх роботи;
- вчити школярів співпраці під час використання групових завдань.

Групову навчальну діяльність школярів можна застосовувати на всіх етапах процесу навчання. Проте на етапах первинного сприйняття нового матеріалу належний рівень цієї діяльності досягається лише за умови, що всі учні класу мають високий та середній рівень навчальних можливостей, добре володіють навичками самостійної роботи і виявляють велику працездатність. В іншому разі продуктивнішою виявляється фронтальна діяльність класу під керівництвом учителя.

Мета технології групової навчальної діяльності – розвиток дитини як суб'єкта навчальної діяльності.

Завдання:

- навчити школярів співпраці у виконанні групових завдань;
- стимулювати моральні переживання взаємного навчання, зацікавленості в успіхові товариша;
- формувати комунікативні вміння школярів;
- формувати рефлексивні компоненти навчальної діяльності, цілеспрямованість, планування, контроль, оцінку;
- поєднувати фронтальну, індивідуальну та групову форми навчальної діяльності.

Ключові слова

Форма навчальної діяльності, мала група, співпраця, суб'єкт навчальної діяльності і особистісно-орієнтоване навчання.

Понятійний апарат

Актуальний рівень розвитку — ті психічні властивості, які вже сформувалися, засвоєні дитиною.

Бригадна форма навчання — передбачає виконання спеціально сформованими тимчасовими учнівськими групами практичних, лабораторних робіт. Завдання, виконувані бригадами, мають бути як єдиними, так і диференційованими.

Гетерогенний склад груп — учні з різними навчальними можливостями.

Дискусія у навчанні — навчальний метод, який передбачає організацію спільної мовної діяльності для пошуку ефективного розв'язання певної проблеми.

Диференційовано-групова робота – передбачає організацію роботи учнівських груп з різними навчальними можливостями. Завдання диференціюються за рівнем складності.

Діалогічне навчання — розмова, бесіда між двома особами, мета якої — пізнання сутності предмета чи явища в процесі обміну думками суб'єктів спілкування.

Емпатія — співпереживання, розуміння почуттів, які переживає інша людина, і відповідне виявлення своїх почуттів.

Ефективність навчання — міра досягнення навчальної мети.

Зона найближчого розвитку — поняття про зв'язок навчання і психічного розвитку дитини, який визначається розходженням між рівнями актуального і потенційного розвитку, тобто тими можливостями дитини, які вона може реалізувати з допомогою дорослих і які будуть її досягненнями найближчим часом.

Кооперативно-групова форма роботи передбачає виконання частини загального, рівноцінного за ступенем складності класного завдання.

Лабораторно-бригадний метод — спосіб організації навчального процесу в школі, за яким учнівські бригади самостійно виконували різноманітні дослідницькі завдання.

Ланкова форма — організація навчальної діяльності щодо постійних малих учнівських груп, керованих лідерами. Учні працюють над єдиним завданням.

Мала група — це група із двох і більше осіб, об'єднаних єдиною метою, схожими інтересами і потребами у спілкуванні та спільній діяльності; перебувають у безпосередньому контакті одне з одним.

Метод проєктів — система навчання, за якою учні набувають знань і вмінь у процесі планування і виконання поступово ускладнюваних практичних завдань-проєктів.

Парна форма навчальної роботи — два учні виконують деяку частину роботи разом.

Рефлексія — здатність людини до самопізнання, вміння аналізувати свої власні дії, вчинки, мотиви й зіставляти їх із суспільно значущими цінностями, а також з діями та вчинками інших людей.

Рівень засвоєння — послідовний перехід учня від незнання до знання.

Самоконтроль у навчанні — перевірка суб'єктом власних дій зіставленням, аналізом, корекцією.

Самооцінка — оцінка суб'єктом самого себе, своїх можливостей, досягнень, якостей порівняно з іншими людьми.

Форма навчальної діяльності — спеціально організована діяльність учителя і учнів, яка відбувається за встановленим порядком, у певному режимі.

Зміст технології

Результативність навчання залежить від цілої низки застосованих організаційних моментів: від поділу учнів на групи до оцінювання навчальних досягнень. Організуючи навчання в групах, учитель має розуміти, що успіх і результативність залежать від правильної організації роботи з самого початку. Важливо методично правильно сформулювати групу і дослідити її потенціал, створити необхідну атмосферу й зацікавленість.

Реальні умови масової школи свідчать, що найбільш раціонально організовувати навчальні групи із чотирьох-п'яти осіб. Нечисленні групи сприяють зручному і швидкому розміщенню учнів, активній діяльності кожного члена групи, розподілу обов'язків. Істотним моментом у створенні навчальних груп є їх склад. Групи мають бути гетерогенними за навчальними та психологічними можливостями дітей: у групі повинен бути хоча б один сильній учень. Групу слід формувати на основі особистісних переваг учнів, обрати консультанта, розподілити обов'язки. При створенні груп потрібно брати до уваги психологічну єдність дітей, бажання учнів, потенціал можливостей для їх успішної спільної діяльності. Консультанта за товариською згодою призначає вчитель. Це, зазвичай, успішний у навчанні учень. Робота в навчальних групах будується на принципі рівноправності.

Організуючи групову навчальну діяльність на занятті, потрібно забезпечити активність кожного учня. Цього можна досягти, розподіливши

запропоновані групі завдання на частини за кількістю учасників групи, коли кожен має виконати свою частину роботи і пояснити спосіб її виконання іншим, а також налагодити систему обліку діяльності кожного учня в групі. Для цього після виконання запропонованого групі завдання діти на спеціальних картках відображають оцінку роботи всієї групи, а також дають оцінку роботі кожного учня в групі.

Групова робота допомагає учням набувати нові знання, уміння та навички, що їх нелегко об'єктивно оцінити за допомогою традиційних методів. В умовах застосування різних форм групової роботи доцільно використовувати листи оцінювання навчальних досягнень учнів.

Їхня особливість полягає в тому, що діти мають можливість самостійно дати оцінку рівня засвоєння нових знань, домашньої підготовки, активності на занятті, ініціативності, творчості.

Лист оцінювання.

Групові навички роботи	Бали	Прізвище ім'я					
		1	2	3	4	5	6
Мав цікаві ідеї	1						
Висував ідеї, які група використала	1						
Якщо з чимось не погоджувався, висловлював це без ворожих почуттів	1						
Виступав від групи	1						
Брав участь у спільній роботі і приніс користь	4						
Домашня підготовка	4						
Загальна кількість балів	12						

Такі листи оцінювання можна використовувати на інших уроках, змінивши критерії оцінювання відповідно до теми.

Для відображення діяльності роботи учня можна запропонувати такі питання:

1. Функціонування в групі:

- Чи розв'язала група те, що повинна була розв'язати?
- Які, на твою думку, були труднощі у групі?
- Чи були розв'язані труднощі?

2. Ролі учасників:

- Чи мав ти певну роль у групі?
- Яку?
- Як ти вважаєш, ти її виконав?
- Тобі було важко? Чому?
- Чи був ти корисним групі? У чому конкретно
 - у пропозиції плану роботи;
 - у пошуку інформації;
 - у пропозиції розв'язання труднощів.

3. Робота індивідуальна (робота колективна):

- Чи працював ти самостійно в той час, коли вся група працювала разом?

4. Оцінка:

- Як ти визначиш те, що вивчив?

Як уже вказувалося, групова навчальна діяльність корисна на всіх етапах уроку, особливо під час перевірки домашнього завдання, закріплення знань, застосування їх на практиці, де допомога дорослого вже не потрібна і навіть шкодить, бо заважає становленню рефлексії, і водночас повністю самостійно дитина діяти не може.

Можливість вибору групової навчальної діяльності на різних етапах уроку продемонстровано в таблиці.

Форми групової навчальної діяльності на різних етапах уроку.

Етап уроку	Форма діяльності
Перевірка домашнього завдання	Парна Ланкова
Вивчення нового	Диференційовано-групова
Закріплення і вдосконалення	Ланкова Парна Диференційовано-групова Індивідуально-групова
Повторення і застосування знань	Парна Ланкова Кооперативно-групова

Щоб зацікавити учнів колективною роботою, потрібно забезпечити серед них позитивне ставлення до співпраці один з одним у малих групах. Пропонуємо учням засвоїти загальноприйняті правила обговорення:

1. Не говорити всім разом.
2. Заперечуючи, поважати гідність товариша.
3. Усім слухати один одного.

Аналізуючи роботу, вчитель підводить дітей до висновку, що узгоджена робота учнів дозволяє знайти найбільш цікаве рішення, виявити творчість, прискорити виконання завдань, допомогти, підтримати один одного. У виконанні такої роботи діти дотримуються наведеної нижче інструкції:

1. Перед роботою домовитись, хто що буде виконувати.
2. Не перебивати один одного.
3. Не сперечатися даремно.
4. Спірні питання вирішувати голосуванням.
5. Намагатися зрозуміти один одного.
6. Бути активним, відповідно до ситуації переходити від одного до іншого виду діяльності.
7. Звертатися за допомогою до інших груп, учителя.
8. Дотримуватися етичних норм поведінки.

Вимоги до педагога

У процесі соціалізації, виховання і розвитку особистості дитини важлива роль відводиться вчителю-професіоналу. Організуючи групову навчальну діяльність школярів, учитель має створити сприятливі умови для сприймання учнями групового навчального завдання та забезпечити умови для його успішного розв'язання.

Впровадження групової навчальної діяльності потребує деяких додаткових витрат часу, оскільки необхідно підготувати багато матеріалів до уроку.

Організуючи групову діяльність на занятті, учитель повинен дотримуватись таких вимог:

1. Чітко формулювати пізнавальні завдання.
2. Завдання мають бути проблемними, спонукати учнів до активності, творчого мислення, пошуку нових знань і нових способів дії.
3. Уважно спостерігати за ходом навчальної діяльності слабких учнів.
4. Заздалегідь інструктувати керівників групи, спрямовуючи їх роботу в групі.
5. Не створювати ніякого змагання на швидкість виконання завдань.

У груповій навчальній діяльності вчитель повинен стати невидимим диригентом, який вміє вчасно почути, помітити, виправити, підстрахувати кожного учня, організувати співпрацю дітей. Учитель має бути терплячим, приязним, уміти допомагати. Це демократичний, дружний і щирій стиль навчання. Учитель виконує роль консультанта. Учні беруть на себе щоразу більшу відповідальність за результати роботи. Дітей не слід примушувати бути активними, якщо вони цього не прагнуть. Завдання вчителя – стимулювати учнів до активної діяльності.

Шкільна практика свідчить, що в тих класах, де застосовується групова навчальна діяльність, учні показують високі результати в навчанні. Слабкі учні збагачуються новою інформацією, мають змогу вчасно отримувати додаткові пояснення з незрозумілих питань. Завдяки контролю з боку сильних учнів вони припускаються меншій кількості помилок. Середні учні в умовах групової роботи оперативно опановують незрозумілі питання. Сильні учні, допомагаючи засвоювати навчальний матеріал товаришам у групі, перевіряють і закріплюють свої знання.

Використання групових форм роботи на уроках географії

План

уроку в 7 класі з курсу географії материків та океанів

Тема: Природні зони материка Австралія. Органічний світ, його древність та унікальність.

Мета: навчальна: дати учням уяву про різноманітність та унікальність рослинного та тваринного світу Австралії, вивчити основні ознаки природи;

розвивальна: розвивати навички використання додаткових джерел географічної інформації, розвивати вміння характеризувати природні зони Австралії за основними показниками;

виховна: виховувати любов до неповторного світу живої природи Землі, бережливе ставлення до органічного світу з метою збереження його унікальності.

Тип уроку: урок-експедиція, урок засвоєння нових знань методом пошуку.

Міжпредметні зв'язки: історія, біологія, рідна мова.

Наочність: атлас для 7 класу «Географія материків та океанів», інструктивна картка, карта Австралії, відеофільм про органічний світ, підручник.

Форми роботи: групова форма роботи.

Основні терміни та поняття: природні зони, ґрунтовий покрив, рослинний світ, природні зони Австралії, охорона природи.

Література: основна навчальна (Пестушко, Географія материків та океанів для 7 класу, підручник);

допоміжна (В.О.Коринська, О.Ципін, географія, довідник, енциклопедія школяра, журнал «Древо познання», «Навколо світу»).

План уроку

1. Загальна характеристика природи материка Австралія.
2. Вивчення основних природних зон материка Австралія:
 - перемінно-вологі та вологі тропічні вічнозелені ліси;
 - савани та рідколісся;
 - напівпустелі та пустелі;
 - твердо листі вічнозелені ліси та чагарники;
 - мішані ліси;
 - області висотної щільності.
3. Зміна природи людиною.

Хід уроку

I. Організаційний етап.

1. **Привітання, побажання хорошого настрою.** «Спочатку ми познайомимося з вашими глибокими знаннями про материк Австралія методом «мікрофон», потім потренуємо мозок – пригадаємо план вивчення материка, відправимося в заочну подорож до Австралії, познайомимося з її унікальним органічним світом різних природних зон, нарешті, «витягнувши» зі схованки природи дещо цінне, поділимося скарбами з іншими».

2. **Фіксація відсутніх** (рапортичка).

3. **Перевірка підготовки класного приміщення та учнів до заняття** (чергові учні перевіряють в учнів: наявність зошита, підручника, ручки, атласу; у кабінеті: карти, відеофільму).

4. **Організація уваги учнів** (запропонувати учням на початку й у кінці уроку сигналізувати про свій емоційний стан за допомогою спеціальних піктограм, що надруковано на аркуші паперу, який висить над дошкою, позначку роблять на полях зошита на початку і в кінці записів.)

☺ – Гарний настрій

☺ – Середній

☹ – Поганий

Якщо «посмішок» у кінці уроку стало більше – урок вийшов!

5. **Розкриття загальної мети та плану проведення уроку** (поділ класу на три групи-експедиції та зайняття ними місць).

II. Основна частина

1. **Етап перевірки знань або ж домашнього завдання.** *Інтерактивна вправа «Мікрофон».* Питання: Все що ми знаємо про материк Австралія (учні по черзі називають по одному-два слова, що характеризують материк Австралія, передаючи один одному мікрофон).
2. **Актуалізація опорних знань** (робота біля карти). Інтерактивна вправа «Географічний футбол». Один учень біля карти, всі інші «закидають» (називають) йому географічні об'єкти, що стосуються материка Австралія.
3. **Мотивація навчання**

- Повідомлення теми уроку: Природні зони Австралії (записують у зошит).
- На дошці епіграф: «У природі відбивається Всесвіт».
- Формулювання цілей уроку разом з учнями (побудова асоціативного ряду по основним показникам, що характеризують природну зону): рельєф → ґрунт → рослинний світ → тваринний світ).
- Пригадування визначення «природна зона» (Природна зона – великі території, великі природні комплекси, для яких характерний однаковий клімат, ґрунти, рослинний та тваринний світи).
- Інтерактивна вправа «Мозкова атака» (використовуючи стенд, атлас «Природні зони материка Австралія», назвати природні зони Австралії: перемінно-вологі та вологі екваторіальні ліси, савани, рідколісся, напівпустелі і пустелі, вічнозелені ліси та чагарники, мішані ліси, області високої щільності).
- Постановка перед групами експедиції навчальної проблеми та розподіл експедиції (учні розділені на три експедиції, отримують назву, яка є назвою природної зони Австралії, яку вони будуть вивчати)

I група – експедиція – Зона лісів;

II група – експедиція – Савани та рідколісся;

III група – експедиція – Напівпустелі та пустелі.

До складу експедиції входять (ролі під час групової роботи):

- Експедитор-науковець (спікер, керівник групи);
- Кліматолог;
- Ґрунтознавець;
- Ботанік;
- Зоолог;
- Гідролог;
- Еколог;

- Геолог.

На дошці висить аркуш з поясненнями про ролі під час групової роботи:

1. Спікер, головуючий, експедитор-науковець, керівник групи зачитує завдання групі, організовує порядок поділу завдання членами групи, заохочує до роботи, підбиває підсумки роботи групи, визначає доповідача.
2. Секретар веде записи результатів роботи всіх членів групи в інструктивній картці, записи веде коротко, розбірливо, чітко.
3. Посередник стежить за часом, заохочує групу до роботи.
4. Доповідач висловлює думку членів групи (на дошці, аркуші паперу).

Правила під час групової роботи:

- Кажіть усе, що спаде на думку.
- Не обговорюйте і не критикуйте висловлювання/думки інших.
- Можна повторювати ідеї, запропоновані будь ким іншим.
- Розширення запропонованої ідеї заохочуються.

На дошці чи аркуші паперу висять надруковані слова Конфуція:

Те, що я чую, я забуваю.

Те, що я бачу й чую, я трохи пам'ятаю.

Те, що я чую, бачу й обговорюю, я починаю розуміти.

Коли я чую, бачу, обговорюю й роблю, я набуваю знань і навичок.

Коли я передаю знання іншим, я стаю майстром.

4. Етап засвоєння нових знань

- розповідь учителя про загальну характеристику природи материка Австралія;
- робота з визначенням нових понять та цікавих фактів:

Релікти (з лат. «залишки») – пережитки минулих геологічних епох (приклад: евкаліпти, качконіс, єхидна, сумчастий вовк);

Ендеміки – це види рослин і тварин виключно характерні для конкретної території, (приклад: кенгуру, ведмідь-коала, страус Ему, соні).

Материк де все «навпаки»: у липні – тут зима, січні – літо; дерева скидають не листя, а кору; ліси не дають тіні, а скрізь зарості пустель, де доводиться пробиратися з сокирою; малята тварин тут вилуплюються з яєць, а потім вигодовуються молоком.

У перекладі Австралія означає «південний».

Найбільший самородок золота – «плита Холтермана» вагою 83,3 кг (1872 р.);

Найстаріше дерево на планеті – макроцанія австралійська (вік становить 15 тис. років).

Росте найвища в світі трава – бамбук, за добу виростає до 1м., за 2 місяці – 20-30 м.

- завдання експедиції (повідомляє вчитель):

Використовуючи план-характеристику природної зони, навчальний підручник, карти атласу, маршрутні листи та свої знання, скласти

характеристику-опис природної зони Австралія. Досліджену інформацію записати у таблицю в кінці свого дослідження та зробити висновок щодо зміни природи людиною. Експедиторам-науковцям (спікерам, керуючим групою) визначити доповідача і обміняти інформацією (виступ на кілька хвилин) з іншими групами-експедиціями.

5. Етап перевірки первинного розуміння

- інструктивна картка

ІНСТРУКТИВНА КАРТКА «Природні зони АВСТРАЛІЇ»

Назва природн. зони	Географічне положення зони	Рельєф, корисні копалини	Клімат	Ґрунти	Водні ресурси	Рослинний світ	Тваринний світ	Зміна природної зони людиною, природоохоронні території

- план-характеристика природної зони:

1. Географічне положення зони.
2. Особливості рельєфу території.
3. Кліматичні умови.
4. Ґрунтовий покрив.
5. Рослинний світ.
6. Тваринний світ.
7. Зміна природної зони людиною. Природоохоронні території.

- Експедиції на допомогу отримують маршрутний лист (див. Додаток 2)

6. Закріплення нових знань і способів дій

- Інтелектуальний марафон (обговорення знайденої інформації членами групи).

7. Застосування знань і способів дій

- заповнення секретарем висновків членів групи з занесенням інформації в інструктивну картку.

8. Етап узагальнення і систематизації знань

- обмін інформацією між групами (інтерактивна вправа «Акваріум», по черзі виступ груп, обговорення природної зони).

9. Етап контролю і самоконтролю знань

- кожна група складає синкани про вивчену природну зону (синкани спонукають із великого обсягу отриманої інформації відібрати головне і відтворити у стислій формі отримані знання);

- скласти рекламу своєї природної зони.

10. Етап корекції знань

- зачитування синканів;

- презентація реклами.

11. Інформація про домашнє завдання

- повідомлення параграфа підручника;

- підготувати повідомлення про цікавий світ Австралії, природоохоронні території, легенди.

12. Етап підбиття підсумків заняття:

- перегляд відеофільму «Органічний світ Австралії»;
- підзначення роботи членів експедиції, виставлення оцінок.

13. Етап рефлексії

- барометр настрою (повернення в кінці уроку до емоційного стану учнів та визначення його зміни).

Додаткове завдання:

- читання легенди про кроликів, кактуси (див. додаток 1)

Додаток 1

ЛЕГЕНДА ПРО КАКТУСИ

Одному з видів кактусів – опунція – дуже сподобались умови в Австралійських пустелях і він зайняв території на 20 млн.га.

Довго не могли знайти способів боротьби з кактусом, поки в 1925р. на їх зарості не випустили більш як 3 млрд. гусениць південно-африканського метелика – кастобластуса.

За 15 років маленький метелик майже повністю знищив кактус – опунцію (у перекладі – «земляна груша»).

В Австралії встановлено пам'ятник комасі: гусінь з'їла кактус, за що «піднялась» на постамент.

ЛЕГЕНДА ПРО КРОЛИКІВ.

Найдовша загорожа в світі знаходиться в Австралії. Її довжина близько 5000 км. Навіщо ж вона? Все почалось з 5 кроликів, які були привезені в Австралію першими її переселенцями. Ніхто не думав, що безневинні пухнасті звірі з часом захоплять весь континент. Вони швидко заселяли весь материк і ніяка загорожа з металу не допомагала від них позбавитись .

У той час, коли в Австралії було 5 тисяч населення, то кроликів розвелось до 500 тисяч, а коли чисельність населення до 7 млн. чол, то на цих землях знаходилось вже 1 млрд. кроликів. Населення запанікувало, думали що вихід лише один - повернутися до Європи.

Чого тільки не пробували в боротьбі з кроликами: огорожа через весь континент, ядохімікати, заводили лисиць - результат один і той же. Потім примітили бактеріологічний вірус. Поголів'я кроликів було знищено на 90%.

З 1949 року боротьба за допомогою бактеріологічного способу призвела до кількості кроликів приблизно 100 млн.

Проблема залишається ще не вирішена.

Додаток 2

МАРШРУТНИЙ ЛИСТ ЗАГОНУ: "САВАНИ ТА РІДКОЛІССЯ"

Савани та рідколісся простягаються вздовж пн.частини материка на схід, потім південніше. «Країна трав», - кажуть. Дана природна зона знаходиться в субекваторіальному, тропічному, субтропічному кліматичному поясі.

Клімат вологий та дощовий влітку, теплий та сухий зимою. Високі температури +24,+33 градуси та низькі влітку +8,+28 градусів. Чергування

вологого та сухого сезонів (мах. кількість опадів 500-1500мм на рік, мін. 103мм) говорять про унікальність природи цієї природної зони.

Ґрунти: червоні фералітні високотравних саван, коричнево-червоні фералітизовані, червоно-бурі саван, червоно-бурі опустелених саван. Більша частина саван - це червоно-жовті дуже родючі ґрунти. Дощі тут ідуть не часто, у сухий період трава випалюється сонцем, ґрунт висихає. Та тільки випаде дощ, савана перетворюється в океан трав, які хвилюються під подихом вітру, як наші хлібні поля. Трави висотою в кілька метрів суцільним шаром вкривають поверхню. Серед цих трав високо піднімаються кенгурова трава, голуба трава та інші злаки. Поряд з злаками в саванах багато бур'янів, які витісняють кормові трави.

У країні трав трапляються поодинокі дерева із сіро-зеленим м'ясистим листям, товстим стовбуром, в яких накопичується запас вологи. Переважають різні види евкаліптів, акації, казуарини, пляжеві дерева, перикові дерева. Рослинність пристосована до високих температур та малої кількості опадів.

ТВАРИНИ: кенгуру, крокодили, собака дінго, сумчастий мураход, страус ему, східна качкодзьоб, райський птах.

Переважна господарська діяльність - скотарство, тому що ґрунти саван бідні на поживні речовини.

У саванах дуже поширені пожежі, які в сухий сезон можуть знищити все живе. Савани засилає багато тварин, але не займана природа зберігається у численних заповідниках і національних парках.

У зоні саван знаходиться природна країна - Центральна низовина, більша частина якої має гарні водні ресурси, там розташований басейн МУРРЕНО-ДАРЛІНГУ. Основна проблема материка - нестача води. А в зоні саван, саме в пд.-сх. частині, вона вирішена повністю. Тому більша частина земель зайнята під зернові культури, цитрусові виноградники, рис, та бавовник. Також в пд., сх. створено національний парк КОСТЮ-ШСО, де збережено різноманітні природні комплекси від евкаліптових лісів до альпійських луків.

МАРШРУТНИЙ ЛИСТ ЗАГОНУ: "ЗОНА ЛІСІВ"

Мішані ліси розміщені вузькою смугою вздовж північно-східного узбережжя Австралії. Вони займають близько 2% території материка. На крайньому пд., заході ростуть вічнозелені твердолисті ліси і чагарники, а на сході субтропічного поясу – мішані ліси.

Одна з характерних рис тропічних лісів Австралії - багатство видового складу. Це багатство видів стосується і епітіфів - рослин, що живуть на інших деревах, використовуючи їх як місце прикріплення.

Лише на одному стовбурі дерева, що впало, можна нарахувати до 50 видів квітів та ліан, які живуть на ньому. Дуже цікаве у цьому відношенні дерево австралійських дощових лісів - баньян. Насіння цього дерева затримуються на гілках інших дерев і проростають прямо на них, пускаючи коріння вниз і чіпляючись ним за дерево-господаря. Із насінини утворюється бульба, схожа на

картоплину. Від цієї бульби вниз сплескаються корінці і закріплюються на землі. Дуже швидко дерево-господар облутується сіткою коріння баньяна наскільки, що виявляється задушеним. І тоді баньян займає його місце під сонцем і виростає у велетенське дерево.

Вологі тропічні вічнозелені ліси знаходяться у всіх трьох кліматичних поясах материка (суб ЕКД ТКП суб ТКП). Клімат цілий рік жаркий та вологий. Кількість опадів зменшується з пн. на пд.-схід. Найбільша кількість опадів саме у вологих тропічних вічнозелених лісах на пн. - 3535мм.

Температура літа, досягає +8, +2 градуса, взимку +24,+45 градуса (це материк, де все навпаки).

Ґрунти – червоно-жовті фералітні.

У тропічному лісі Австралії ростуть хвойні – сосна каурі араукарія, червоний кедр. Трапляються також клен, австралійський горіх. Багато пальм, деревовидних папоротей, пляшкове і трав'яне дерево. У місцях, де опади бувають у певний сезон (на півночі материка - влітку, на півдні - взимку), і кількість їх не перевищує 1000мм, поширені евкаліптові ліси. Це світлі ліси, оскільки дерева не дають тіні - листочки їх повернуті паралельно променям сонця. На південному заході евкаліптові ліси досить густі і складаються з високостовбурних евкаліптів і чагарникових, а також трав'яного дерева.

В евкаліптових лісах трапляється сумчастий ведмедик - коала, багато птахів: райські птахи, папуга. Тут водяться казуари - найбільші нелітаючі птахи Австралії. З хижих птахів тропічних широт - широкооротий коршун.

Вздовж пн.-сх. частини материка тягнеться природна країна – Східноавстралійські гори. Це єдина гірська країна материка, природні комплекси змінюються тут залежно від орієнтації схилів.

Справжнім лихом для лісів є пожежі, що часто виникають з вини людини і охоплюють величезні площі.

МАРШРУТНИЙ ЛИСТ ЗАГОНУ: "ЗОНА НАПІВПУСТЕЛЬ ТА ПУСТЕЛЬ "

Найбільшу площу в Австралії, а саме 65 % загальної площі, в основному на заході і півдні, центральній частині, займає зона пустель і напівпустель. Червоним серцем Австралії називають пустелю Вікторію і велику Піщану пустелю, Пустелю Гіпсона і Сімпсона. Ґрунти пустель дуже засолені і мають справді червоний колір, який надає їм окис заліза, на які багаті піски пустель.

Клімат жаркий та сухий у тропічному та субтропічному поясі. Температура повітря взимку досягає +47 градусів, а влітку +7 градусів, на поверхні ґрунту – до 50 градусів. Опадів дуже мало – до 100 мм-рік, тому постійних річок, озер немає, а тільки кріки - тимчасові водойми. Вологи не вистачає, тому постійної рослинності в пустелях немає.

Пустелі Австралії незвичайні. Вони використовуються як пасовища впродовж року, адже вкриті заростями з колючих акацій і евкаліптів, які зветься - скребом. Скреб - зарості колючих чагарників, низькорослих дерев з дрібним листям (евкаліпти та акації).

Земля під скребом покрита ріденькими пучками посухостійких трав. Поширений скреб переважно на пд.-зх. і пд. Австралії, вододілах.

Життя в пустелях і напівпустелях прокидається під час тимчасових дощів. Сюди прилітають птахи. На межі напівпустель і саван трапляються страус ему.

У пустелях і напівпустелях Австралії водяться: сумчастий кріт, земляний заєць, миші, великі червоні кенгуру, ящірки, терміти, собака динго.

Люди в пустелях живуть на маленьких родючих територіях, що називаються оазами.

У зоні пустель і напівпустель знаходиться природна країна – Західноавстралійське плоскогір'я. У західній частині пустель є родовища золота, добувають залізну руду.

На сх.пустель біля озера Ейр розвинуті пасовища овець.

Жиденко Л.В., учитель географії
колегіуму „Берегиня” м.Черкас
Тужик К.С., учитель географії
Чорнявського НВК „Дитячий
навчальний заклад- ЗОШ І-ІІІ ст.”

Технологія модульного навчання на уроках географії та економіки

Головна мета сучасної школи полягає в тому, щоб створити таку систему навчання, яка б забезпечувала освітні потреби кожного учня відповідно до його нахилів, інтересів та можливостей. Для досягнення цієї мети, як ми вже зазначали, необхідно кардинально змінити парадигму учня й учителя у навчальному процесі. Зараз навчальний процес у масовій школі зберігає невирішеними протиріччя між фронтальними формами навчання та індивідуальним темпом навчально-пізнавальної діяльності кожного учня; між необхідністю диференціації освіти та одноманітністю змісту й технологій навчання; між переважним у школі пояснювально-ілюстративним способом викладання й діяльнішим характером учіння, яке б сприяло розвитку здібностей та інтересів учня. На сьогодні ми маємо ряд дидактичних підходів, кожен із яких націлений на зняття окремих протиріч. Наша стаття має на меті розкрити основи технології, які б уможливили зняття всіх названих протиріч.

Одне з провідних положень теорії діяльності для ефективного навчання передбачає таку його організацію, за якої учень сам оперує навчальним змістом, і тільки в такому разі воно буде засвоєно усвідомлено й міцно. Крім того, відбувається процес інтелектуального розвитку учня. Нова парадигма полягає в тому, що учень має вчитися сам, а вчитель — здійснювати мотиваційне керівництво його учінням, тобто мотивувати, організовувати, координувати, консультувати, контролювати. Переведення навчання на суб'єкт-суб'єктну основу потребує такої педагогічної технології, яка б забезпечила

учневі розвиток його мотиваційної сфери, інтелекту, самостійності, колективізму, схильностей, уміння здійснювати самостійне управління навчально-пізнавальною діяльністю. Тому перед шкільною практикою постала проблема пошуку технології навчання, яка дозволила б практично вирішити це завдання. Такою технологією якраз і є **модульне навчання**.

Модульне навчання виникло як альтернатива традиційному. Саме воно інтегрує в собі все те прогресивне, що накопичено в педагогічній теорії та практиці. Так, з програмового навчання запозичено ідею активності учня в процесі його чітких дій у певній логіці, постійне підкріплення своїх дій на основі самоконтролю, індивідуалізований темп навчально-пізнавальної діяльності. З теорії поетапного формування розумових дій використано саму її суть — орієнтовну основу діяльності. Кібернетичний підхід збагатив модульне навчання ідеєю гнучкого управління діяльністю учнів з переходом на самоврядування. З психології використано й рефлексивний підхід. Накопичені узагальнення теорії та практики диференціації, оптимізації навчання, проблемності — все це інтегровано в основах модульного навчання, принципах і правилах його побудови, відборі методів і форм здійснення процесу навчання.

Найповніше основи модульного навчання розроблені П. Цявичене й викладені в монографії «Теория и практика модульного обучения» (Каунас, 1989). Ми багато в чому будемо спиратися на її ідеї.

Як інноваційна система шкільної освіти модульно-розвивальне навчання виникло понад 8 років тому під час організації і проведення першого соціально-психологічного експерименту за темою «Школа розвитку» в Донецькому об'єднанні шкільних модулів. Очолював дослідно-експериментальну роботу доктор психологічних наук А.Фурман (більш докладно з ходом та результатами експерименту можна познайомитися на сторінках журналу «Рідна школа» за 1993—1998 рр.).

Концептуальні положення

Суть модульного навчання полягає в тому, що учень цілком самостійно (або з певною дозою допомоги) досягає конкретної мети навчально-пізнавальної діяльності в процесі роботи з модулем. **Модуль** — це цільовий функціональний вузол, у якому об'єднано навчальний зміст і технологію оволодіння ним у систему високого рівня цілісності.

Отже, модуль виступає засобом модульного навчання, оскільки в нього входять: цільовий план дій, банк інформації, методичне керівництво для досягнення дидактичної мети. Саме модуль може виступати як програма навчання, індивідуалізована за змістом, методами учіння, рівнем самостійності, темпом навчально-пізнавальної діяльності учня.

У сутнісних характеристиках модульного навчання закладено його відмінність від інших систем навчання. По-перше, зміст навчання подано в закінчених самостійних комплексах (інформаційних блоках), засвоєння яких здійснюється відповідно до мети. Дидактичну мету сформульовано для учня, й вона містить не тільки відомості про обсяг досліджуваного матеріалу, а й про рівень його засвоєння. Крім того, кожен учень отримує від учителя письмові

поради щодо того, як раціональніше діяти, де знайти потрібний навчальний матеріал тощо. По-друге, змінюється форма спілкування вчителя та учня. Воно здійснюється через модулі та особисте індивідуальне спілкування. Саме модулі дають змогу перевести навчання на суб'єкт-суб'єктну основу. Стосунки стають більш паритетними. Крім того, учень витрачає максимум часу на самостійну роботу, вчиться ставити мету, самостійно планувати, організовуватися, контролювати себе та оцінювати. Це дає йому змогу усвідомити себе в діяльності, самому визначити рівень освоєння знань, бачити прогалини в своїх знаннях та вміннях.

Безсумнівно, що вчитель теж керує навчально-пізнавальною діяльністю учнів через модулі й безпосередньо, але це більш м'яке, а головне — цілеспрямоване управління. Нарешті, наявність модулів з друкованою основою дає вчителю змогу індивідуалізувати роботу з окремими учнями. Тут не існує проблеми індивідуального консультування, дозованої індивідуальної допомоги.

У чому ж полягає система дій учителя під час підготовки до переходу на модульне навчання?

Мета і завдання

Передусім необхідно розробити модульну програму, яка складається з комплексної дидактичної мети й сукупності модулів, що забезпечують досягнення цієї мети. Щоб скласти таку програму, вчителю передусім необхідно визначити основні наукові ідеї курсу. Наприклад, у курсі шкільної біології виокремити такі ідеї: організм— біологічна система; екологічні системи; система та еволюція органічного світу. Потім необхідно структурувати навчальний зміст навколо цих ідей у певні блоки. Після чого сформувавати **комплексну дидактичну мету** (КДМ). Вона має два рівні: рівень засвоєння учнем навчального змісту та орієнтація на його використання в практиці, а також для вивчення навчального змісту в майбутньому. Потім із комплексної дидактичної мети слід виокремити **інтеграційну дидактичну мету** (ІДМ) і сформувавати модулі, тобто кожен модуль повинен мати свою інтеграційну дидактичну мету. Поєднання досягнення цих завдань забезпечує досягнення КДМ.

Однак до модулів входять крупні блоки навчального змісту. Тому кожному інтеграційну дидактичну мету слід розділити на **окремі дидактичні завдання** (ОДЗ) і на їх основі визначити навчальні елементи. Кожному окремому дидактичному завданню відповідає один навчальний елемент. Як результат, утворюється дерево завдань: вершина дерева—комплексна дидактична мета для модульної програми; середній шар—інтеграційні дидактичні завдання для побудови модулів, нижній шар — окремі дидактичні завдання для побудови навчальних елементів.

Кожному вчителю, який зважився на розробку модульних програм, бажано спертися на деякі теоретичні основи і передусім на **основні принципи побудови модульних програм**.

Перш за все слід знати про принцип цільового призначення. Модулі можна поділити на три типи: **пізнавальні**, що їх використовують для вивчення основ

наук; **операційні**—для формування й розвитку способів діяльності та **змішані**. У школі найчастіше використовують змішані модулі.

Провідним принципом модульного навчання є принцип поєднання комплексних, інтеграційних та дидактичних завдань. Розв'язання сукупності ОДЗ забезпечує досягнення ІДМ конкретного модуля. Розв'язання сукупності ІДМ усіх модулів забезпечує досягнення КДМ.

Не менш важливим для управління учінням школярів має **принцип зворотного зв'язку**, тобто ніяке управління не можливе без контролю, аналізу й корекції, причому в поєднанні з самоврядуванням, учінням з боку школярів.

Рекомендуємо використати декілька правил:

- перед кожним модулем здійснювати вхідний контроль знань та вмінь учнів, щоб мати інформацію про рівень готовності до роботи за новим модулем. За необхідності здійснюється відповідна корекція знань;

- обов'язково здійснювати поточний та проміжний контроль наприкінці кожного навчального елемента (частіше – це м'який контроль: самоконтроль, взаємоконтроль, звірка з образом тощо). Після завершення роботи з модулем слід здійснити вихідний контроль. Поточний та проміжний контроль мають на меті виявлення прогалин у засвоєнні для негайного їх усунення, а вихідний контроль має показати рівень засвоєння модуля і теж обов'язково з доопрацюванням.

Отже, кожен учень разом з учителем здійснює управління учінням.

Для успішної роботи учня з модулем важливою вимогою є подання навчального змісту. Він має бути таким, щоб учень міг ефективно його засвоювати. Бажано, щоб учитель начебто вів бесіду з учнем, активізував його на міркування, пошук, здогад, підбадьорював, орієнтував на успіх. Для реалізації цього принципу велике значення має структура модуля. Вона складається з числа його навчальних елементів плюс три.

НЕ-3—у ньому записано мету модуля.

НЕ передостанній — у ньому дано резюме (або узагальнення).

НЕ останній — вихідний контроль.

Модуль може бути такої форми:

№ сторінки	№ модуля	№ навчального елемента	Навчальний матеріал із зазначенням завдань	Керівництво щодо засвоєння навчального змісту

Рекомендуємо до модуля робити вкладений аркуш, у якому викласти методичні поради вчителю. Це допоможе тим, хто використовує готові модулі.

Для вчителя важливо мати загальні критерії до формування змісту модуля.

Перший з них: використовуючи модулі, можна успішно здійснювати внутрішньопредметні та міжпредметні зв'язки, інтегрувати навчальний зміст, формуючи його в логіці змісту провідного навчального предмета.

Інший критерій пов'язаний з необхідністю здійснювати диференціацію навчального змісту. Нижньою межею буде рівень обов'язкової підготовки. Інший рівень — вищий від обов'язкового.

Важливим критерієм побудови модуля є структурування діяльності учня в логіці етапів засвоєння знань: сприйняття, розуміння, осмислення, запам'ятовування, застосування, узагальнення, систематизація. І тут є велика можливість здійснити проблемність у навчанні.

У модулі має бути можливість для повторення основного змісту, її можна реалізувати через навчальний елемент «Резюме». Добре, якщо узагальнення зроблено не тільки словесно, а й у формі таблиць, порівняльних характеристик, графіків, діаграм тощо. Введення модулів у навчальний процес слід здійснювати поступово. Можна поєднувати традиційну систему навчання з модульною. У старших класах лекційна система цілком поєднується з модульною. Дуже добре вписується в модульну систему навчання вся система методів, прийомів і форм організації навчально-пізнавальної діяльності учнів: робота індивідуальна, у парі, групах. Словом, модулі можна вписувати в будь-яку систему навчання й тим самим посилювати її якість та ефективність.

Що ж дає модульне навчання? Наші висновки базуються на спостереженні та результатах дослідної роботи, яку ми проводимо в 7, 8, 10-х класах однієї з гімназій.

Проаналізуємо спочатку значення модульного навчання для учня. На запитання про значення модульного навчання діти відповідають: головне — це те, що кожен працює самостійно, є можливість отримати консультацію у вчителя, допомогу в товариша, значно глибше можна усвідомити навчальний зміст, увесь час можна себе контролювати.

Усе це та результати навчання дали нам змогу дійти таких висновків. Справді, у процесі модульного навчання кожен учень залучається до активної й ефективної навчально-пізнавальної діяльності, працює з диференційованою за змістом та дозою допомоги програмою. Тут відбувається індивідуалізація контролю, самоконтролю, корекції, консультування, ступеня самостійності. Важливо, що учень має змогу значною мірою самостійно реалізуватися, і це сприяє мотивації учіння. Дана система навчання гарантує кожному учневі освоєння стандарту освіти й просування на вищий рівень навчання. Великі можливості має система й для розвитку таких якостей особистості учня як самостійність і колективізм. На жодному занятті не було ніяких порушень дисципліни чи неухважності учнів через сторонні справи.

Принципово змінюється й становище вчителя в навчальному процесі. Передусім змінюється його роль. **Завдання вчителя**—обов'язкова мотивація учнів, здійснення управління їхньою навчально-пізнавальною діяльністю через модуль та безпосереднє консультування школярів. У результаті зміни його діяльності на навчальному занятті змінюється характер і зміст його підготовки до них: тепер учитель не готується до того, як краще пояснити новий матеріал, а готується до того, як краще управляти діяльністю школярів. Оскільки управління здійснюється головним чином через модулі, то завдання вчителя полягає в грамотному визначенні інтегративних дидактичних завдань модуля та структуруванні навчального змісту під ці завдання. Це вже принципово новий зміст підготовки вчителя до навчального заняття, що обов'язково призводить до аналізу вчителем свого досвіду, знань, умінь, пошуку більш досконалих

технологій. Продумування мети діяльності учнів, визначення програми їхніх дій, передбачення можливих утруднень, чітке визначення форм і методів учіння вимагає від учителя доброго знання своїх учнів. Наш досвід показав, що вчителі в процесі оволодіння технологією модульного навчання значно зросли професійно. Тому ми вважаємо, що процес оволодіння теорією й практикою модульного навчання—це шлях професійного самоствердження вчителя, можливість для його самореалізації.

Для переходу на модульне навчання необхідно створити певні умови.

Перша умова пов'язана з мотивацією вчителів. Тут велику роль можуть зіграти методичні об'єднання, кафедри, які мають порівняти рівень задоволеності дітей і батьків освітніми послугами школи з тими потребами, які залишаються незадоволеними.

Друга умова пов'язана з готовністю школярів до самостійної навчально-пізнавальної діяльності: сформованість мінімуму знань та загальних навчальних умінь.

Третя умова— це матеріальні можливості школи в розмноженні модулів, бо вони тільки тоді зіграють свою роль, коли кожного учня буде забезпечено цією програмою дій. У нашому випадку учні набирали програми на комп'ютері й на ньому ж розмножували.

Хотілося б застерегти від можливих помилок на початку дослідної роботи. Передусім не слід одразу виходити з модулями на весь клас. Спочатку слід спробувати їх на малій групі. Це дасть змогу оцінити обсяг, структуру, рівень складності змісту, логіку побудови діяльності учнів, систему контролю й самоконтролю і на цій основі внести корективи.

Інша помилка вчителів полягає в тому, що в модуль вводять дуже великий обсяг змістовної діяльності. Всі учні кажуть, що їм не вистачає часу. Це відбувається з двох причин. По-перше, у школярів не сформовано відчуття часу, а по-друге, вчителі самі не задають темп роботі своїх учнів.

Загалом, досвід показав, що вчителям і учням ця система навчання припала до душі, хоча вона й вимагає від учителя великої підготовчої роботи, а від учня напруженої праці.

Зміст технології

Технологія модульного навчання передбачає, насамперед, перехід на новий часовий режим (від уроків по 45 хвилин до міні-модулів по 30 хвилин), створення більш широких умов для самоосвітньої діяльності учнів, зміну головних функцій учителя – від інформаційно-контролюючої до консультативно-координаційної, вимагає від учителя бути не стільки педагогом-предметником, скільки професійним психологом і дослідником.

Повний функціональний цикл навчального модуля складається з 6-ти основних етапів, кожен із яких несе в собі різні дидактичні навантаження:

0 — **чуттєво-етичний** (необов'язковий) — налагодження теплих, довірливих взаємин між учителем та учнями, психологічна і духовна установка щодо пошуку нового, невідомого;

1 — **установчо-мотиваційний** - визначення далеких та близьких перспектив вивчення теми, проектування навчально-розвивальної діяльності кожного учня;

2 — **змістово-пошуковий** - актуалізація опорних та здобуття нових знань за допомогою різноманітних психолого-педагогічних методів та прийомів;

3 — **оцінно/контрольно-смысловий** — оцінка ступеня оволодіння теоретичними знаннями, осмислення навчальної інформації;

4 — **адаптивно-перетворювальний**— перетворення теорії на практику, розвиток самостійності та самодіяльності під час виконання практичних завдань;

5 — **системно-узагальнюючий** - систематизація знань, умінь та навичок, створення ситуації їх корекції, розвиток позитивної самооцінки;

6 — **контрольно-рефлексивний** — підсумкове оцінювання рівнів оволодіння знаннями, вміннями, цінностями, збагачення та вдосконалення власного досвіду;

0 — **духовно-естетичний** (також необов'язковий) — моделювання ситуацій самобутнього творіння і творчого, продуктивного фантазування.

3 досвіду роботи

Сценарій модульного уроку з прикладної економіки. (5 по 30 хвилин)

Гроші та фінансові установи

Провідна ідея теми: визначення грошей як загально визнаного інструмента для виконання функцій засобу обміну, міри вартості та накопичення.

Конфлікт освітньої діяльності пов'язаний із невідповідністю ментального досвіду учнів та рівня абстрактного особистого досвіду в умовах перехідного етапу розвитку економіки України.

Надзавдання вчителя: створити позитивний настрій в учнів та умови для визначення кожним учнем усіх своїх інтелектуальних можливостей і потреб та допомогти кожному учневі підвищити свій інтелектуальний рівень розвитку.

Мета: забезпечити засвоєння головних економічних понять теми та виробити загальнонавчальні та суто економічні навички і вміння учнів під час вивчення теми «Гроші та фінансові установи». Сприяти розвитку абстрактного мислення та самостійності у вирішенні економічних проблем. Показати роль і значення теми в загальному курсі економіки.

Учні повинні:

знати: головні поняття теми — «гроші», «вартість грошей», «банківська система», «інфляція», «індекс цін», «депозитний мультиплікатор»;

нормувати: функції грошей;

вміти: характеризувати види грошей, що перебувають у обігу, визначати функції грошей, обчислювати індекс цін та кількість грошей, необхідних для обігу.

I міні-модуль. Чуттєво-естетичний.

II міні-модуль. Установчо-мотиваційний.

III міні-модуль. Змістово-пошуковий. Предмет вивчення:

основи економічних знань; гроші, їх види, функції, сучасні фінансові установи; особиста навчально-розвивальна діяльність учнів.

І міні-модуль ЧУТТЄВО-ЕСТЕТИЧНИЙ

(30 хвилин)

Тема: Гроші — це не просто гривні, рублі, долари або франки...

Навчально-розвивальні та виховні завдання: сприяти створенню позитивного настрою, атмосфери творчої праці, поглиблювати знання учнів з теми «Гроші». Показати можливості міжпредметних зв'язків даної економічної теми з іншими шкільними предметами.

Продовжити розвивати навички роботи з додатковими джерелами економічних знань.

Хід розвивальної взаємодії

Алгоритм	Зміст роботи
Організація учнів до роботи	Вступне слово вчителя (визначення мети та головних завдань міні-модуля). Ми звикли до грошей і сприймаємо їх як найзвичайнісінькі речі. Ми не уявляємо собі нашого повсякденного життя без грошей. Ми користуємося ними під час придбання речей, необхідних для навчання у школі, — книжок, зошитів, паперу і т. ін., під час проїзду в міському транспорті, використовуємо гроші, коли бажаємо отримати послуги перукаря чи дантиста. Без грошей не можна потрапити в театр або музей. Ще довго можна перелічувати випадки, у яких без грошей ми нічого не варті. Коли ми спілкуємось, то не звертаємо уваги на те, що використовуємо слово «гроші». А що ж таке гроші?
Евристична бесіда	(На дошці написані визначення слова «гроші» декількох відомих авторів). Учитель запрошує учнів до співбесіди. Гроші — це нічого не варте сміття. Так сказав усім відомий Робінзон Крузо у романі Д. Дефо. Поясніть, будь ласка, як ви розумієте його думку? У якому випадку гроші можуть стати сміттям? Гроші — шосте відчуття, що дозволяє нам насолоджуватися п'ятьма останніми, — говорив Оноре де Бальзак. Що він мав на увазі? Поясніть його думку? Гроші — це колесо обігу (Адам Сміт). Гроші — це загальний еквівалент (Карл Маркс). Поясніть думку Маркса і Сміта. Що вони мали на увазі? Гроші — це карбована свобода (Федір Достоєвський). Чому «карбована» свобода? Поясніть думку Достоєвського
Випереджальні завдання	У багатьох літературних творах ми зустрічаємо розповідь про гроші, про їх значення в житті людини, про функції, які вони виконують. Так, наприклад, у романі Моріса Дрюона «Ув'язнена Шато-гайяра» є такий момент (зачитує). «...унификация денег, имеющих хождение в стране, равно как и королевская монополия на выпуск монеты, были введены лишь в царствование Филиппа Красивого. До этого времени бароны и высшая знать выпускали (или по их приказу выпускали) свою

	<p>собственную золотую и серебрянную монету, которая имела хождение наравне с королевской монетой в их... владениях; эта привилегия приносила огромные доходы. Извлекали из этой операции выгоды и те, кто, подобно ломбардским банкирам, поставлял металл для чеканки монеты и играл наразнице курсов отдельных провинций».</p> <p>Поясніть значення прочитаного.</p> <p>А в яких художніх творах, що були вивчені вами на уроках української та зарубіжної літератури, велася розмова про гроші? («Мертві душі» М. Гоголя, «Гобсек» Оноре де Бальзака. Учні обговорюють, зачитують уривки з названих творів.)</p>
Відеофрагменти	<p>Ми читаємо книжки, дивимося телевізор і ніколи не звертаємо уваги на те, що гроші в багатьох фільмах відіграють майже головну роль, тільки про них не пишуть у титрах. Пам'ятаєте фільм за участю відомого американського актора Сильвестра Сталлоне «Скелелаз»? Весь сюжет фільму присвячений гонитві за грішми, дуже великими грішми (перегляд уривка.)</p> <p>Гроші збуджують у людині її найгірші риси, заради грошей людина буває здатною на негативні вчинки. Пам'ятаєте Милославського з кінофільму «Іван Васильович змінює професію»? (перегляд уривка.) Милославський радить нам зберігати гроші в Ощадбанку, але ж їх можна перетворити на скарби, не дочекавшись послуг Ощадбанку, як у героїв фільму «Діамантова рука» (перегляд уривка.)</p>
Евристична бесіда	<p>Що ілюструють фрагменти відеофільмів? А чи завжди людина мала проблему, як зберегти гроші? Чи були часи, коли грошей ще не було? Які речі могли замінювати функції грошей і як людина усвідомила необхідність грошей та зрозуміла, які функції мають виконувати гроші?</p>
Випереджальне завдання	<p>Бартерний обмін за часів натурального господарства. В «Іліаді» Гомера вартість усіх товарів виражається в биках. Так, ваза з прикрасами коштувала у стародавніх греків один бик, рабіня — чотири бики.</p>
Робота в зошиті	<p>Перші гроші або речі, що виконували функції грошей.</p> <p>Сіль — Римська імперія.</p> <p>Фініки — Алжир та Північна Африка.</p> <p>Риба — Ісландія.</p> <p>Черепашки — Індонезія, Південна Америка.</p> <p>Перли — Індія.</p> <p>Кава (боби) — Нікарагуа.</p> <p>Хутро куниці та соболя — Київська Русь.</p> <p>Універсальні гроші — золото.</p>

УСТАНОВЧО-МОТИВАЦІЙНИЙ (30 хвилин)

Тема: Знайомство зі структурою теми «Гроші і фінансові установи», її місцем у загальному курсі шкільної економіки. Постановка навчально - розвивальних завдань теми:

А. Що таке гроші, як змінювався їхній вигляд та цінність в історії людства?

Б. Головні якості, функції та види грошей.

Навчально-розвивальні та виховні завдання

Познайомити учнів зі структурою теми, її місцем у загальному курсі шкільної економіки, головними етапами вивчення теми. Дати знання про те, що таке гроші, як змінюється їхній вигляд з часом, які якості вони мають, які головні функції виконують, які існують види грошей. Продовжити розвиток навичок роботи з джерелами економічних знань: підручниками, словниками та ін. Формувати вміння висловлювати свої думки та поважати думки інших.

Графік вивчення теми

Тип міні-модуля	28.11	3.12	10.12	17.12	24.12	Домашнє завдання
Чуттєво-естетичний	\					
Установчо-мотиваційний	\					
Змістово-пошуковий	\	\	\			Підготувати повідомлення «Гроші за часів Київської Русі та Російської імперії»
Оцінно-смысловий			\			
Адаптивно-перетворюючий				\	\	Підготувати повідомлення з питання «Теорія монетаризму»
Системно-узагальнюючий					\	Економічна лабораторія, с. 116 збірки завдань «Прикладна економіка»
Контрольно-рефлексивний	-				\	Скласти авторську задачу на визначення кількості грошей, необхідних для обігу - (формула Фішера), або на визначення індексу цін

Хід розвивальної взаємодії

Алгоритм	Зміст роботи
Організація та налаштування учнів на подальшу роботу	Бесіда з учнями з метою визначення подальших задач та можливостей їх виконання. Учитель звертається до учнів з проханням назвати теми, під час вивчення яких ішлося про гроші. Чи були уроки, на яких вирішували задачі, пов'язані з грошима (які типи задач). Робота з графіком вивчення теми.

Робота зі словником	Визначення поняття «гроші» за словником. Гроші — це особливий товар, загальний еквівалент, форма вартості всіх інших товарів
Індивідуальні завдання	Поки клас готується до роботи з підручником, окремі учні отримують індивідуальні завдання: 1. Чи можна чимось замінити готівкові гроші? 2. Чи існують міжнародні гроші? (Підручник Радіонової І. «Основи економіки», с. 71—72)
Робота з підручником	Прочитайте матеріал посібника «Прикладна економіка», с. 134. Дайте відповіді на запитання, написані на дошці: _ 1. Які вимоги до матеріалу, з якого виготовляють гроші? 2. Які основні функції виконують гроші?
Робота в зошиті	Відповідь на запитання 1: стабільність, портативність, міцність, однорідність, подільність, розпізнавання. Відповідь на запитання 2: засіб обміну, міра вартості, засіб накопичення.
Підсумки виконання індивідуальних завдань	1 група: готівкові гроші можна замінити: чеком, векселем, кредитною карткою при наявності рахунку в банку. 2 група: міжнародні гроші — екою — європейська розрахункова одиниця. Євро — нова валюта, що була введена в обіг в окремих країнах Європи з 1 січня 2002 року.
Випереджальне завдання	Розповідь про євро. Види купюр, форми їх захисту від підробок (за матеріалами періодичної преси).
Ділова гра	Міжнародний торговий ярмарок. Робота проводиться в динамічних групах. Учитель роздає матеріали, необхідні для роботи, та розповідає про головні вимоги гри. Час виконання роботи 5—7 хвилин
Підсумки роботи	1. Підсумки гри. 2. Підсумкова бесіда: — Що таке гроші? — Які головні функції вони виконують? Наведіть конкретні приклади. — Чи можна чимось замінити готівкові гроші? — Чому чеки зручніші від готівкових грошей? — Чи повинен мати якісь певні якості матеріал, з якого роблять гроші?

III міні-модуль

ЗМІСТОВО-ПОШУКОВИЙ. (30 хвилин)

Тема: Грошові знаки — купюри та монети, їхні особливості

Навчально-розвивальні та виховні завдання: дати учням знання про те, звідки з'являються паперові купюри та монети. Розвивати навички визначення відмінності справжніх паперових грошей від підробок. Формувати навички

співпраці під час роботи в динамічних групах, виховувати вміння коректно ставитися до думок товаришів.

Хід розвивальної взаємодії

Алгоритм	Зміст роботи
Налаштування учнів на подальшу роботу	Учитель разом з учнями з'ясовує навчально-розвивальні та виховні завдання згідно з темою міні-модуля
Міні-лекція	План-конспект міні-лекції 1. Готівка українських паперових грошей — купюри номінальною вартістю від 1 до 200 гривень та монети. 2. Малинська фабрика банкнотного паперу. 3. Забезпечення держави готівковими грошима. 4. Американська готівка — паперові гроші і казначейські білети.
Робота в динамічних групах	Завдання: розгляньте українські та американські гроші. Знайдіть відповіді на такі запитання: 1. Чи мають гроші якусь нумерацію? Як визначити дату їх друку? 2. Чим відрізняються купюри в 100 та в 1 гривню? 3. Чим відрізняються купюри в 100 та 1 долар США? 4. Чи є якісь портрети або малюнки на купюрах? 5. Чи є на купюрах зображення символів держави? 6. Хто стверджує вартість купюри?
Підсумки роботи в групах	Учитель надає слово кожній із шести груп, під час відповіді учні користуються посібниками «Прикладна економіка», с. 136
Підсумки роботи в міні-модулі	Про що ви дізналися на сьогоднішньому занятті? Чого навчилися, які практичні навички закріпили та здобули? Що найбільше сподобалося на уроці? Які види роботи хотілося б виконати ще раз?
Домашнє завдання	Підручник Радіонової І. «Основи економіки», с. 67—72. Посібник «Прикладна економіка», с. 133—137. Збірка завдань, с. 111, № 1, 2 (письмово у зошитах). У зошиті дописати валюти країн світу. Індивідуальні: Білик О. № 1; Пархоменко А. № 2; Полковников О. № 3; Заяц Т. № 4 (с. 73 підручника Радіонової І. «Основи економіки»)
З'ясування стандарту на виході	Підсумковий тест. Взаємоперевірка виконання завдання

Підсумковий тест (перевірка стандарту на виході)

1. Яке твердження розкриває сутність грошей?

а) гроші – це грошові білети і розмінна монета, що перебувають в обігу;

- б) гроші – це загальний еквівалент обміну товарів;
- в) гроші – це паперові і металеві гроші;
- г) гроші – це золоті і срібні монети.

2. За умов ринкової економіки гроші слугують:

- а) засобом обігу;
- б) мірою вартості;
- в) засобом накопичення;
- г) усім переліченим вище.

3. У якому випадку пір'я навича можна назвати грошима?

- а) якщо воно рідкісний товар;
- б) якщо всі пір'їни однакові за формою та розміром;
- в) якщо всі приймають його як сплату за товари та послуги;
- г) якщо вони легко поділяються на частини, аби дати здачу.

4. Чек є подібним до паперових грошей, тому що:

- а) він виглядає приблизно так само, як і паперові гроші;
- б) його можна легко отримати в банку;
- в) він приймається в оплату за товари та послуги;
- г) його зручніше носити, ніж металеві гроші.

5. Більшість грошей, що перебувають в обігу, — це:

- а) паперові гроші;
- б) казначейські білети;
- в) безготівкові гроші;
- г) монети.

6. Обмін одного товару на інший — це:

- а) торгова угода;
- б) бартер;
- в) випадковий обмін;
- г) купівля товару.

7. Вартість гривні стане більшою, якщо:

- а) виросте курс долара;
- б) виросте купівельна спроможність гривні;
- в) за готівкову гривню даватимуть більше безготівкових грошей.

8. Натуральне господарство — це:

- а) організація виробництва натуральних природних продуктів для людини;
- б) організація виробництва, у якому використовується лише ручна праця;
- в) господарство, у якому виробляються продукти харчування для громадян та фірм;
- г) господарство, у якому виробляється все необхідне для особистого життя і практично відсутній товарний обмін.

9. Гроші — це:

- а) усе, що приймається в сплату за товари та послуги;
- б) купюри;
- в) золоті та срібні монети;
- г) хутро куниці.

Сценарій модульного уроку з географії
ТОПОГРАФІЧНІ КАРТИ ТА ЇХ ПРАКТИЧНЕ ВИКОРИСТАННЯ,
8 клас

Модульний урок

Мета уроку: сформувати знання учнів про види карт, особливості топографічних карт та їх практичне використання; розвивати вміння за допомогою умовних позначок «читати» топографічні карти, розв'язувати найпростіші задачі, описувати місцевість.

Обладнання: топографічна карта, лінійка, циркуль-вимірювач, атласи для 7-9 класів, атлас для 6 класу.

Тип уроку: комбінований (вивчення нового матеріалу і формування вмінь та навичок).

ХІД УРОКУ

I. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Учитель. К.Паустовський у своєму оповіданні «Мешерська сторона» писав: «Вивчення незнайомого краю завжди починається з карти... Картою можна мандрувати так само, як і землею... Мандрівка картою — дуже захоплююче заняття, доступне кожному з нас». А хто з нас не любить подорожувати?!!

Згадаймо уривок з роману Жюль Верн «Діти капітана Гранта», де описано діалог Паганеля й провідника, уродженця цих земель:

- Значить, ви проїжджали в цих краях?
- Звісно.
- На мулі?
- Ні, в кріслі!

Звичайно, мандрувати картою можна й у себе вдома. Тому наше завдання на цьому уроці — навчитися працювати з топографічною картою; описувати розташування різних об'єктів на місцевості, визначати прямокутні та географічні координати об'єкта, відстань між об'єктами, висоту та крутизну схилу, напрямок.

Для виконання цього завдання нам необхідні: топографічна карта (вона є в зошитах для практичних робіт), лінійка, циркуль-вимірювач, атлас для 6 або 8 класу, де є умовні позначки.

План уроку

1. Перша 30-хвилинка — актуалізація опорних знань (з курсу 6 чи 7 класу).
2. Друга 30-хвилинка — вивчення нового матеріалу — правила читання топографічної карти (за зошитами для практичних робіт).
3. Третя 30-хвилинка — практична робота №2 (розв'язання задач за зразком).

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Учитель. Відомий картограф О. В. Гедимін писав:

Карты вовсе не безгрешны
И в пределах норм
Нарушают верность линий,

Площадей, углов и форм.

Поясніть ці слова. Про що свідчать рядки вірша?

Показати земну поверхню на карті без викривлень не можна, тому використовують спосіб, який дозволяє зобразити земну поверхню з точною площею об'єктів або точними кутами, або зі всіма викривленнями, але в невеликих межах. Ці математичні способи зображення земної поверхні на площині (на карті) називаються картографічними проекціями.

Згадаймо, які види проекцій ми знаємо, яким чином показані на них паралелі та меридіани, та які карти в цих проекціях зображаються.

Робота біля дошки

1. Заповніть таблицю (див. таблицю 1).
2. Продовжте схему I (повторення з курсу 7 класу).

Фронтальна бесіда

1. Які методи та способи одержання інформації вам відомі?
2. Що таке географічна карта?
3. Чим карта відрізняється від плану місцевості?
4. Які види умовних позначок ви знаєте?
5. Що зображається за допомогою:
 - пояснювальних позначок;
 - площинних та лінійних позначок;
 - якісного фону, ізоліній, ліній руху, ареалів?

Робота з атласом

(Використовуємо схему й таблицю на дошці, матеріал, який повторили усно.)

1. Охарактеризуйте карти «Клімат України»:
 - а) за змістом (тематична); за масштабом (дрібномасштабна); за охопленням території (карта країни);
 - б) які види умовних позначок наявні на цій карті?
2. Перший ряд усно працює з картою «Зовнішні економічні зв'язки України» (с. 46-47 атласу).

Другий ряд — із «Синоптичною картою Європи» (с. 15 атласу).

Третій ряд — з «Адміністративно-територіальним поділом України» (с. 4-5 атласу).

3. До якого виду належать топографічні карти? (До загальногеографічних)
4. Для чого вони створюються?

III. ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

На першому уроці ми пригадали класифікацію карт, умовні позначки та картографічні проекції. Визначили роль та значення топографічних карт.

На цій 30-хвилинці ми маємо навчитися читати топографічну карту й розв'язувати найпростіші задачі.

Розповідь учителя супроводжується роботою за топокартою (у зошитах для практичних робіт).

Топографічна карта — це докладна карта місцевості, виконана у великому масштабі (1 : 200 000 та більше), що дозволяє визначити розташування об'єктів та їх співвідношення між собою.

За змістом вони належать до загальногеографічних карт. (Чому?)

Кожний аркуш крупномасштабної топокарти зображує порівняно невелику частину земної поверхні практично близьку до площини. Тому на таких картах спотворення порівняно з дрібномасштабними географічними картами є зовсім незначними й їх можна не брати до уваги. Масштаб по всій карті однаковий.

Для того, щоб навчитися працювати з топографічною картою, виконаємо практичну роботу № 2 (у зошитах для практичних робіт). Перший та другий етап роботи виконується разом з учителем.

Практична робота № 2

Опис місцевості та розв'язання задач за топографічними картами (визначення координат, відстаней, напрямків, висот, крутизни схилів).

I етап. Правила читання топографічної карти

1. Кожен квадрат кілометрової сітки має свої координати, які визначають за нижнім лівим кутом. Наприклад, точка А має координати 6507 (рис. 2).

2. Рамка карти поділена відрізками (чорні та білі), по одній хвилині, а кожен відрізок поділений точками по 10 секунд.

3. У нижньому лівому куті карти (рис. 2) вказані географічні координати. Наприклад, точка К має координати $54^{\circ}40'$ пн. ш. та $18^{\circ}00'$ сх.д.

4. Абсолютна висота будь-якої точки визначається за допомогою горизонталей так само, як на плані місцевості.

5. Відстань між точками визначається шляхом вимірювання у сантиметрах та помноження на коефіцієнт масштабу (для карти масштабу 1:50 000, 1 см = 500 м).

6. Під нижньою рамкою топографічної карти міститься шкала закладень, яка дозволяє визначити крутизну схилів. Для цього необхідно виміряти відстань між горизонталями схилу лінійкою або циркулем-вимірювачем, наприклад, відрізок [АС]. Потім переносимо відстань АС на шкалу крутизни схилів (рис. 3). Одержуємо результат: крутизна схилів дорівнює Г.

II етап. Можливі варіанти роботи за топографічною картою

Задача 1. Визначення прямокутних координат точки у квадраті 6507.

Розв'язок

1) Вимірюємо відстань до точки А від південної та західної сторін квадрата та визначаємо його в метрах

2) Одержуємо:

$$x = 1,5 \text{ см} \cdot 500 \text{ м} = 750 \text{ м} \quad y = 1 \text{ см} \cdot 500 \text{ м} = 500 \text{ м}$$

3) Одержані величини приписуємо до чисел, зазначених у виходів відповідних кілометрових ліній: $x = 65\ 000 + 750 = 65\ 750 \text{ м}$

$$y = 07\ 000 + 500 = 07\ 500 \text{ м}$$

Відповідь: $x = 65\ 750 \text{ м}$, $y = 07\ 500 \text{ м}$.

Третя 30-хвилинка

На минулому уроці ми вивчили правила читання - топокарти та можливі варіанти роботи за нею. Зараз кожен самостійно спробує виконати завдання.

III етап практичної роботи (виконується самостійно у зошитах для практичних робіт за зразком).

1. Використовуючи атлас для 8 класу та відомі вам умовні знаки, опишіть територію у квадраті 6508.

2. Визначте прямокутні географічні координати й абсолютну висоту точки Б (6508).

3. Обчисліть відстань між точками Б і С (6607), визначивши відстань від точки Б до точки С.

4. Обчисліть крутизну схилу на відріжку ОР.

IV. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Через 15 хвилин робота перевіряється, вибірково оцінюється та всі завдання ще раз усно проговорюються. Виправляються помилки.

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

1. Повторити тему «Джерела географічної інформації».

2. За топокартами в зошитах придумати власні завдання на читання карти та розв'язання задач.

Список використаної літератури

1. Корнеєв В.П. Технології в навчанні географії – Х.: Вид. група “ Основа”, 2004. – 112 с.
2. Топографічні карти та їх практичне використання // Географія. – 2003. - № 9. – С. 14-17.
3. Гроші та фінансові установи // Краєзнавство. Географія. Туризм. - квітень 2004. - № 20. – С. 19-23.
4. Викладання шкільного курсу географії в модульно-розвивальній системі навчання // Краєзнавство. Географія. Туризм. – вересень 2002. - № 33. – С. 7-9.
5. Життєва необхідність сьогодення (методика реалізації проекту і створення порт фоліо в межах і умовах модульно-розвивального навчання географії) // Краєзнавство. Географія. Туризм. – вересень 2004. - № 35. – С. 12-19.

Юхименко Н. М.,
вчитель I категорії Таганчанської ЗОШ
I-III ступенів ім.С.К.Федоренка
Канівського району

Створення "ситуації успіху" у школярів середньої та старшої школи

I. Історія виникнення технологій

Накопичення педагогічного досвіду навчання дітей само по собі сприяло виникненню «ситуації успіху». Видатні педагоги сучасності А.С. Макаренко і В.О. Сухомлинський в своїх працях велику увагу приділяли викликанню в дітей почуття радості праці, радості успіху у навчанні.

У наш час, у період науково-технічного прогресу вчитель повинен всіма засобами намагатися викликати в учня позитивний настрій, умови для творчої співпраці, розвитку кожної особистості.

Саме створення ситуації успіху у школярів сприяє розвитку в період формування і ми, педагоги, повинні допомогти їм у цьому, сприяти вірі у майбутнє, сподівань на позитивні перспективи у майбутньому.

II. Концептуальні положення.

В основі педагогічної технології «створення ситуації успіху» лежить особистісно-орієнтований підхід до процесу навчання та виховання.

Саме «ситуація успіху» допомагає кожній дитині визначити свій результат.

«Ситуація успіху» сприяє самому учневі усвідомити результат своєї діяльності, своїх отриманих знань. І тому дуже важливо, щоб дитина під час отримання знань була розкута, уважна, творцем своєї справи.

Об'єктивна успішність – це успіх зовнішній, але потрібно, щоб дитина отримала внутрішній позитивний результат.

III. Мета і завдання.

Головна мета діяльності вчителя: створити в учнів повагу до самого себе, до свого розвитку як особистості; створити «ситуацію успіху» для кожної особистості і дати можливість учням повірити в себе, у свої можливості.

Завдання педагога: допомогти учням отримати успіх і відчувати радість відставання труднощів; допомогти особистості подолати труднощі і виховати стійкість у боротьбі з ними.

IV. Ключові слова.

Успіх, ситуація успіху, очікування особистості, радість (неочікувана, справджена, загальна, сімейна), ступінь глибини радості.

V. Понятійний апарат.

З педагогічної точки зору ситуація успіху: це цілеспрямоване, організоване поєднання умов, за яких створюються можливості досягти значних результатів у діяльності як окремої особистості, так і класного колективу.

З психологічної точки зору: це переживання стану радості, задоволення від результату своєї діяльності.

З соціально-психологічної точки зору успіх: оптимальне співвідношення між оточуючими людьми і особистістю та результатами їх діяльності.

Констатований успіх: дитина досягла успіху, отримавши при цьому чудовий настрій і почуття гордості до самої себе.

Очікування особистості: стадія припущення, надії, сподівань.

Передбачений успіх: дитина чекає з нетерпінням, надіється на позитивний результат.

Ситуація: поєднання зовнішніх та внутрішніх щодо суб'єкта умов, що спонукають його до будь-яких дій.

Ситуація успіху: організація вчителем умов для успішного навчання учня і досягнення ним радості.

Стан неадекватного оптимізму: переоцінка учнем своїх сил і можливостей до самооцінки самим себе. Може привести до гірких розчарувань.

Стан тривожного очікування: дитина перебуває в постійному стресі очікування події в результаті різних невдач і конфліктів.

Узагальнювальний успіх: очікування успіху стає поступово постійною потребою.

Успіх: єдине джерело внутрішніх сил дитини, які породжують енергію для переборення труднощів, бажання вчитися.

VI. Зміст педагогічної технології.

Під час процесу навчання дитина з її проблемами повинна стояти на першому місці бути предметом турботи вчителів.

Вчитель повинен поставити питання: «Що цієї миті більш за все потрібно для гармонійного розвитку особистості такого-то учня?»; «Які внутрішні мотиви повинні бути заторкані?»

Саме під час використання технології «ситуація успіху» можна з повною впевненістю сказати, що її точкою відліку є духовне удосконалення внутрішнього світу і дитини, і вчителя. Кожен учитель повинен з обережністю відноситися до дитини, вибирати слова при спілкуванні з нею:

- Це дуже важливо і у тебе неодмінно вийде.
- Я впевнений, що ти пам'ятаєш про... .

Є різні категорії учнів:

- «Надійні»
- «Впевнені»
- «Невпевнені»
- «Зневірені»

Кожна категорія дітей характеризується своїми особливостями, різною самооцінкою, різним сімейним станом. І педагог повинен допомогти цим учням або відчувати радість, або не замкнутися в собі.

Педагог повинен користуватися різними педагогічними прийомами. Це прийом «Здійснена радість», «Невтрочання», «Холодний душ».

Особливу увагу вчитель повинен звернути на невпевнених, зневірених дітей. Допомогти саме їм у створенні всіх можливостей для розквіту. За допомогою всіх прийомів «Аножування» і «Гидке качення» учитель створить психологічну установку на можливий успіх, дасть впевненість у власні сили. Учитель може разом з учнями створити «Загальну радість» для невпевнених в собі учнів.

Добре знаючи дітей, вчитель може широко використати прийом «Зараження», заразивши весь колектив успіхом викликати радість у всіх.

У сучасний період велике завдання стоїть перед педагогом саме у використанні прийому «Сімейна радість». Саме цей прийом допомагає батькам тверезо поглянути на можливості своїх дітей, реально оцінити їх досягнення.

III. Вимоги до педагога

Педагог повинен піклуватися про розуміння внутрішнього світу дитини, сприяти тому, щоб навчально-виховний процес, який він організує, вмістив у

собі ситуацію успіху. І це повинно стосуватися діяльності як індивідуальної, так і групової.

Учитель повинен володіти силою сугестивного впливу за допомогою педагогічної техніки.

Ще Януш Корчак говорив про те, що дітей як таких немає, а є люди, які відрізняються масштабом понять, досвідом, захопленням, тощо.

Слід звернути увагу також і на емоційну культуру вчителя. Ще В.О. Сухомлинський відокремив такі ознаки емоційної культури: культура та сприйняття, культура слова та емоційний стан; емоційне сприйняття світоглядних та моральних ідей, принципів, істин.

Під час використання цієї технології потрібно велику увагу приділяти спілкуванню з дітьми. Звертаючись до них, обдумувати кожне слово, речення, запитання:

«Я гадаю, що зручніше за все було б зробити».

«Мені здається, тут у центрі уваги перебуває».

«Я знаю, що люди звичайно починають з ...».

У складних ситуаціях:

«Мені б дуже хотілося б, щоб ти не забув про це...».

«Звичайно, всім сподобалося, коли виконано саме цей бік роботи».

Не менше значення має і «Педагогічна доброта», адже тут учитель втілює в життя особистісний підхід, тому що саме індивід знаходиться в центрі уваги, тому що навчання – суто індивідуальна діяльність кожного учня.

Уроки, позакласні заходи сприяють формуванню в дитині певних знань, умінь і навичок. Перевірка учнями знань здійснюється на уроках тематичного оцінювання. Я роблю загальний на дошці. Завдання мають 4 рівня складності і кожен учень вибирає ті рівні, які йому під силу. Учням, які навчаються на 1-6 балів, я пропоную завдання I-II рівня, якщо хоче прошу виконувати далі.

Створення «Ситуації успіху» у школярів, характерне як під час проведення уроків, так і під час проведення виховних годин. Так, у 6-му класі у мене є тиха, скромна дівчинка Алла. Вона спокійна, урівноважена, дуже любить виступати, читати вірші, але в той же час якась сором'язлива, боязка. І от при підготовці до Нового року діти кричать: «Дайте мені вірш, пісню», а Алла мовчки стоїть собі. Я звернула увагу на неї і сказала: «Мабуть найкраще з роллю Зими і Наталки Полтавки справиться Алла. Візьми, будь-ласка, слова». Алла аж почервоніла від задоволення, сказала «Дякую» і через день вивчила всі слова, хоча їх було дуже багато.

Тема: «Німеччина» (10 клас).

Завдання уроку: розкрити історичні та географічні причини, що вплинули на утворення єдиної Німеччини; розвивати вміння працювати з різними джерелами інформації, виховувати інтерес до інших країн; сприяють розвитку умінь аналізувати історичні, природні і економічні особливості країн.

Обладнання: політична і фізична карти Європи.

Форма проведення: робота над проектом «Ситуація успіху»

Хід уроку

I. Етап орієнтації .

На цьому етапі уроку потрібно створити позитивний настрій. Разом з учнями виконуємо вправу «Мікрофон», відповідаючи на такі приблизно питання:

- «Чому тепер ми говоримо: «Німеччина?»
- «Який економічний розвиток був на території ФРН?»
- «Як розвивалася НДР?»

На дошці коротко записуємо: 2 травня 1945 р. 1990 рік.

II. Етап визначення мети:

Учні разом з учителем визначають мету, завдання уроку.

III. Етап проектування діяльності:

- Ознайомлення з планом характеристики країни.
- Ознайомлення з окремими питаннями плану;/випереджаюче завдання/.
- Розвиток автомобілебудування в Німеччині.

Презентація та захист окремих питань.

IV. Етап виконання плану діяльності.

1. Індивідуальне опрацювання теми. Самостійна робота з текстом підручника.
2. Робота в групах по питаннях (слабші учні працюють з сильнішими)
 - а). Населення
 - б). Господарство
 - в). Сільське господарство
 - г). Зовнішні економічні зв'язки

V. Контрольно-оцінювальний етап:

- Презентація та захист питань.
- Взаємо рецензування проектів між групами.

Інтерактивна вправа:

1. Ми дізналися про населення Німеччини...
2. Я на уроці вивчив...
3. Я навчився працювати з...
4. Сьогодні на уроці зрозумів...

VI. Заклучний етап:

- Заклучне слово вчителя.
- Домашнє завдання: вивчити параграф, скласти кросворд.

Дуже велику роль у старших класах відіграють уроки-семінари. Саме під час проведення уроку-семінару чітко простежуються основні типи уроку семінару:

Випереджаючий етап → Навчальний → Узагальнюючий

І тут чітко можна дати учням характеристику окремих галузей промисловості, готуючись до виступів, учні можуть зробити діаграми, графіки.

Клас об'єднується в групи по 5-6 осіб, де поряд з сильними учнями працюють слабші. Завдяки цьому вони на почувають себе ніяково.

Такий тип уроку використовуємо в 10 класі при вивченні теми «Географія основних галузей промисловості».

Під час вивчення теми «Епоха великих географічних відкриттів» я даю учням, які слабо навчаються, підготувати виступи на теми: «Ф. Магеллан», «Х. Колумб» і інші. Діти з цікавістю розповідають про дослідників, а ми методом бесіди висвітлюємо питання про: «Як саме досяг дослідник таких успіхів?», «Чому саме?»

Під час вивчення у 6 класі теми «Основні форми рельєфу Землі. Гори», створюючи «ситуацію успіху», намагаюсь, щоб усі учні засвоїли цю тему.

Мета: систематизувати знання учнів про основні форми рельєфу Землі; розвиток первинних умінь характеризувати гори, формувати вміння складати їх характеристику; виховувати любов до краси рідної Землі;

Обладнання: фізична карта світу, атласи.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань.

Хід уроку

I етап: «Створення ситуації успіху».

Урок починається з проблеми:

1. Що вам відомо про походження землі?
2. За якими ознаками класифікують гори?
3. Як проходить процес утворення гір?

Завдяки цим питанням учні створюють уявну картинку про гори, які вони уявляють, про процес утворення гірських масивів (було дане учням випереджаюче завдання (з літератури вибрати характеристику Карпат і Криму).

II етап уроку: Виникнення ситуації інтелектуального конфлікту (розриву).

Завдання учням чітко полягає в тім, щоб вони усвідомили будову гір (робота з схемами підручника і самостійного запису в зошит).

III етап уроку: Фіксація місця «розриву» в графічно-знаковій формі. Учні працюють з підручником, доповнюючи свої знання про будову гір, їх утворення і характеристику. У цей час, працюючи з фізичною картою, знаходять їх вершини.

IV етап уроку: За допомогою окремих завдань підручника учні роблять висновки, узагальнення.

Завдання для підведення підсумків:

1. За якими ознаками класифікують гори, рівнини?
2. Які форми рельєфу переважають на нашій території?

V. Домашнє завдання: опрацювати параграф, скласти кросворд.

Учні дуже люблять складати ребуси, кросворди, писати реферати. Під час проведення уроків тематичного оцінювання люблять уроки-КВК, географічні вікторини. Саме «невпевнені» і «зневірені» учні з цікавістю беруть участь у проведенні цих уроків, а в їх очах завжди світиться радість.

Географічна вікторина для учнів 7 класу.

Мета: систематизувати і узагальнити вивчений матеріал; виховати цікавість до географії.

Хід вікторини:

I. Організаційний момент: поділ на команди.

II. Основна частина:

Завдання №1. Випереджаюче завдання: розповісти про дослідників Абель Тасмана, Ждеймс Кука.

Завдання №2. «Розминка розуму». Хто швидше складе малюнок (по розрізаних частинках скласти кенгуру і коалу).

Завдання №3. Скласти кросворд з 6 слів з теми «Австралія».

Завдання №4. «Хто швидше» (Подорож по карті). Команда команді задає географічні об'єкти.

Завдання №5. «Брейн-ринг». На дошці записані слова, хто швидше дасть відповідь:

1. Нова Гвінея	1. Океан на споді материка
2. Тихий	2. Острів на півночі материка
3. Тасманія	3. Яка природна зона займає більшу частину
4. Велика Австралійська	4. Острів на пд. материка

Завдання №6. «Ход вслепу». Хто швидше з зав'язаними очима намалює кенгуру (по одному учаснику).

Завдання №7. «Конкурс капітанів». Зробити коротку подорож-опис по материка «Австралія».

III. Підведення підсумків, визначення переможця.

Беручи до уваги різні інноваційні технології ми повинні впроваджувати їх поступово, обов'язково брати до уваги зацікавленість учнів, матеріальну базу школи.

Дуже прикро, що в наш час, у школі стає все менше і менше зацікавлених учнів, які хочуть отримати міцні знання. Але все ж таки є учні, які дуже люблять подорожувати на уроках географії, проводити екскурсії, читати енциклопедії.

Петренко Н. А., вчитель географії
Вербовецької загальноосвітньої школи
I-II ступенів Катеринопільського району
Криволап В. О., вчитель географії
загальноосвітньої школи I-III ступенів №6
з поглибленим вивченням іноземних мов
м. Канева

Технологія розвивального навчання на уроках географії

«Я повинен пізнати світ і себе,
я потребую життєвих експериментів.
Я хочу приміряти до себе і ту роль, і цю,
хочу зазнати неймовірного, хочу перевірити
відоме. Мені потрібні труднощі і помилки»,

- так визначив В. Леві алгоритм пошуку істини кожною особистістю.
Як підпорядкувати цьому бажанню дитини навчальний процес?

I. Історія виникнення технології

В історії школи та науки проблема розвивального навчання учнів існувала не як самостійна, а як складова частина інших проблем навчання.

Ще древньогрецькі філософи сформуvalи деякі ідеї необхідності навчання учнів методів пізнання. Платон (427-347рр.до н.е.) вважав, що головне завдання педагогіки – передати нащадкам принцип добродетності і тим самим зміцнити розумову частину душі. Аристотель (384-322рр.до н.е.), виразив свої педагогічні погляди в трактаті «Про душу», де він аналізує різні сторони психіки: мислення, пам'ять, емоції тощо. Отже, метою виховання є розвиток вищих сторін душі: розумної та тваринної (вольової). Сократ (469-399рр.до н.е.) вбачав головну мету виховання у створенні гармонічної єдності життєвих потреб та здібностей особистості. Ян Коменський (1592-1670) своїми працями здійснив досить великий вплив на розвиток питань розумового виховання дитини. Він вважав, що основою розумового виховання є наочне знайомство з її довкіллям та різноманітна діяльність. Він довів, що в розумовому вихованні дитини слід дотримуватися послідовності і систематичності відповідно до її розвитку і можливостей. Наставляти дитину на мудрість – поступово, за допомогою дитячих забав приводити до розуміння справжніх речей. Водночас він наголошував на необхідності індивіалізувати прийоми і методи розумового виховання, бо «у дітей вельми різні розумові здібності». Автор «Великої дидактики» не тільки зробив переворот у галузі шкільної освіти, впровадивши класно-урочну систему, що була практично першою упорядкованою технологією організації навчально-виховного процесу, а й послідовно розкрив джерела розвивального навчання, що надали їй сенс на належне місце в історії педагогіки. Видатний педагог К.Д. Ушинський (1824-1871) услід за Я. Коменським вимагав, щоб навчання будувалося з урахуванням психологічних особливостей учнів. Автор першої антропології «Людина як предмет виховання» вважав, що розвиток сприйняття перебуває у тісному зв'язку з розвитком мовлення і мислення дитини образним і конкретним уявленнями. У розширенні світогляду дитини Ушинський дотримувався принципу систематичності, послідовного ускладнення матеріалу від близького до далекого, від відомого до невідомого. Він вимагав, щоб матеріал викликав інтерес у дітей та відповідав науковим вимогам. Він здійснив це, створивши свої книги для читання «Рідне слово», «Дитячий світ». П.П. Болонський ще в ті роки показав, що мислення пов'язане з загальним розвитком дитини: дія переходить в думку, думка породжує дію. Тоді педагогіка висунула ідею широкого впровадження в практику школи дослідницького методу навчання. Та вже у 30-ті роки її було визнано недоцільною.

До середини 50-х років розробляється дидактика репродуктивного спрямування з елементами творчості, а вже з кінця 50-х років починає

формуватися нова тенденція в розумінні сутності та характеру навчання. Вона спрямована на відмову від репродуктивних, пояснювально-ілюстративних технологій та розвиток пізнавальної активності, самостійності, творчої ініціативи учнів у навчально-виховному процесі.

II. Концептуальні положення систем розвивального навчання

Традиційний спосіб масового навчання, який спирається на класно-урочну систему, склався ще у XVIII-XIX ст. Замінивши в нових історичних умовах індивідуальний характер навчання, він зберіг його основні риси: вирішити практичні завдання – навчити дитину писати, читати, рахувати та виконувати прості види людської діяльності. А це означає сформувати людину-виконавця. У психології довгий час існувало теоретичне уявлення про природний розвиток дитини, у тому числі й інтелекту. Швейцарський психолог Жан Паже описав стадії такого розвитку, вивчивши вік від семи до десяти років як час становлення конкретних операцій мислення. Звідти-знаменитий педагогічний принцип доступності: дитині можна задати ту кількість знань і в тій формі, яка доступна її інтелекту. Таким чином, у початкових класах закріплюється конкретне мислення дитини, на якому будується навчання, а в середніх класах зовсім інший підхід-теоретико-дослідницький, що підводить до вирішення практичних завдань.

На початку 30-х років видатний психолог-гуманіст Л.С.Виготський обґрунтував можливість та доцільність навчання, орієнтованого на розвиток дитини, як на свою пряму та безпосередню мету. Він встановив, що розвиток інтелекту людини відбувається через зону ближнього розвитку; коли дитина може щось робити у співпраці з дорослими, а потім переходить на такий рівень розвитку, коли цю дію може виконувати самостійно. Виготський вважав, що «тільки те навчання в дитячому віці добре, коли воно випереджує розвиток і веде розвиток за собою»... Цю концепцію підтримував і С.Л. Рубінштейн: «Дитина не розвивається і виховується, а розвивається виховуючись і навчаючись, тобто саме визрівання і розвиток дитини в ході навчання не тільки проявляється, а й удосконалюється».

Таким чином, якщо мета традиційної школи (в початкових класах) - навчити дитину читати, писати, лічити, то мета розвивального навчання-сформувати в дитини конкретні здібності (рефлексія, аналіз, планування) з самовдосконалення.

III. Мета і завдання.

Головною метою розвивального навчання є формування активного, самостійного, творчого мислення учнів і на цій основі поступового переходу в самостійне навчання.

Завдання розвивального завдання: формування особистості з:

- гнучким розумом;
- розвиненими потребами до подальшого пізнання та самостійних дій;
- певними навичками та творчими здібностями;

Розвивальне навчання – основа формування творчої особистості, яка має внутрішні передумови, що забезпечують її творчу активність, тобто не стимульовану зовнішніми факторами.

Виходячи з різного рівня розумової активності під час уроку, слід звернути увагу на саму модель організації навчання. Цією моделлю передбачається реалізація таких етапів:

1. Формування в учнів мотивів навчання, позитивного ставлення до нього.
2. Оволодіння новою інформацією, що являє собою пізнавальну діяльність школярів, спрямовану на опанування нових знань та способів навчальних дій.
3. Відтворення учнями засвоєного матеріалу.
4. Формування вмінь та навичок у стандартних і нових умовах.
5. Узагальнення знань, умінь та навичок школярів.
6. Продуктивна пізнавальна діяльність дитини для формування знань, умінь та навичок на творчому рівні.

Навчальна діяльність формується під впливом потреб, які, в свою чергу, реалізуються в мотивах.

Провідні потреби, що визначають позитивне ставлення до навчання: прагнення до інтелектуальної активності, самостійного здобуття знань та свідомого оволодіння раціональними способами розумової роботи, намагання пов'язати теоретичні положення з практикою і навпаки.

Мотиви, які свідчать про позитивне ставлення до навчання: пізнавальні інтереси; впевненість у необхідності різнобічної освіти; усвідомлення навчальної діяльності як суспільно вагомої; усвідомлення громадського обов'язку; особиста зацікавленість.

Модель розвивального навчання розрахована на вдосконалення розумових процесів з урахуванням можливостей кожної дитини.

IV. Ключові слова

Зона ближнього розвитку, розвиток, здібності, розвивальне навчання, розумове виховання, навчальна діяльність, сприйняття, пізнавальна активність, мотивація, навчальне завдання.

V. Понятійний апарат

- Зона ближнього розвитку – вирішення завдань, з якими дитина ще не зустрічалась, за умови фіксації вчителем механізму його вирушення та повернення дитині у вигляді здібностей.
- Навчальна діяльність – така поведінка дитини під час навчання, яка регулюється свідомо поставленою метою.
- Навчальна потреба – потреба відтворення своїх здібностей.
- Поняття – основа логічного мислення, в якій відбивається суть предмета, сукупність його основних ознак.
- Рефлексія – здатність людини до самопізнання, вміння аналізувати власні дії, мотиви і зіставляти їх із суспільно вагомими цінностями, а також діями та вчинками інших людей.

- Розвивальне навчання – цілісна педагогічна проблема, яка забезпечує оптимальні умови для розвитку учнів як суб'єктів навчання.
- Розвиток дитини – процес удосконалення духовної, розумової зрілості, свідомості, культури.
- Розумове виховання – процес розвитку розуму, пізнавальних здібностей.
- Сприйняття – пізнання знайомих предметів, що веде до осмисленого сприйняття незнайомих.
- Уміння навчатись – здатність подолання особистої обмеженості; розширення своїх знань; перехід від неуміння до вправності.

VI. Зміст технології

Для того, щоб учитель розробив програму розвивального навчання, потрібно, щоб він:

- а) вийшов за межі встановленої навчальної програми;
- б) дав учню змогу займатися тими видами діяльності, що викликає в нього найбільший інтерес, самостійно визначити інтенсивність та обсяг діяльності;
- в) лише допомагав учню поставити перед собою завдання та оволодіти необхідними методами і навичками їх застосування;
- г) працював з класом, починаючи з стартової діагностики, предмета (тести);
- д) визначав типи завдань для різних груп учнів;

Завдання вчителя – допомогти учневі сформулювати такий рівень розумових операцій та перейти на більш високий.

Модель зручна для дитини, бо дає право вибору завдань і виховує в неї почуття відповідальності за свій вибір. Учень перебуває в «ситуації успіху», починає вірити в свої сили.

Готуючись до кожного уроку, вчитель повинен продумати та організувати навчальну діяльність так, щоб:

- відбувся розвиток процесів сприйняття;
- учні оволодівали всім;
- в учнів поступово нагромаджувався індивідуальний досвід пошукової діяльності;
- розвивалась уява; формувались якості, потрібні для комбінування, конструювання, перетворення.

Для організації розвивального навчання слід використовувати методи, які викликають найбільший інтерес в учнів: проблемні, продуктивні, дослідницькі, що сприяють розвитку творчого мислення та уяви. Однак при цьому не відкидається застосування інформаційних, репродуктивних та репродуктивно-продуктивних методів.

Педагогічно доцільною в методиці розвивального навчання є ідея педагогічної паузи. Деякі вчителі використовують так звану початкову паузу на початку спілкування з класним колективом. Її психологічне призначення полягає в тому, щоб допомогти учням певним чином звикнути до педагога, виявити бажання працювати з ним. Мета цього прийому – викликати в учнів потребу в продуктивному спілкуванні.

Розвивальне навчання потребує від учителя вміння створювати умови пізнання, тобто створювати такі ситуації, коли повинен здійснитись «вибух здогаду».

Для того, щоб виникло колективне мислення з проблеми, вчитель повинен вміти тримати «паузу незнання». При цьому пауза триває, доки хтось не дасть відповіді, хоча «розробляв» проблему весь колектив. Де дуже важливо дати розгорнутися колективній думці, що спонукає особистість працювати швидше, організованіше, сконцентруватись на проблемі.

Використавши це, вчитель виконає основну мету розвивального навчання – формувати «вміння вчитися» - загальної здатності, яка в подальшому дозволить учням самостійно оволодіти будь-якими знаннями.

VII. Вимоги до особистості педагога

Технологія розвивального навчання потребує від учителя конкретних професійних здібностей, умінь та навичок.

Це – реалізація на практиці знань психолого-педагогічних основ навчання розвитку дитини, вміння моделювати діяльність, прогнозувати кінцевий результат.

Важливим для вчителя є знання характерних особливостей розвитку пізнавальної діяльності школярів різного віку.

Молодший шкільний вік:

1. Поліпшується робота органів відчуття.
2. Нечітке сприйняття поступово стає точним, керованим.
3. увага з мимовільної стає довільною.
4. Пам'ять наочно-образна.
5. Мислення наочно-образне.

Середній шкільний вік:

1. Сприйняття цілеспрямоване, планомірне.
2. Увага довільна.
3. Запам'ятовування через усвідомлене заучування.
4. Розвивається абстрактне мислення, розумова самостійність, збагачується словниковий фонд.
5. Підліток дуже емоційний, із суперечливою поведінкою.

Старший шкільний вік:

1. Увага довільна, стійка, об'ємна.
2. Пам'ять логічна, здатна до великих навантажень.
3. Активно розвивається логічне мислення, від формальної до діалектичної логіки.
4. Суттєва риса мислення - критичний підхід.
5. Розвиток творчої уяви.

Учитель повинен творчо планувати систему провідних знань і засобів діяльності учнів на основі глибокого вивчення їх реальних можливостей. Для цього вчителю потрібно:

- Володіти педагогічним тактом, методами педагогічної дії, високим рівнем комунікативних і сугестивних здібностей.
- Формувати культуру навчальної праці.

- Вміння пробуджувати інтерес до предмета, реалізуючи принцип переконання учнів у дієвості знань.
- Навчати їх самостійно регулювати свою розумову діяльність.
- Вільно орієнтуватися в нових педагогічних технологіях, активно здійснювати пошук нових методичних ідей та концепцій.

VIII. З досвіду роботи

Виходячи з особистого досвіду роботи за системою розвивального навчання у своїй роботі з учнями 6-10-х класів застосовую різноманітні форми та прийоми роботи, а саме: широко запроваджую роботу в малих групах. Її можна використовувати як на уроках вивчення нового матеріалу, так і під час підготовки до уроків тематичного оцінювання, практичних робіт. У груповій формі роботи можна використати елемент змагання між групами.

Мета змагання: хто швидше і правильніше виконає завдання. Змагання підсилює емоційний характер роботи. При цьому в учнів розвиваються цілеспрямованість, організованість, позитивне ставлення та інтерес до навчання.

Названі дві форми роботи сприяють кращому засвоєнню знань, розвитку пізнавальних інтересів у дітей.

Іншою формою роботи є міжгрупова форма роботи, яка проводиться після завершення роботи в малих групах і отримання результатів дослідження, відбувається діалог між групами, кожна група відстоює свій спосіб і свій кінцевий результат.

Прийоми роботи або варіанти:

а) можна вислуховувати всі групи, потім окремі групи, а інші зіставляють свої результати з результатами роботи даної групи.

Головне призначення вчителя в проведенні даних форм роботи – більше слухати, ніж говорити самому, виявляти терпимість до помилок учнів, пропонувати допомогу або направляти до потрібних джерел інформації в разі потреби.

Основні види навчального контролю в системі розвивального навчання.

Зупинюсь на деяких видах контролю:

- Тестові діагностичні роботи, які спрямовані на виявлення засвоєння окремих предметних операцій, номенклатури, відображення історичних подій. Цей вид контролю дозволяє вчителю та адміністрації школи мати об'єктивну картину просування в засвоєнні змісту навчального матеріалу.

- Перевірні роботи, які проводяться після вивчення великих тем, що дає змогу перевірити засвоєння учнями певних знань, умінь і навичок, а також намітити їхню корекцію.

Мета перевірних робіт – вироблення в учнів здатності до самоконтролю, самооцінки в навчальній діяльності.

Цінність перевірних робіт полягає в тому, що роботи перевіряються колективно, де діти самі бачать власні помилки та виправляють їх.

- Підсумкові та стартові перевірні роботи проводяться в кінці семестру, без спеціального повторення, що дає змогу вчителю спланувати теми для повторного вивчення матеріалу. До оцінок знань залучаються діти для проведення порівняльного аналізу.

Досвід впровадження методу розвивального навчання та системи контролю привчає дітей до почуття відповідальності за свою роботу.

ІХ. Висновки

- Навчання стає розвивальним, якщо воно спонукає до активної пізнавальної, вчинкової, духовної діяльності.

- Навчання може стимулювати психічний розвиток учня, ніяк не впливати на розвиток, або гальмувати його.

- Ампліфікація – один з принципів розвивального навчання, це-умова активності, свободи, особистісного вияву у навчанні, віднайдення дитиною себе.

- Проблемний метод – є головним у розвивальному навчанні.

- Пізнавальна активність як самовияв особистості у пізнанні, прагнення до ініціативності, самостійності, свободи культивуються як специфічне надзавдання саме в «активізуючій моделі» навчання.

- В усіх моделях розвивального навчання загальним моментом є те, що вони спрямовані на пізнавальний і особистісний розвиток учня як суб'єкта вчіння.

Мицик Л.В., - учитель географії
Вишнопільської ЗОШ

Тальнівського району

Топтун О.М., учитель географії
Тальнівської НСЗШ-інтернату

Горобець Н.В., учитель географії

Танського НВК Уманського району

Особистісний підхід у викладанні географії

І. Історія виникнення технології

Головним завданням реформування освіти в Україні є формування освіченої, творчої особистості, становлення її фізичного і морального здоров'я. Розв'язання цього завдання передбачає психолого-педагогічне обґрунтування змісту і методів навчально-виховного процесу та відбувається спонтанно і неефективно.

У зв'язку з цим педагоги і психологи все помітніше усвідомлюють гостру потребу у створенні та реалізації особистісного підходу до учня. Такий підхід має сприяти більш цілеспрямованому, гмонійному розвитку особистості школяра.

Педагогічна думка своїм корінням сягає глибинних витоків людської культури. Звичайно, посилаються на роботи Протагора, Сократа, Платона, Аристотеля і пізніших римських мислителів: Плутарха, Сенеку та інших. Епоху відродження пов'язують з іменами Томаса Мора, Томазо Кампанелли, Сірано де Бержерака, Франсуа Рабле, Яна Каменського. Вони вважали людину найвищою цінністю творіння.

Пізніше до цієї плеяди почали долучати представників нового часу: Мішеля Монтеня, Жан-Жака Руссо, Льва Толстого. Вони висунули ідею вільного виховання, яка дає змогу кожній людині розвивати свої природні здібності.

Мета виховання, за визначенням Й.Г. Песталоцці, полягає в тому, що людина сама піднімається до відчуття внутрішньої гідності своєї природи.

У вітчизняній педагогіці гуманістична традиція знайшла втілення в роботах представників практично всіх історичних епох: К.Д. Ушинського, С.Т. Швацького, П.Ф. Каптерева.

Наукові передумови виникнення особистісного підходу поступово визначались у різноманітних дослідженнях особистості.

Гуманістичний підхід, як самостійний напрям у науці, виділився в 50-ті роки ХХ століття. У рамках цього напрямку дитина розглядалася як неповторна унікальна цілісність, якій притаманний певний ступінь свободи від зовнішньої детермінації завдяки тим цінностям, якими вона керується. З самого початку гуманістичний підхід займався вивченням можливостей та обдарувань людини. Підхід аналізував такі явища, як любов, творчість, образ «Я», розвиток, організм, реалізація власних можливостей.

Сучасні вимоги до формування особистісного підходу поступово визначалися у дослідженнях таких відомих психологів, як К.О. Абульханова-Славська, В.В. Давидов, В.О. Моляко та інших.

У 70-90 роках питання необхідності особистісного підходу у психології та педагогіці неодноразово порушувались у працях В.О. Сухомлинського, І.С. Кона, А.В. Петровського та інших.

Головним способом реалізації особистісного підходу у навчанні – зробити навчання сферою самоствердження особистості. Особистісно-стверджувальна ситуація – це та ситуація, яка актуалізує сили особистості.

Особистісно-орієнтована освіта опирається на фундаментальні, дидактичні дослідження, присвячені особистісно-розвивальним функціям навчання і виховання.

II. Концептуальні положення

Особистісно-орієнтоване навчання – це таке навчання, центром якого є особистість дитини, її самобутність, самостійність; суб'єктний досвід кожного спочатку розвивається, а потім узгоджується зі змістом освіти (І.С. Якиманська). І.С. Якиманська виділяє три моделі особистісно-орієнтованої педагогіки: соціально-педагогічна, предметна, дидактична та психологічна.

Соціально-педагогічна модель виховує особистість з попередньо-заданими якостями.

Предметно-дидактична модель особистісно-орієнтованої педагогіки пов'язана з предметною диференціацією, яка забезпечує індивідуальний підхід у навчанні. Технологія предметної будується на урахуванні складності та обсягу навчального матеріалу.

Психологічна модель особистісно-орієнтованої педагогіки спочатку зводилась до визнання відмінностей у пізнавальних здібностях учнів.

Характеризуючи особистість дитини через її функції, важливі для організації педагогічного процесу, В.В. Сериков виділяє такі з них:

- Функція вибірковості (здатність людини до вибору);
- Функція рефлексії (особистість повинна оцінювати своє життя);
- Функція буття, що полягає в пошуках сенсу життя та творчості;
- Формувальна функція (формування образу «Я»);
- Функція відповідальності («Я відповідаю за все»);
- Функція автономної особистості (у міру розвитку вона дедалі більше стає вивільненою від інших факторів),

Особистісно-орієнтована освіта повинна створити умови для повноцінного розвитку цих функцій.

III. Мета і завдання

Метою особистісно-орієнтованого навчання є процес психолого-педагогічної допомоги дитині в становленні її суб'єктності, культурної ідентифікації, соціалізації, життєвому самовизначенні. Особистісно-орієнтований підхід поєднує виховання та освіту в єдиний процес допомоги, підтримки, соціально-педагогічного захисту, розвитку дитини, підготовки її до життєтворчості.

Головні завдання особистісно-орієнтованого навчання:

- Розвинути індивідуальні пізнавальні здібності кожної дитини.
- Максимально виявити, ініціювати, використовувати, «окультурити» індивідуальний досвід дитини.
- Допомогти особистості пізнати себе, самовизначитись та самореалізуватись, а не формувати попередньо задані якості.
- Сформувати в особистості культуру життєдіяльності, яка дає можливість продуктивно будувати своє повсякденне життя.

IV. Ключові слова

Гуманізм, гуманістична парадигма, гуманістична психологія, гуманізація освіти, особистісний підхід в освіті, особистісно-орієнтована педагогіка, особистісно-орієнтоване навчання, остистість дитини, особистісно-орієнтована ситуація, особистісно-орієнтовані технології.

VI. Понятійний апарат

Гуманістична педагогіка – наука про навчання і виховання підростаючого покоління, що будується на принципах гуманного ставлення до учнів (шанування гідності і прав учня, відкритість, емпатія, довіра, педагогічний оптимізм, співпраця, заохочення, розвинута культура спілкування, психологічна безпека).

Гуманістичний підхід (або гуманістична орієнтація) – напрям у світовій науці про людину, що визначає своїм головним особистість, як унікальну цілісну систему, яка являє собою «відкрити можливість» самоактуалізації, властиву тільки людині.

Індивід – людина, як природна істота, продукт філогенетичного й оногенетичного розвитку, носій індивідуально-своєрідних рис, як цілісність психофізіологічної організації, що забезпечує його усталеність у взаємодії з навколишнім світом.

Особистість – поняття соціальне, воно містить все, що є у людини надприродного, але є результатом культурного й історичного розвитку (Л.С. Виготський). Особистістю є людина, яка ставиться певним чином до оточення, і це її становлення виявляється у всій її сутності (С.Л. Рубінштейн).

Особистість учителя – специфічне створення, що є результатом функціонування системи професійно-значимих стосунків, у якій він виступає в період шкільної, а потім вищої освіти, а також у ході всієї наступної фахової життєдіяльності. Особистість учителя – цілеспрямована, самоорганізовувана частина педагогічної діяльності, навколишньою функцією якої є здійснення індивідуального способу взаємодії з нею.

VI. Зміст технологій

Технологізація особистісно-орієнтованого освітнього процесу передбачає спеціальне конструювання навчального тексту дидактичного матеріалу, методичних рекомендацій до його використання, типів навчального діалогу, форм контролю за особистісним розвитком учня в ході навчально–пізнавальної діяльності.

Головні вимоги до особистісно-орієнтованих технологій І.С. Якиманська сформулювала таким чином:

- Навчальний матеріал повинен забезпечувати виявлення змісту суб'єктного досвіду учня, включаючи досвід його попереднього навчання.
- Виклад знань у підручнику (вчителем) повинен біти направленим не тільки на розширення їх обсягу, структурування, інтегрування, узагальнення предметного змісту, а також на постійне перетворення набутого суб'єктного досвід кожного учня.
- У процесі навчання необхідне постійне узгодження суб'єктного досвіду учня з науковим змістом здобутих знань.
- Активне стимулювання учня до самоцінної освітньої діяльності, зміст і форми якої повинні забезпечувати учневі можливість самоосвіти, саморозвитку, самовираження в ході оволодіння знаннями.
- Конструювання та організація навчального матеріалу, який дає змогу учневі вибирати його зміст, вид та форму при виконанні завдання, розв'язування задач, тощо.
- Виявлення та оцінка способів навчальної роботи, якими користується учень самостійно, стійко, продуктивно.
- Необхідно забезпечувати контроль і оцінку не тільки результату, а й головним чином процесу учіння.

- Освітній процес повинен забезпечувати побудову, реалізацію, рефлексію, оцінку учіння як суб'єкта діяльності.

Найпростішою ланкою, з яких складається особистісно-орієнтована технологія, є особистісно-орієнтована педагогічна ситуація. Це така навчальна ситуація, опинившись в якій дитина повинна шукати сенс, пристосувати її до своїх інтересів, побудувати образ чи модель свого життя, вибрати творчий момент, дати критичну оцінку.

Вальдорфська педагогіка може бути охарактеризована як система самопізнання і саморозвитку індивідуальності при партнерстві з учителем, у двоєдиності чуттєвого і надчуттєвого досвіду духу, душі і тіла.

Головне завдання вчителя вальдорфської школи – допомогти дитині в її духовно-душевному самовизначенні, створити максимальні умови для розвитку та закріплення її індивідуальності. Дитина – громадянин трьох світів: матеріального, душевного і духовного. Їй потрібна допомога в досягненні духовного, яке надходить у вічній істині, доброті, любові.

В основі методики Марії Монтесорі є ідея про те, що кожна дитина, з її можливостями, потребами, системою стосунків проходить свій індивідуальний шлях розвитку.

При провідних положеннях характеризують сутність педагогічної теорії М. Монтесорі:

- Виховання повинно бути вільним.
- Виховання повинно бути індивідуальним.
- Виховання повинно спиратися на дані спостереження за дитиною.

Звернення дитини до вчителя: «Допоможи мені це зробити самому» – девіз педагогіки Монтесорі.

Групова форма навчальної діяльності виникла як альтернатива існуючим традиціям формам навчання. В її основу покладено ідеї Ж-Ж Руссо, Й.Г.Песталоцці, Дж.Ньюї про вільний розвиток і виховання дитини. Й.Г.Песталоцці стверджував, що вмиле поєднання індивідуальної і групової організації навчальної діяльності допомагає успішному навчанню дітей, а їх активність і самодіяльність підвищують ефективність уроку.

В основі системи розвивального навчання лежить уявлення про розвиток дитини як суб'єкта особистої діяльності. Це означає, що головна мета навчання, – забезпечити розвиток дитини. Потрібно звертати увагу на інтелектуальні зміни, психічні новоутворення, а не на розвиток умінь та навичок, хоч і це не потрібно відкидати. Головне завдання педагога, вивчаючи особливості навчально-пізнавальної можливості учня, визначити індивідуальну зону найближчого розвитку дитини, допомогти в формуванні ще не сформованих здібностей дитини.

Орієнтиром змісту освіти є праці на особистість. Маємо зробити людину такою, щоб вона могла вирішувати державні завдання за своїм покликанням, бути високоморальною, духовно розвиненою, мобільною в своєму розвитку.

Сьогодні своїм основним завданням педагогічні колективи шкіл вважають різноманітний розвиток з домінантою індивідуальних і творчих можливостей кожної дитини для формування творчої, цілеспрямованої особистості. Тому

активно впроваджуються в систему освіти нові типи шкіл, модернізується організація навчально-виховного процесу, яка передбачає:

- впровадження принципів диференціації (профільної, рівневої, індивідуалізації навчання);
- адаптація базового змісту освіти і розробку експериментальних (авторських) програм, які виховують інтереси, здібності, можливості талановитих учнів;
- модернізація змісту освіти та методик навчання на інтегративно-гуманістичних засадах.

Робота над навчальним проектом – практика особистісно-орієнтованого навчання в процесі конкретної праці учня, на основі його вільного вибору, з урахуванням його інтересів.

Навчальне проектування орієнтоване перш за все на самостійну діяльність учнів – індивідуальну, парну або групову, яку учні виконують протягом визначеного відрізка часу.

Технологія проектування передбачає розв'язання учнем або групою учнів будь-якої проблеми, яка передбачає з одного боку використання різноманітних методів, засобів навчання, а з другого – інтегрування знань, умінь з різних галузей науки, техніки, творчості.

Метою навчального проектування є створення педагогом таких умов під час освітнього процесу, за яких його результатом є індивідуальний досвід проектної діяльності учня.

Сутність технології колективного творчого виховання – формування особистості в процесі роботи на користь інших людей; в організації певного способу життя колективу, де все ґрунтується на засадах моральності та соціальної творчості. Ця технологія – особистісно-орієнтована, бо кожній дитині знайдеться справа до душі, яку вона може організувати, зробити найкраще.

В основі педагогічної технології «створення ситуації успіху» лежить особистісно-орієнтований підхід до процесу навчання та виховання. Ситуація успіху – це суб'єктивний психічний стан задоволення наслідком фізичної або моральної напруги виконавця справи, творця явища.

Успіх, який переживає дитина неодноразово, відкриває період визволення прихованих можливостей особистості, перетворення та реалізації духовних сил.

Серед педагогічних технологій навчально-виховного процесу найбільшу зацікавленість викликала сугестивна технологія, яка є ще мало поширеною. Основою релаксопедичного навчання є психічна саморегуляція, яка має велике профілактичне значення. Керування психічним станом відбувається спочатку через регуляцію психічного стану особи, що навчається, за допомогою та під керівництвом викладача, а в міру того, як опановується аутотренінг, переходить в саморегуляцію.

Таким чином, зміст особистісно-орієнтованих технологій полягає в тому, щоб підтримувати та розвивати природні якості людини, її здоров'я та індивідуальні здібності, допомагати в становленні її соціальності, культурної ідентифікації, творчої самореалізації особистості.

VII. З досвіду роботи

Урок географії (7 клас)

Тема: Австралія. Фізико-географічне положення. Історія відкриття та дослідження. Рельєф материка. Корисні копалини.

Мета навчальна: дати поняття про фізико-географічне положення Австралії, історію відкриття та дослідження, рельєф материка та корисні копалини, особливості материка Австралії.

Мета розвиваюча: розвивати мислення, уяву, пам'ять, вміння аналізувати і порівнювати, розвивати індивідуальні здібності.

Мета виховна: виховувати всебічно розвинену особистість.

Тип уроку – урок формування нових знань.

Хід уроку

I. Організаційна частина.

II. Актуалізація навчальної діяльності.

а) Географічний диктант

1. Кількість населення Африки?
2. Назвіть представників європеїдної раси в Африці?
3. Де живуть малагасійці?
4. Хто такі готтентоти бушмени?
5. До якої раси належать пігмеї?

б) Індивідуальне опитування біля карти

1. ПАР, її особливості розвитку

в) Карта № 1.

1. Що спільного і відмінного між Єгиптом і Нігерією?

III. Мотивація навчальної діяльності. Повідомлення теми, мети уроку.

Мотивація навчальної діяльності.

Найсухіший материк, що розташований лише в південній півкулі, на якому не всі дерева дають тінь, існують яйцекладні ссавці, що висиджують малят з яєць тавигодують їх молоком. На материк є лише одна річка з однією притокою, одне озеро. Це материк сумчастих тварин і кількох сотень видів евкаліптів. Що це за материк?

- Австралія

Повідомлення теми, мети уроку.

Тема: Австралія. Фізико-географічне положення. Історія відкриття та дослідження. Рельєф материка. Корисні копалини.

1. Робота в групах з підручниками: (5-7 хв.)

I група. Картка № 1.

1. Відкриття Австралії голландцями
2. Відкриття Австралії Джеймсом Куком
3. Сучасна назва материка, її засновник

4. Перше Англійське поселення в Австралії
5. Географічне положення материка
6. Крайні точки материка, їх розташування
7. Затоки Австралії

II група Картка №2

1. Тектонічні структури материка
2. Взаємозв'язок між тектонічною структурою і формами рельєфу
3. Гірська система Австралії
4. Рівнинні території материка
5. Корисні копалини на материку
6. Запаси бокситів в Австралії

2. Визначити географічні координати крайніх точок

I група – північної і південної

I група – західної і східної

3. Робота з картою

Учитель виходить до карти, інший називає йому географічний об'єкт Австралії, який він повинен показати.

IV. Усвідомлення і закріплення знань

а). Географічний кросворд «Австралія»

1.							А			
		2					В			
			3				С			
					4		Т			
5							Р			
				6			А			
7							Л			
8							І			
9							Я			

1. Затока, що знаходиться на півночі Австралії (Карпентарія)
2. назва рівнини, знаходиться в східній частині Австралії (низовина)
3. Поклади корисних копалин, за запасами яких Австралія займає перше місце в світі (боксити)
4. Вчений, що відкрив острів у 1642 році (Тасман)
5. Англійський мореплавець, що запропонував сучасну назву материка (Фліндерс)
6. Одна з крайніх точок Австралії (Байрон)
7. Платформа, що лежить в основі материка (Австралійська)
8. Форми рельєфу, що переважають в Австралії (Австралійська)
9. Вид корисних копалин, поклади якого є на південному сході материка (вугілля)

Робота в парах

б). Чи знаєш ти материк? На парту - карта Австралії без географічної номенклатури. Учні в парах повинні швидко скласти карту цифрами і географічними об'єктами і прикріпити їх до карти.

1. Мис Байрон;
2. австралійська затока;
3. Затока Карпентарія;
4. Великий Вододільний Хребет;
5. Центральна низовина;
6. Острів Тасманія;

в). Вправа «Мікрофон»

- Сьогодні на уроці я дізнався про....

(учні передають мікрофон один одному)

V. Підсумок уроку. Домашнє завдання. Вивчити §27, скласти запитання до параграфа; скласти твір – мініатюру на тему «Чи хотів би ти побувати в Австралії і чому?»

Топтун О.М.,
учитель географії
Тальнівської НСЗШ-інтернату

Урок географії (9 клас)

Тема: Рослинництво – провідна галузь сільськогосподарського виробництва

Мета: сформувати знання учнів про галузеву структуру рослинництва, географію вирощування сільськогосподарських культур. Розвивати вміння працювати з підручниками, атласами, контурними картами; розвивати логічне мислення, пізнавальну активність, уміння аналізувати; формувати нову модель особистості, яка вміє аналізувати свою діяльність під час навчального процесу. Виховувати почуття гідності, повагу й любов до людей праці.

Тип уроку: урок формування знань, умінь і навичок.

Обладнання: карта «Сільське господарство України», таблиця «Галузевий склад с/г країни», атласи, підручники, контурні карти, гербарій, запис пісні «Зеленеє жито, зелене...»

Хід уроку

I. Етап орієнтації

(звучить запис пісні «Зеленеє жито, зелене...»)

Зеленеє жито, зелене,

Хороші гості у мене,

Зеленеє жито при межі

Хороші гості від душі.

Мабуть, усім вам добре відома ця пісня. У ній поєднано дві головні риси українського народу: його щирість і працьовитість. Поведемо ми мову сьогодні про те, чим займалися українці з давніх-давен, це – праця на землі.

Запитання:

- Які сільськогосподарські культури вирощуються в Україні з давніх-давен?

II. Етап визначення мети

Запитання:

- Яка роль рослинництва у сільському господарстві?
- Чи можна вирощувати одні і ті ж сільськогосподарські культури в різних частинах України? Чому?

- На які групи можна поділити сільськогосподарські культури?

Визначення мети і завдання уроку.

III. Етап проектування діяльності

- Обговорення та складання плану уроку.
- Ознайомлення з необхідною теорією (індивідуально).
- Заслуховування випереджальних завдань.
- Робота з контурними картами (індивідуально).
- Вирішування проблемного запитання (робота в групах).
- Змагання між групами (вікторина).
- Самостійна робота (різномірні завдання).
- Підбиття підсумків.

IV. Етап виконання плану діяльності

1. Індивідуальне опрацювання теоретичного матеріалу з теми. Учні самостійно опрацьовують текст підручника й виконують такі завдання:

- Яка галузева структура рослинництва?
- Які головні зернові культури вирощують в Україні?
- Які технічні культури вирощують на території України?
- Де вирощують картоплю і овочі?
- Назвіть основні райони виноградарства і садівництва.

2. Наслуховування випереджальних завдань.

Діти розповідають про походження поширення культур: пшениці, рису, ячменю, картоплі, помідор, перцю. Користуються гербарієм.

3. Робота з контурними картами. Виконання практичної роботи № 10.

Запитання:

- Які ж культури вирощують у нашій місцевості?

4. Вирішування проблемного завдання (робота в групах).

Упродовж тривалого часу земля була власністю держави. А в 1999 році згідно з Указом Президента України, передана в приватну власність. Сьогодні люди по-різному ставляться до цього процесу: одні виступають «за» приватизацію, а інші – «проти». А як думаєте ви і ваші батьки?

5. Змагання між групами (вікторина).

За правильну відповідь – 1 бал.

- Назвіть дві форми пшениці.
- Який фактичний вихід цукру з буряків? (11-12%).
- Соняшник, троянда, ріпак, мак – це...
- Найбільша станція з виведення сортів яблук (Мліївська, черкаська обл.)

- Дуже теплолюбна й вологолюбна культура, яка починає рости після того, як ґрунт прогріється до +10-12°C.

- Медоносна культура.

- «Аврора», «Кавказ», «Безоста-1», «Миронівська-808» - це...

- Продукт, що є похідною олійно-жирової промисловості і випускається в Торчині, Ковелі...

- Гречка, просо, рис, це - ...

- Хрін, шавлія, валеріана, м'ята – це...

- «Темп», «Луганська», «Гатчинська» - це...

- Другий хліб.

V. Контрольно-оцінювальний етап

Самостійна робота (різнорівневі завдання).

I. рівень. Складіть схему галузевого складу рослинництва.

II. рівень. Складіть логічний ланцюжок, що демонструє зональну закономірність розміщення окремих сільськогосподарських культур територією України.

III. рівень. У 2004 році у Волинській області з площі 74 тис. га було зібрано 1 млн. 114 тис. т. картоплі. Визначте врожайність цієї культури.

Перевірка, виправлення помилок. Взаємо оцінювання процесу роботи кожного учня в середині групи.

Інтерактивна вправа «Незакінчені речення».

1. Ми виконували цю роботу, щоб...

2. Я на уроці навчився...

3. Сьогодні на уроці я зрозумів...

VI. Заключний етап

1. Заключне слово вчителя.

2. Д./зд.: Вивчити §23,24

За вибором:

- Скласти питання до параграфа (текстові та творчі);

- Складіть неправильні поради для тих, хто займається вирощуванням с/г культур;

- Скласти кросворд до теми.

**Горобець Н. Г.,
учитель географії
Танського НВК
Уманського району**

Урок географії у 9 класі

Тема: Паливно-енергетичний комплексу країни

Мета: сформувати поняття «паливно-енергетичний комплекс», уявлення про галузеву структуру паливної промисловості, розглянути особливості розміщення паливних баз та проблеми перспектив розвитку паливної промисловості. Продовжувати формувати вміння самостійно працювати з

різними джерелами географічної інформації, удосконалювати навички роботи з картами, розвивати пам'ять і мислення, вміння порівнювати одержану інформацію, виділити головне, знаходити зв'язки. Виховувати в учнів почуття патріотизму та національної самосвідомості.

Обладнання: карта «Паливно-енергетичний комплекс України», програмне забезпечення «Атлас. Географія України», опорні схеми, картки, підручники, атласи.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

Методи: «Мікрофон», «За і проти»;

Девіз уроку:

«Знання – це скарб, а вміння вчитися – ключ до нього».

Хід уроку

I. Організаційний момент. Мотивація навчальної діяльності

Пам'ятка для учнів:

1. Усім зичу доброго настрою, творчої праці, взаєморозуміння, хорошого спілкування.
2. Любі друзі посміхніться одне одному.
3. Зберіться з думками.
4. Будьте уважні, активні та доброзичливі на уроці.
5. Робіть висновки, порівнюйте, активно працюйте з першоджерелами.
6. Не бійтеся помилятися, висловлюйте свої думки.

II. Вивчення нового матеріалу

1. Паливно-енергетичний комплекс, структура.
2. Паливна промисловість, структура:
 - а). вугільна промисловість;
 - б). нафтова промисловість;
 - в). газова промисловість;
 - д). торф'яна промисловість;
3. Особливості розміщення паливних баз.
4. Екологічні проблеми, пов'язані з паливною промисловістю.
5. Проблеми та перспективи розвитку паливної промисловості.

1. Метод «Мікрофон». Учням пропоную пригадати, що їм відомо про паливні ресурси і назвати слова, які асоціюють паливні ресурси.

За відповідями учнів учитель на дошці записує ці слова: «шахта», «вугілля», «газопровід», «нафта», «торф», «шахтар», «геолог», «нафтопровід» тощо.

Підбивається підсумок, що діяльність людини тісно пов'язана з продукцією паливної промисловості.

2. Індивідуальне опрацювання теоретичного матеріалу /паливно-енергетичний комплекс.

а). Учням пропоную самостійно опрацювати теоретичний матеріал підручника (ст.56-57);

б). Робота з комп'ютерним матеріалом.

в). Результати оцінювання учнів записують у вигляді визначення ПЕК – це...

3. Індивідуальне опрацювання теоретичного матеріалу (паливна-промисловість):

а). Учням пропоную самостійно опрацювати теоретичний матеріал підручника (ст.. 57.)

б). Робота з комп'ютерним матеріалом

в). Результати учнів, використовуючи схему №2, підписують під умовними знаками відповідні галузі паливної промисловості.

4. Робота в групах. Учні об'єднуються в групи по п'ять осіб, обираючи спікера. Спікер спочатку з'ясовує, чи всі учні теоретичний матеріал. Якщо хтось не знає, йому надає допомогу група. Потім група ознайомлюється з інструктивною карткою:

а). Група А «Вугільна промисловість». Завдання:

- Виведіть на монітор карту «Паливна-промисловість».
- Відшукайте кам'яновугільні басейни.
- Відшукайте басейни в атласах.
- Підготуйте презентацію «Вугільна промисловість» (методи добування, якість вугілля, вуглевидобуток, зв'язок з іншими галузями).

б). Група Б «Нафтова промисловість». Завдання:

- Виведіть на монітор карту «Паливна-промисловість».
- Відшукайте нафтові басейни.
- Відшукайте басейни в атласі.
- Підготуйте презентацію «Нафтова промисловість» (нафтовидобуток, нафтопереробка, найбільші нафтопроводи, перспективність басейну, зв'язок з іншими галузями).

в). Група В «Газова промисловість». Завдання :

- Виведіть на монітор карту «Паливна-промисловість»
- Відшукайте поклади газу.
- Відшукайте поклади газу в атласі.
- Підготуйте презентацію «Газова промисловість» (місце знаходження, головні родовища, головні газопроводи).

г). Група Г. «Торф'яна промисловість». Завдання:

- Виведіть на монітор карту «Паливна-промисловість»;
- Відшукайте поклади торфу.
- Відшукайте поклади торфу в атласі.
- Підготуйте презентацію «Торф'яна промисловість» (місце знаходження, головні запаси торфу, зв'язок з хімічною промисловістю).

Інтерактивний метод «За і проти».

Учням пропоную об'єднатися в дві мікро групи за таким завданням: паливна промисловість негативно впливає на навколишнє середовище. Якщо підприємство (на прикладі вугільної) забруднює навколишнє середовище, можливо їх закрити?

Група «За».

• Підприємство вугільної промисловості є основною галуззю промисловості.

- На підприємствах працює багато робітників.
- Тісно пов'язана з іншими галузями.
- Великі надходження у державний бюджет.

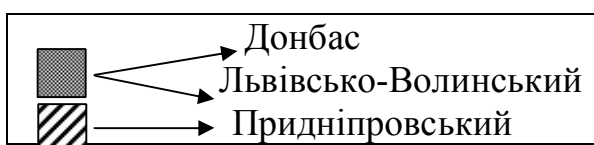
Група «Проти».

- Застаріла технологічна база.
- Діяльність підприємств призводить до забруднення.
- Негативно впливають на підземні і поверхневі води.

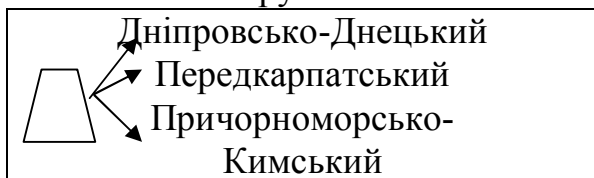
III. Закріплення

1. Кожній групі пропонується скласти схеми:

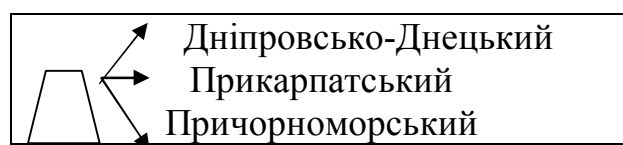
Група А

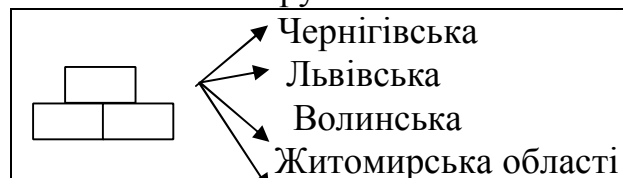
Група В

Група Б

Група Г

2. Робота з контурною картою.

IV. Контрольно-оцінюючий етап

1. Взаєморецензування між групами.
2. Взаємооцінка кожного учня в групі.
3. Самооцінка. Кожен учень на початку уроку приклеює вугілля на початковому рівні, але в кінці уроку кожен приклеює значок на тій шкалі, тільки він засвоїв знання.

4. Висновки про урок

V. Заключний етап

Диференційоване домашнє завдання.

1. Вивчити § 13 підручника.
2. Скласти творче завдання до тексту параграфа.
3. Написати повідомлення «Паливна промисловість своєї області».
4. Скласти кросворд.
5. Написати цікаву розповідь про проблеми забезпечення газом України (використовуючи газетний матеріал), починаючи розповідь «Я так думаю...»

Подрушняк Л.І.,
учитель географії ЗОШ №1
Павлюк Н.Н.,
учителя географії ЗОШ №11

Використання інформаційних технологій навчання у сучасному процесі викладання географії

В інтерв'ю, публікованому в німецькому журналі «Фокус», професор Хокінг (США) висловив ідею, що комп'ютерні технології піднімуться вище розума людини.

«Що комп'ютери навідрізку від людей, подвоюють свої можливості кожні 18 місяців, - повідомлює вчений, - тому існує небезпека, що вони зможуть розробити штучний інтелект і захопити світ» [8,25].

У сучасному суспільстві існує думка, що є необхідність досконало знати комп'ютер не тільки школярам, але і дорослим людям, не чекаючи моменту, коли вони почнуть управляти людьми. Знання комп'ютера дозволить дітям краще підготуватися до життя.

I. Історія виникнення інформаційних технологій навчання

У 70-х роках ХХ століття почалися розроблятися комп'ютерні технології і в Україні, які застосовувалися переважно у вищій школі. Це були автоматизовані навчальні системи, дуже дорога техніка і недосконала, тому можливості були обмежені. У 1985 році була прийнята урядова постанова про застосування і впровадження електронно-обчислювальної техніки в навчальний процесу середніх навчальних закладах. З'являються комп'ютери в школах, з'являється новий предмет - «Основи інформатики та обчислювальної техніки», педагогічні інститути проводять підготовку вчителів інформатики. Згодом з'являються вітчизняні дослідження з питань нових інформаційних технологій. Це були розробки дидактичних проблем і перспектив використання технологій у навчанні, вивчаються психологічні основи комп'ютерного навчання, з'являється система підготовки вчителя до використання інформаційних технологій у навчальному процесі. У 1988 році робоча група під головуванням академіка А.П. Єршова запропонувала «Концепцію інформатизації освіти» [6,12], в якій впроваджується термін «нова інформаційна технологія», який згодом залишається після фундаментальних наукових розробок і досліджень з питань НІТ. Американські вчені розкрили ідею про «Комп'ютерне навчальне середовище», на якій базується більшість сучасних навчальних комп'ютерних програм.

За рядом причин, а саме: матеріальною базою шкіл, невідповідністю багатьох вчителів, слабкою базою методичних посібників для школи, НІТ ще слабо представлені в масовій школі.

II. Концептуальні положення

Термінологія інформаційних технологій поки що не устоялася.

Поняття «НІТ» складається з понять «інформатизація суспільства» та «інформатизація освіти».

Термін «НІТ» - це сукупність методів і технологічних засобів збирання, передачі й подання інформації, що розширює знання людей і розкриває можливості щодо керування технічними і соціальними проблемами.

Інформатизація суспільства веде до інформатизації освіти.

«Інформатизація освіти» - це процес заміни традиційних інформатизаційних технологій на більш ефективні для підвищення якості змісту освіти, орієнтованої на реалізацію психолого – педагогічної мети навчання й виховання.

Складовими «НІТ навчання», є засоби НІТ і методи їх використання в навчальному процесі. Зміст засобів і методів НІТ відображено у таблиці 1 [6, 168].

Таблиця 1

Складові НІТ навчання

НІТ НАВЧАННЯ				
Апаратні	Програмно-методичні	Навчально-методичні	Традиційна модель навчання	Нетрадиційна модель навчання
Класи навчально-обчислювальної техніки, локальні і глобальні навчальні комп'ютерні мережі, електронне демонстраційне обладнання, комп'ютерні навчальні лабораторії тощо.	Програмно-педагогічні засоби (навчальні, контролюючі, імітаційно-модельовані, інструментальні, службові програми), комп'ютерні курси, програмно-методичні комплекси тощо.	Навчальні та методичні посібники, нормативно технічна документація, організаційно інструктивні матеріали	Фрагментарне використання комп'ютера на уроках як тренажера або для демонстрації, контроль знань і тестування, дослідницька робота учнів у позаурочний час тощо.	Дослідницька робота в комп'ютерних лабораторіях, обчислювальні експерименти, телекомунікаційні навчальні проекти, дистанційне навчання, використання гіпертекстових довідкових систем із можливістю виходу у світову інформаційну мережу.

III. Мета і завдання НІТ навчання

Основною метою НІТ освіти є глобальна раціоналізація інтелектуальної діяльності, за рахунок використання НІТ підготовка людини з новим типом мислення, який відповідає вимогам постіндустріального суспільства.

Основною метою НІТ навчання є підготовка учнів до життєдіяльності, яка відповідає умовам інформаційного суспільства. Педагогічним завданням НІТ навчання є підвищення якості, інтенсивності і ефективності уроку; розвиток творчості учня; формування інформаційної культури учня.

IV. Ключові слова

Нові інформаційні технології, інформатизація освіти, засоби нових інформаційних технологій, інформатика, програмно – педагогічні засоби, дистанційне навчання, мультимедія.

V. Понятійний апарат

Нові інформаційні технології – це методологія і технологія навчально – вихованого процесу з використанням новітніх електронних засобів навчання (ЕОМ).

Інформатизація освіти – це процес забезпечення сфери освіти теорією і практикою розробки і використання сучасних нових інформаційних технологій, орієнтованих на реалізацію психолого – педагогічної мети навчання і виховання.

Засоби інформатизації освіти (ЗНІТ) разом з навчально – методичними, нормативно – технічними засобами є організаційно – інструктивним матеріалом, що забезпечують їх педагогічно доцільне використання.

Інформатика – це фундаментальна наукова дисципліна, що вивчає структуру і загальні властивості інформації її створення, забезпечення, пошуку, перетворення, передачі та використання в різних сферах людської діяльності.

Програмно – педагогічні засоби – сукупність комп'ютерних програм навчального призначення.

Дистанційне навчання - процес взаємодії викладача й учня за допомогою комп'ютерних комунікацій.

Мультимедія (multi – багато, media - середовище) – поєднання спеціальних апаратних засобів і програмного забезпечення, що дозволяє на якісному рівні сприймати, переробляти і надавати тестову, графічну, звукову телевізійну інформацію.

VI. Зміст нової інформаційної технології

Як показує педагогічна практика, використання комп'ютера в навчальному процесі спрямовано на вирішення чотирьох етапів дидактичних завдань

1. Комп'ютер використовується як допоміжний засіб

Для ефективнішого розв'язання вже існуючих системних дидактичних завдань (довідкова інформація, інструкції, обчислювальні операції, демонстрації...). Комп'ютер, оснащений технічними засобами мультимедія, дозволяє використовувати дидактичні можливості відео- і аудіоінформації.

Системи «гіпермедія» дозволяють пов'язати не тільки фрагменти тексту в єдине ціле, а й графіку, звукозаписи, фотографії, відеокліпи тощо. На лазерних компакт-дисках створюються «електронні» довідники, книги, енциклопедії. Розвиток інформаційної, телекомунікаційної мережі забезпечує доступ до гігантських обсягів інформації із різних регіонів нашої планети.

2. Комп'ютер може бути засобом безмашинного навчання

Навчальний зміст в цьому процесі не закладається в комп'ютер, тому що функцію контролера, тренажера, виконує ЕОМ. Цю функцію використовують у діалогових навчальних системах, які моделюють діяльність учителя.

Є такі експертні навчальні системи (ЕНС), які мають можливість вести діалог при розв'язуванні завдань, контролі рівня знань, умінь і навичок учня, діагностики помилок учня.

3. Імітаційно модельовані програми сприяють імітації експерименту (різні математичні моделі, моделювання геометричних об'єктів і ситуацій). При негайному зворотньому зв'язку візуалізації результатів експериментів на екран.

4. Комп'ютер може використовуватися як засіб, що допомагає засвоїти складні, абстрактні теоретичні поняття, цілком нові можливості для учнів і викладачів дають телекомунікаційні технології, завдяки яким можна спілкуватися з усім світом.

VII. Вимоги до особистості педагога

Педагог залишається головною фігурою у процесі навчання, але щоб бути сучасним, педагог повинен мати уявлення про можливості комп'ютера як засобу навчання, знати основні вимоги до навчальних програм (дидактичні, психологічні – ергономічні, технічні), вміти використовувати комп'ютер у повсякденній, діяльності. Коли в учня з'являється стійкий інтерес до навчання, формуються потреби в самонавчанні, саморозвитку, уміння, то і вчитель відповідно стає носієм нового педагогічного мислення, виконуючи принципи педагогіки співпраці.

З досвіду роботи учителя географії вищої категорії Смілянської загальноосвітньої школи I-III ступенів №1 Черкаської області Подрушніак Любові Іванівни

У 21 столітті важко обійтися без інформаційних засобів навчання. Комп'ютер – вірний помічник вчителя та надійний партнер учня. Інформаційні технології сприяють кращому засвоєнню знань, умінь, навичок учнів, розвитку творчого потенціалу, підвищення комп'ютерної грамотності, зацікавленості предметом. Комп'ютер має великі технічні можливості, що є особливо привабливим не тільки для учнів, а й для вчителів. Наведу приклади використання комп'ютера на уроках.

6 клас

При закріпленні знань, умінь учнів з теми «План місцевості» можна запропонувати учням намалювати певні топографічні знаки (хвойне дерево,

мішаний ліс, луки...). Щоб з'ясувати, чи вміють учні орієнтуватися, пропоную накреслити маршрут подорожі (пн.- сх, 90,пд – сх, 180,зх).

Щоб учні краще запам'ятали маршрути подорожей Ібн Батута, Марко Поло, Х. Колумба та ін..., їм пропонується визначити ці маршрути за певними кольорами на контурній карті світу.

7 клас

Під час вивчення теми «Географічне положення материка» учні можуть нанести на контурну карту теплі і холодні течії. Вивчаючи рельєф, школярі зафарбовують височини, низовини, гори, рівнини на контурній карті материка. Як інший варіант: учитель наперед зафарбовує основні форми рельєфу, але допускає помилку в їх розташуванні. Під час вивчення теми «Клімат» учні можуть з'ясувати, чи вірно на контурній карті «Кліматичні пояси» позначено характеристику кліматичних поясів (температура повітря, тиск, режим та кількість опадів), або визначити вірність позначення вчителем кліматичних областей.

При вивченні внутрішніх вод пропоную такі види роботи: нанести на контурну карту найбільші річки, озера, або з'ясувати чи вірно вчитель підписав назви озер, річок.

Коли вивчаються природні зони, до виконання подібних завдань можна запропонувати і інші. На моніторі зображено кілька груп з типовими тваринами та рослинами певної природної зони. Учень повинен підписати цю природну зону, або за описом (характеристикою) визначити природну зону (або рослину, тварину).

При вивченні політичної карти пропонується підписати на контурній карті столиці або держави, добрати пари: столиця-держави з певного переліку. Подібні завдання можна виконувати і при вивченні фізичної географії України у 8 класі.

9 клас

При вивченні розділу «Україна на карті світу» пропонується визначити, яким кольором зафарбовані на контурній карті країни – сусіди України, визначити вірність назв етнічних земель на контурній карті України.

При вивченні теми «Населення» пропонується скласти стовпчасту, або секторну діаграму «Українська діаспора в країнах світу» за статистичними даними.

Під час вивчення теми «Загальна характеристика господарства України» пропоную закінчити складати таблицю «Галузева структура господарства».

При вивченні електроенергетики можна запропонувати визначити тип електростанції (ТЕС, ГЕС, АЕС), які підписані на контурній карті, за допомогою кольорового фону.

При вивченні металургії України пропоную розв'язати задачу: визначте, скільки металу виробить металургійний комбінат з 1,5 млн т руди, якщо він одержує 30% руди з першого рудника, а решту – з другого. Вміст металу з першого рудника становить 15%, а з другого 40%. Під час переробки

втрачається 10%. Під час розв'язання задачі пропоную використати калькулятор комп'ютера.

При вивченні легкої промисловості учні можуть заповнити схему по виробництву готової тканини: сировина ----?---- волокно ---прядіння---?--- Ткацтво ---?-----обробка-----готова тканина (або учням самостійно скласти цю схему).

Можна запропонувати учням виконати роль дизайнера (обробити та оздобити сирову тканину: за допомогою творчої уяви та використання кольорової гами учні оздоблюють віртуальну тканину).

За допомогою комп'ютера на уроках географії у всіх класах можна використовувати тестування, заповнення кросвордів, чайнвордів, розгадування ребусів, здійснювати контроль знань. При цьому використовуються такі методи НІТ, як фрагментарне використання комп'ютера на уроці, передача, збереження та захист інформації, безпаперова технологія. Метод дослідницької роботи системного проектування, створення інформаційних проектів вдало застосовується при вивченні економічної та соціальної географії світу. При цьому учні вчать володіти дослідницькими методами (пошук необхідної інформації, аналіз літератури, обробка зібраного матеріалу, отримання результату). Це виховує у них відповідальність, доброзичливість, колективізм.

При вивченні країн учні самостійно готують тести, твердження, завдання на контурній карті, малюнки, загадки та ін...

Так, презентація Франції починається з мелодії французького танцю гурдьона.

На дисплеї – карта Франції в декоративному оформленні, зачитується самостійно складений вірш:

Виноградники Бургундії, Шампані,
Суворі скелі у Бретані,
Щорічний в Канах кінофестиваль,
Чудовий в Ніцці карнавал...

Оголошується девіз, тема, мета, завдання, план уроку. Кожний пункт вивчення ілюструється, коментується:

- загальні відомості – прапор країни;
- географічне положення – католицький монастир VII ст. у Ла – Манші;
- населення – діаграми «Динаміка кількості населення», «Структура зайнятості населення»;
- міста – Ейфелева вежа, папська резиденція в Авіньйоні, Сорбона, Гранд – опера (учні слухають фрагмент опери Ж.Бізе «Кармен»);
- господарство – секторна діаграма «Структура господарства за часткою ВВП», виробничі процеси, порти;
- зовнішньоекономічні зв'язки-учні демонструють продукцію країни;
- віртуальна подорож « Скарби Франції» - церква Сен Фрон Фонтенбло, Версаль..., Портоферайо (місто, де був у засланні Наполеон);
- демонстрація фрагментів фільму «Наполеон».

При закріпленні матеріалу учням класу пропонується об'єднатися в групи, кожна з яких отримує завдання (на комп'ютері).

I група розгадує ОМОНІМ:

Колись давно в степах Європи,

Жила тварина круторога.

В холці була метра два,

Міцні ноги, велика вага.

Цю тварину знищено давно,

Вам відгадать її дано,

Швидше її називайте

І місто Франції вгадайте.

(Гур)

II група знаходить помилки у тексті.

III група розв'язує анаграму (РАПСВОН – ПРОВАНС).

IV група заповнює схему з використанням наданих слів: Нормандія, сільське господарство, «Містер», господарство, «Міраж», машинобудування, «Каравелла», Бретань.

Для учнів класу проводиться гра «Хто такий? Що таке?» Підводяться підсумки, оцінюються уміння учнів. Задається домашнє завдання. Учні, які підготували цей проект, також розробляють тести по Франції, твердження, завдання на визначення географічних об'єктів на контурній карті, але ці види роботи всі учні класу будуть виконувати на початку наступного уроку.

Я навела лише деякі приклади застосування компютера під час вивчення географії, але можливості його використання необмежені, тому створення методичних розробок, програмних засобів є актуальним завданням на сучасному етапі розвитку освіти.

VIII. З досвіду роботи учителя географії вищої категорії Смілянської загальноосвітньої школи I-III ступенів №11 Черкаської області Павлюк Наталії Силівни

При проведенні в 2006 році відкритого уроку для вчителів географії міста до теми: «Країна Латинської Америки, Аргентина», в 10 класі я застосувала комп'ютерну підтримку на уроці вивчення нових знань не тільки для демонстрації природи, столиці держави (через мультимедійну програму), а і для аналізу діаграм, схем. Так двоє учнів одержали випереджуюче завдання: створити діаграми «Співвідношення працюючого населення з їхнім внеском у ВВП Аргентини», проаналізувати зв'язок між структурою зайнятості населення, структурою виробництва та типом країни, а також скласти схему експорту та імпорту Аргентини, проаналізувати її, зробити висновок. Цю схему і діаграму учні виконали на комп'ютері самостійно і справилися із запропонованим завданням.

Також у 2006 році у 7 класі на підсумковому уроці за темою «Світовий океан» я застосувала комп'ютерну підтримку при перевірці знань учнів. Діти у

складі трьох команд взяли участь у грі «Географічний крос», де змагалися на краще знання номенклатури Світового океану, одночасно показали уміння працювати з комп'ютером.

Я вважаю, що предметні комп'ютерні уроки, застосування комп'ютерної підтримки на уроці, сприяють підвищенню пізнавального інтересу та творчої активності учнів, дають можливість здійснювати особистісний підхід до учнів, породжують зацікавленість до предмета, що вивчають.

Література:

1. Бордовський Г.А., Извозчиков В.А., Исаев Ю.А., Морозов В.В. Информатика в понятиях и терминах: книга для учащихся старших классов средней школы. - М.: «Просвещение», 1991. - 208с.
2. Гадецький М.В., Хлебніков Т.М. Організація навчального процесу в сучасній школі.– Х.: «Ранок», «Веста», 2003.
3. Довгань Г.Д. Інтерактивні технології на уроках географії. - Х.: «Основа», 2005
4. Кларин М.З. Педагогічні технології в навчальному процесі. - М.: «Знання», 1989.
5. Ксензова Г.Ю. Перспективні шкільні технології. - М.: «Знання», 2000.
6. Селенко Г.К. Сучасні освітні технології.- М.: «Народна освіта», 1998
7. Тихоплав В.Ю., Тихоплав Т.С. Кардинальний поворот. - Спб.: НД «Весь», 2004.- с. 186 с.
8. Якиманська І.С. Технологія особистісно – орієнтованої освіти. - М.: «Вересень», 2001.

**Дрозденко-Киричата Л.Г.,
учитель географії
Новосеваст'янівської ЗОШ І-ІІІ ст.
Христинівського району**

Використання інформаційних технологій навчання у сучасному процесі викладання географії та економіки

І. Історія виникнення технологій

Розробка комп'ютерних технологій навчання на теренах України почалося в середині 70-х років і розвивалось переважно у вищій школі.

Найбільшого поширення набули автоматизовані навчальні системи. Обчислювальна техніка того часу була дорогою і недосконалою, тому можливості та тестувальні системи побудовані за принципом програмованого навчання.

Точкою відліку нових інформаційних технологій навчання в масовій школі вважається урядова постанова «Про заході щодо забезпечення комп'ютерної грамотності учнів середніх навчальних закладів і широкого впровадження електронно-обчислювальної техніки в навчальний процес» прийнята у 1985р.

Ця постанова передбачала введення в 9-10 класах нового предмета «Основи інформатики та обчислювальної техніки». Було обрано курс на розробку вітчизняної обчислювальної техніки, навчальної техніки і програмно-методичного забезпечення курсу інформатики в школі. Педагогічні інститути відкривали нові спеціальності, пов'язані з підготовкою вчителів інформатики. Багато вчителів математики і фізики пройшли курсову перепідготовку на базі інститутів підвищення кваліфікації і почали викладати інформатику. З оснащення шкіл класами навчально-обчислювальної техніки з'явилась можливість проведення масових педагогічних досліджень з питань використання комп'ютерів у середній та вищій освіті.

Американському вченому С. Пейперу належить ідея «комп'ютерних навчальних середовищ», на якій базується більшість сучасних навчальних комп'ютерних програм. Він досліджував можливості комп'ютера як засобу для розвитку розумової діяльності вчителів.

Не зважаючи на величезний педагогічний і дидактичний потенціал, КІТ навчання ледве знаходить місце в сучасній школі. Це обумовлено низкою причин: слабкою матеріальною базою багатьох шкіл, непідготовленістю вчителів, практичною відсутністю методик використання комп'ютерів для викладання шкільних предметів.

Багато хто з педагогів-дослідників уже говорить про те, що комп'ютер погано поєднується з традиційною системою освіти. Застосування його в межах класно-урочної системи має незначний вплив на результати навчання, хоч і підвищує мотивацію навчальної діяльності. Проте можливості комп'ютера як інструмента розвитку пізнавальних, творчих, дослідницьких здібностей дітей можуть цілком проявитися із зміною мети і змісту сучасної освіти у бік індивідуально-орієнтованої моделі навчання.

II. Концептуальні положення.

Сьогодні важко говорити про певну усталену концепцію КІТ навчання. Бурхливий розвиток засобів інформатизації (комп'ютерів, комп'ютерних комунікацій, різноманітних електронних пристроїв), а отже поява нових технологій обробки, передачі, одержання і збереження інформації відкриває нові можливості для застосування комп'ютерів у навчальному процесі.

Інформатизація суспільства є процесом активного повсюдного використання інформаційної техніки для виробництва, переробки, збереження і поширення інформації і, особливо, знань. Обсяги інформації в сучасному суспільстві наскільки великі, що звичайні шляхи пошуку, передачі, роботи з інформацією стають неефективними. З іншого боку, сучасні потужні комп'ютери і засоби зв'язку дозволяють швидко знаходити. Передавати і обробляти потрібну інформацію. Але для цього потрібно вміти користуватися цими засобами, потрібно володіти відповідними технологіями. Такі технології мають назву «Нові інформаційні технології».

Чому в цій назві присутнє слово «нові»? Річ у тім, що інформаційні технології в суспільстві були завжди. Люди спілкувалися між собою, передавали повідомлення одне одному, зберігали знання і значущу інформацію

для наступних поколінь. Але тільки з появою нових технічних засобів можливості роботи з інформацією якісно змінилися і значно розширилися.

Школа, як соціальний інститут, не може не відчувати на собі змін, що відбуваються в суспільстві. Процес інформатизації суспільства неминучий, тягне за собою процес інформатизації освіти.

Основна соціальна функція школи – підготовка людини до повноцінної життєдіяльності в умовах сучасного суспільства. Аби випускник знайшов своє місце в інформаційному суспільстві, він повинен опанувати нові інформаційні технології, оволодіти навичками використання комп'ютера як інструмента повсякденної діяльності: чи то для складання звіту, чи для моделювання, експерименту. Для формування таких навичок дворічного курсу інформатики, безперечно, мало. З іншого боку немає сенсу вивчати КІТ заради КІТ. Технології повинні бути наповнені предметним змістом: вони мають стати для школяра засобом, який полегшує процес набуття нових знань і вмінь.

Сучасний зміст і форми навчання засновані на «докомп'ютерних, паперових технологіях», погано узгоджуються із способами навіть фрагментарного використання комп'ютера на уроках. Інформаційні технології містять якісно нові можливості для навчання і розвитку дитини, а тому потребують перегляду змісту і організаційних форм навчання.

Інформатизація освіти – це процес забезпечення сфери освіти теорією і практикою розробки й використання сучасних нових інформаційних технологій, орієнтованих на реалізацію психолого-педагогічної мети навчання і виховання.

«ГІДРОСФЕРА»

Урок №1.

Тема. Поняття про гідросферу. Вода – особлива речовина, найважливіший мінерал на землі. Світовий кругообіг води.

Мета. Сформувати в учнів знання про гідросферу, її склад, світовий кругообіг води, властивості води, як рідини; сприяти розвитку вміння пояснювати взаємозв'язки між оболонками Землі на прикладі світового кругообігу води, розвивати вміння робити висновки, аналізувати інформацію за текстом підручника і відео сюжету.

Обладнання. Карта півкуль, атласи, підручники з географії, комп'ютерне забезпечення.

Тип уроку. Вивчення нового матеріалу.

Хід уроку

I. Організація класу.

II. Ознайомлення з розподілом уроків за темою «ГІДРОСФЕРА»

Вода! Це стане темою вивчення цілого розділу, який складається із 9 уроків вивчення нового матеріалу, підсумкового, який буде проведено у формі гри та тематичного оцінювання.

Давайте подивимось презентацію, що чекає нас в далекому плаванні з теми «Гідросфера». (презентація №1)

III. Повідомлення теми і мети уроку.

IV. Мотивація навчальної і пізнавальної діяльності.

Як ви думаєте, чому вивчення води є дуже важливим завданням? (роздуми учнів)

А тепер послухаємо виступ, який підготував ваш однокласник.

(учень виступає із випереджальним завданням про значення води для життя всього живого на Землі та збереження нашої Планети блакитною.)

У. Актуалізація опорних знань.

(бесіда)

1. Які оболонки Землі вам відомі?

2. Що ви знаєте про воду?

VI. Вивчення нового матеріалу.

1. Поширення води в природі.

(бесіда)

Учитель. Вода є скрізь: у повітрі, річках, океанах, під землею, в ґрунті, льодовиках. У природі є три стани води та умови, за яких вона може переходити із одного стану в інший. На карті півкуль переважає голубий колір, космонавти називають нашу Планету блакитною.

Давайте уважно переглянемо слайди, акцентуючи увагу на кожній дрібничці. (презентація №2)

2. Кругообіг води в природі.

(робота в парах)

Розгляньте ще раз уважно малюнок, який ви бачили на слайді «Складові гідросфери» та «Кругообіг води в природі», самостійно вивчіть та сформулюйте кілька запитань сусіду по парті, що незрозуміло, поясніть.

Учитель. А тепер дайте відповіді на такі запитання:

- Які оболонки Землі взаємодіють під час малого кругообігу води?
- Які оболонки Землі взаємодіють під час великого кругообігу води?
- Чому такий рух води називають великим кругообігом?

(відповіді учнів)

3. Властивості води.

Які наслідки великого кругообігу води, про невтомний рух води-мандрівниці розкажуть наступні слайди, стежте уважно.

(перегляд № 3)

(групова робота)

Визначити властивості води (здатність води розчиняти, розмивати, переносити та накопичувати гірські породи.

(ігровий момент)

А тепер підберіть означення до слова «вода».

Учні називають своє значення і при цьому стають в коло (чиста, смачна, священна, тала, свіжа, каламутна, солонка і т.д.). У кінці до цього кола приєднується вчитель із своїм означенням.

Учитель. Як ви бачите, ми створили коло однодумців, і об'єднало нас у цьому колі таке просте і близьке кожному з нас слово «вода». І я дуже хочу, щоб у такому тісному колі, допомагаючи один одному, ми стали однією

командою на нашому кораблику, який понесе нас на хвилях теми «Гідросфера».

У. Закріплення нового матеріалу.

1. У кожного з вас є текст, виправте в ньому помилки та перевірте один одного.

(Вода – особлива речовина. Неважливий мінерал на Землі. Вона перебуває в чотирьох станах і не переходить з одного в другий. Унаслідок нагрівання вода стискується. Перетворюючись на лід, вона зменшується в об'ємі. Вода не впливає на зміну рельєфу Землі.)

2. А тепер об'єднайтесь в групи і спільно попрацюйте над завданнями: (дітям роздані додатки завчасно)

(групова робота)

- Доведіть, що вода змінює рельєф Землі.
- Назвіть три стани води в природі і три складові частини гідросфери.
- Чому Світовий океан не переповнюється водою, адже в нього постійно впадає велика кількість рік?
- Що сталося б на Землі, якби припинився великий кругообіг води?

УІІ. Підсумок уроку.

- Чи цікаво було вчитись?

- Чи виконали ми завдання, поставлені на початку уроку?

- Що допомогло опанувати тему?

Оцінювання учнів.

УІІ. Домашнє завдання.

параграф 16 у підручнику;

завдання за вибором:

- скласти оповідання «Краплинки-мандрівниці»;
- знайти вірш, де сказано про воду;
- підібрати 5 прислів'їв або загадок про воду (не забудьте враховувати три стани води в природі).